

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Lenka Minaříková

TRESTNĚPRÁVNÍ A KRIMINOLOGICKÉ
SOUVISLOSTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: JUDr. et Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): duben 2010

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně a za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne:

Lenka Minaříková

Poděkování:

Ráda bych vyjádřila své poděkování konzultantovi rigorózní práce JUDr. et Bc. Tomáši Gřivnovi, Ph.D., za cenné rady, podněty a připomínky, které mi pomohly při zpracování této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. POJEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	2
2. MÝTY A PŘEDSUDEKY O DOMÁCÍM NÁSILÍ	5
3. TEORIE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	7
4. VÝZKUMY V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ	10
5. PACHATELÉ DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	14
6. OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	17
7. MUŽI – OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ?	19
8. DĚTI - OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ?	21
9. DOMÁCÍ NÁSILÍ V SOUDNÍCH SÍŇÍCH	23
10. DOMÁCÍ NÁSILÍ A LIDSKÁ PRÁVA.....	27
11. PRÁVNÍ ÚPRAVA DOMÁCÍHO NÁSILÍ	27
12. POLICEJNÍ PRÁVO.....	28
12. 1 ZÁKON O POLICII ČESKÉ REPUBLIKY	29
13. STATISTIKA VYKÁZÁNÍ.....	31
14. TABULKOVÝ PŘEHLED VYKÁZÁNÍ.....	34
15. VÝKON ROZHODNUTÍ O VYKÁZÁNÍ	36
16. PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ A OBČANSKOPRÁVNÍ OCHRANA.....	37
17. ZÁKON O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH – INTERVENČNÍ CENTRA	40
18. PŘESTUPKOVÉ PRÁVO.....	42
19. NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK	43
19. 1 K JEDNOTLIVÝM TRESTNÝM ČINŮM V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	44
20. STATISTICKÝ PŘEHLED VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINŮ SPÁCHANÝCH V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 2007 AŽ 2009	74
21. PRÁVNÍ ÚPRAVA STALKINGU V ZAHRANIČÍ	76
22. DOMÁCÍ NÁSILÍ A PRONÁSLEDOVÁNÍ – KRIMINOLOGICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ POHLED.....	78
23. JUDIKATURA K TRESTNÝM ČINŮM TÝRÁNÍ SVĚŘENÉ OSOBY A TÝRÁNÍ OSOBY ŽIJÍCÍ VE SPOLEČNÉM OBYDLÍ (SPOLEČNĚ OBÝVANÉM BYTĚ NEBO DOMĚ).....	82
24. DALŠÍ TRESTNÉ ČINY SOUVISEJÍCÍ S DOMÁCÍM NÁSILÍM	83
25. KOMPARACE TRESTNÍHO ZÁKONA (ZÁKON Č. 141/1960 SB.) S TRESTNÍM ZÁKONÍKEM (ZÁKON Č. 40/2009 SB.) Z HLEDISKA ÚPRAVY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	84
26. TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ	87
27. JUDIKATURA ÚSTAVNÍHO SOUDU K PROBLEMATICE VAZBY A POKRAČOVÁNÍ V TRESTNÉ ČINNOSTI V SOUVISLOSTI S DOMÁCÍM NÁSILÍM	92
28. VĚCNÝ ZÁMĚR NOVÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU	99
29. PRÁVNÍ ÚPRAVA DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ZAHRANIČÍ	102
29. 1 SLOVENSKO.....	103
30. DALŠÍ ZEMĚ.....	107

31. PREVENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	110
31. 1 PREVENTIVNÍ AKTIVITY V RÁMCI STÁTNÍ SPRÁVY	111
32. PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	113
33. DIAGNOSTICKÁ METODA SARA DN.....	125
34. DOMÁCÍ NÁSILÍ VE SVĚTĚ A V EVROPĚ	127
34. 1 DOPORUČENÍ RADY EVROPY	128
34. 2 EVROPSKÁ UNIE	130
ZÁVĚR	138
POUŽITÉ PRAMENY:	141

ÚVOD

Domácí násilí je fenomén, o kterém se v posledních několika letech v české společnosti velmi diskutuje, ať už v médiích nebo mezi laickou veřejností, avšak často se o něm hovoří jako o něčem, jehož význam a obsah je dostatečně jasný a zřejmý, přičemž v mnoha případech je pravdou úplný opak. Ve společnosti stále koluje řada mýtů a předsudků o domácím násilí, které bylo ještě v poměrně nedávné minulosti pro svou specifickou povahu tabuizováno a dokonce i bagatelizováno. Násilí, ať již ve formě psychického týrání nebo fyzických útoků, jež se odehrávají v místech, kde by se člověk měl cítit nejbezpečněji, a to sice za zdmi domů, v soukromí, v teple rodinného krbu, kde často probíhají úplná muka a ty nejhorší činy, které musí oběť snášet, a o nichž se na veřejnosti nemluví. Pachatelé tak získávají imunitu a jsou tím posilněni k dalším a dalším útokům. Domácí násilí existuje jak mezi partnery navzájem, tak vůči dětem, ale též vůči seniorům-rodičům dospělých dětí, kteří jsou odkázáni na jejich péči a pomoc. Tato práce by měla přispět k vyvrácení hlavních mýtů o domácím násilí, k zodpovězení základních otázek o tomto fenoménu a ke snaze o nalezení cesty k jeho účinné prevenci.

České právo nezná definici pojmu „domácí násilí“. Jde o termín spíše teoretický a mediální, jenž se pohybuje na hranici kriminologie, viktimologie a psychologie. Obecně násilí znamená zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím, nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví. Právní řád České republiky opět pojem násilí nedefinuje. V § 119 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, se uvádí, že trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí.

Domácím násilím se rozumí převážně násilí mezi partnery - současnými nebo minulými, v sezdaném či nesezdaném soužití, hovoří se o tzv. intimním násilí. Vedou se diskuze, zda pod tento pojem zařadit i týrání dětí a starých rodičů. Zvláštní místo zaujímá v posledních letech tzv. patriarchální terorismus, který znamená stále se stupňující fyzické násilí ze strany muže se stále závažnějšími následky, a jenž zahrnuje i ekonomické vydírání ženy, výhrůžky a izolaci včetně partnerského znásilnění.

V případě seniorů, tedy osob starších 60 let, je významné zejména zneužívání majetku a finančních zdrojů starší osoby. Péče o seniora je v takovém případě podmíněna přispíváním na domácnost, často neúměrné příjmům seniora. Jednak mu nezbývá potřebná částka pro vlastní potřebu a finance jsou užívány jinými osobami. Dále jde o zanedbávání třetí osobou, což zahrnuje též vytváření sociální izolace, do které je senior uzavřen. Zvláštní skupinou

ohrožených osob tvoří senioři trpící závažnými chorobami, zvláště pak demencí, jež se nemohou dostat k potřebným informacím, jsou závislí na pomoci a ochotě okolí. Mnohdy nemohou rozhodovat o vhodných řešeních ani svobodně vyjádřit svou vůli.¹

Podle Doporučení Rady Evropy o násilí v rodině² z 26. března 1985 se za domácí násilí v širším slova smyslu považuje jakýkoli čin nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti. Dále se nám nabízí definice v užším slova smyslu, tedy intimního (partnerského násilí), kterou formulovala Metropolitní policie a převzal ji Bílý kruh bezpečí³: „Násilné jednání je jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního mezi dospělými osobami, které jsou nebo někdy v minulosti byly intimními partnery nebo členy rodiny, a to bez ohledu na pohlaví.“

1. POJEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Domácí násilí je pojem různorodý a mnohvrstevný, jenž nelze uchopit jednostranně. Základem je vyvolání pocitu strachu u oběti pachatelem, ať už v párovém soužití nebo v širším rodinném kruhu, strach je hlavním strůjcem moci, která je prostředkem pro ovládnutí a určování chování oběti pachatelem. Domácí násilí má podoby tělesného týrání, psychického trýznění, sexuálního zneužívání, ekonomického vydírání a vynucené sociální izolace. Nejčastěji jde o citové vydírání, zesměšňování, užívání vulgarismů a nadávek, příkazů, zákazů, kontrol, izolací, odpírání jídla, spánku, zamykání, vydírání, vyhrožování. Fyzické násilí má podobu fackování, ran pěstí, bití, pálení, kousání, kopání, pokusů o škrcení, třesení nebo zmítání, strkání ze schodů, bodání. U fyzického násilí se vyskytují hematomy, stopy po pálení cigaretami, otřes mozku, zlomeniny žeber, lícnicích kostí, vyražené zuby, trhání vlasů, přeražený nos. Existuje však mnoho dalších způsobů fyzického týrání, např. žena je donucena být ve studené lázni a agresor jí drhne kůži až do krve, žena je spoutána nebo svázána, je jí nasazen pytel na hlavu nebo roubík, je na ni mířena zbraň, žena nehybně sedí a agresor na ni plive, žena je přinucena k požití drog nebo jsou jí na kůži zamačkávány cigarety. V oblasti sexuálního zneužívání je problém s obstaráním důkazního materiálu, jde o intenzivní útok na

¹ Voňková J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, str. 19.

² Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) H, o násilí v rodině.

³ Voňková J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, str. 20.

integritu ženy spojený s psychickými, morálními a sociálními újmami oběti. Jde například o přinucení k pohlavnímu styku proti vůli oběti, přinucení použití pomůcek při pohlavním styku, donucení k análnímu styku proti vůli oběti, donucení k oblékání se nebo činnostem, které jsou považovány za ponižující, přinucení k pohlavnímu styku za přítomnosti jiných lidí, přinucení k používání nebo sledování pornografie.

Agresor se snaží oběť izolovat od přátel, rodiny nebo jiných zdrojů pomoci, například jí odposlouchává telefonní hovory a čte její poštu, může odmítnout, aby šla sama na rodinnou návštěvu nebo aby se stýkala s přáteli, může se před jejími přáteli nebo rodinou chovat tak hrozně, že ji přestanou u ní doma navštěvovat, může jí nutit k častému stěhování, čímž zabrání tomu, aby byla blízko své rodiny nebo aby si vybuodovala přátelství v místě bydliště. Oběť je dále neustále zastrašována a agresor vůči ní používá účinný nátlak spolu s výhrůzkami, například⁴: „ Jestli mě opustíš, najdu si tě a zabiju“, „Jestli se ještě jednou zapovídáš s tím prodavačem, zlámu ti nohy“, Jestli se mnou nepůjdeš do postele, prostě tě k tomu donutím“, Jestli se se mnou rozvedeš, zabiju se“, Jestli budeš své matce zase vyprávět o našich soukromých záležitostech, zařídím, aby se měla proč trápit“, Jestli zavoláš policii, řeknu jim, žeš děti uhodila ty“... Citové týrání má podoby nadávek, neustálého kritizování nebo zpochybňování duševního zdraví oběti. Jednou z taktik citového vydírání je využívání dětí. Agresor se například snaží zabránit tomu, aby ho oběť opustila, tvrzením, že děti budou hrozně trpět. Nebo jí tvrdí, že je špatná matka, když rozvrací rodinu. Agresor může rovněž hrozit, že dětem ublíží. Pokud dojde k odluce manželů, není neobvyklé, že se agresor snaží využít děti, aby oběť „přesvědčil“ a přiměl k návratu. V mnoha případech násilných vztahů má muž naprostou, absolutní moc. Kromě násilného chování, svou autoritu v rodině prosazuje takto: muž je živitel rodiny a pracuje, nebude nijak pomáhat s domácností nebo s péčí o děti, to je „ženská práce“, činí veškerá rozhodnutí ohledně financí - žena dostává malý příspěvek na domácnost, který musí vyúčtovat, všechny finance jsou vedeny na jeho jméno - ona nemá šekovou knížku ani kreditní kartu, muž rozhoduje, do které školy budou děti chodit, kam pojedou na prázdniny nebo jestli se přestěhují, trvá na tom, že jedině on bude řídit rodinný vůz. Agresori dále rádi bagatelizují, popírají nebo obviňují. Odrážejí tak svou neschopnost nebo si odmítají připustit, jakou má jejich chování povahu a důsledky. Například⁵: „Ale prosím tě, co brečíš - vždyť to bylo jen poplácání z lásky.“ „Ona přehání. Ano strčil jsem do ní, ale nikdy jsem ji neuhodil.“ „Lže, protože mě chce dostat z domu.“ „Vůbec to nebylo

⁴ Conwayová, Helen, L. Domácí násilí-Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 50.

⁵ Conwayová, Helen, L. Domácí násilí-Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 51.

úmyslné - zakopla a spadla ze schodů, a ona to moc dobře ví.“ „Provokovala mě.“ „Byl jsem opilý. Nebyla to vlastně moje chyba.“

Základem domácího násilí jsou tři pilíře⁶:

I. Soukromí - násilí se odehrává uvnitř reálného personálního vztahu v jakékoli podobě (manželství, druh, družka), pachatel záměrně směřuje své útoky na soukromou půdu bez jakékoli veřejné kontroly, aby tak oběť byla zbavena možnosti jakékoli pomoci z vnějšího světa.

II. Růst intenzity násilných aktů a jejich perioda - pachatel se snaží svou oběť dobře sociálně izolovat od přátel a běžných kontaktů, to je jakási předzvěst budoucích útoků, ty samy začínají drobnějšími výpady a útoky, které oběť zpočátku omlouvá a bagatelizuje, naivně si myslí, že jde o pouhé excesy, zatímco pachatel stupňuje intenzitu a zvyšuje četnost útoků.

III. Specifičnost kořenů domácího násilí - pachatel není kriminálním zločincem, sám se za něj nepokládá, domnívá se, že nepáchá zase takové zlo. Vysvětlení příčin domácího násilí je poměrně obtížné. Ani situační faktory, jako je např. stres, tíha z toho, jak uživit rodinu, apod., nejsou dostatečným zdůvodněním, protože s násilím se setkáváme i u materiálně zajištěných rodin. Provokace ze strany oběti také neuspěje, protože oběť je extrémně laskavá a plní všechna pachatelova přání pod tíhou strachu z dalších útoků. A co alkohol? Dnešní koncepce mu připisují roli katalyzátoru, nikoli příčiny násilí, alkohol se stává záminkou pro pachatele, jenž pak násilné jednání svádí na jeho vliv.

Dalším podstatným momentem pro domácí násilí je prosazování role muže jako živitele rodiny, kdy ženě je přisuzována role pečovatelky a vychovatelky. Žena je bez nějakého logického a racionálního důvodu povinna snášet manželova rozhodnutí a také nálady. To je způsobeno předsudky o rozdělení rolí ve společnosti, v níž stále ještě přetrvává patriarchální model rodiny.

Domácí násilí se zpravidla odehrává v cyklech⁷, a proto je pro ženu těžké vztah ukončit. Epizoda násilí je obvykle následována obdobím pokání. Agresor svých činů lituje a slibuje, že se změní. Snaží se ženu přesvědčit, že v budoucnosti bude všechno jiné, a prosí o odpuštění. Pokud to žena akceptuje a zůstane s ním, následuje období líbánek, vztah je úžasný a vše se zdá být na dobré cestě. Časem se ale napětí začne stupňovat, vyvrcholí dalším násilným incidentem a cyklus se opakuje. Tento cyklus může být velmi pomalý, ale může se opakovat i vícekrát denně. Doba, kdy by žena měla partnera opustit, následuje hned po incidentu. V tomto období má násilí čerstvě uloženo v paměti a oběť má nejsilnější

⁶ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 273.

⁷ Conwayová Helen, L. Domácí násilí-Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 63.

motivaci. Je to však i doba, kdy jsou ochromující účinky agrese nejsilnější. Než se oběť vzpamatuje z bezprostředního šoku a najde sílu, aby se začala zabývat praktickými otázkami opuštění domova, její partner se už nejspíš dostal do fáze pokání a vztah směřuje do období líbánek. V této fázi má žena nejvíce naděje. Když se ve vztahu vše daří, snáze se uvěří tomu, že tento násilný incident je opravdu poslední a že se agresor změní. A tak žena zůstává - agrese se opakuje a žena upadá hlouběji a hlouběji do pasti domácího násilí. Tento cyklus ukazuje, že žena má agresora opustit v době, kdy k tomu má paradoxně nejméně důvodů.

Mnoho agresorů se záměrně snaží oběť odradit od odchodu výhrůzkami, co jí provedou, když se pokusí odejít. Některé oběti sice najdou odvahu a agresora opustí, ale on si je najde a své výhrůžky splní, čímž je donutí vrátit se domů. Přemýšlet o dalším odchodu je dvojnásobně těžké - oběť zná důsledky, které nastanou, když se o to pokusí. Oběť mívá pocit, že pokud je doma, ví, jak se bude agresor chovat. Může předvídat, kdy se bude chovat násilně, a má pocit, že se s tím ve známém prostředí domova snadněji vypořádá. Myslí si, že když odejde, situace bude nepředvídatelná, a tudíž mnohem děsivější. Některé ženy dokonce umějí žít pouze s násilím. Klid a mír je pro ně neznámý stav, a když odejdou z domova, nedokážou se s tím vyrovnat, což nezřídka končí i sebevraždou.

2. MÝTY A PŘEDSUDBKY O DOMÁCÍM NÁSILÍ

Snad největší mýtus o domácím násilí je ten, že uvedený delikt patří do čistě soukromých věcí, do nichž se nemá nikdo cizí plést. Argumentuje se především tím, že na počátku soužití stojí privátní rozhodnutí obou partnerů, tudíž by si své problémy měli řešit sami. Faktem naopak zůstává, že násilí není a nikdy nemůže být soukromou záležitostí.⁸

Mýtus o sociálně slabých rodinách - Velmi rozšířeným mýtem je představa, že se domácí násilí nevyskytuje ve středních a vyšších vrstvách, ale pouze u lidí žijících na samém okraji společnosti. Pravdou je, že domácí násilí nejde ruku v ruce s materiálním blahobytem rodiny ani se vzdělanostní úrovní partnerů.

Mýtus černobílého vnímání aktérů domácího násilí - Velmi rozšířeným stereotypem je představa, že pachatel domácího násilí je výlučně negativní charakter a kompletně odpudivá osobnost, zatímco oběť je krystalicky čistá, vzorná bytost, která se vyznačuje pouze samými ctnostmi. Pravdou je, že pachatelé i oběti domácího násilí jsou živými

⁸ Čírtková L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů-Příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada Publishing, 2007, str. 156.

bytostmi se vším všudy. Násilná osoba může být např. na svém pracovišti vážený člověk, a naopak oběť může být v mnoha ohledech nedokonalá.

Mýtus o fatálnosti (nevyhnutelnosti) domácího násilí - Silně zakořeněná představa říká, že cyklus násilí je fatální. Do partnerských vztahů přinášíme naše zkušenosti z dětství, kopírujeme modely soužití našich rodičů. Kdo zažil násilí mezi otcem a matkou, bude i ve vlastním partnerském vztahu přijímat roli oběti nebo násilníka. Pravdou je, že domácí násilí není osudovým jevem. Může postihnout kohokoli, aniž by zažil násilí v dětství.

Mýtus o typickém pachateli - V laické veřejnosti je zakořeněná představa, že pachatel domácího násilí je primitivní, nevzdělaná, vzteklá, impulzivní a vždy útočná osoba, která se na první pohled liší od slušného člověka. Mnoho lidí se utěšuje představou, že domácího násilí se dopouštějí pouze nenormální, duševně nápadná či dokonce chorá individua. Pravdou je, že k domácímu násilí se uchylují i jedinci, kteří jsou ve svém pracovním okolí pokládáni za úspěšné, konformní a společenské lidi. Faktem také zůstává, že domácí násilník mívá často dvojí tvář. Násilnický je pouze ke svému partnerovi, zatímco před okolím a v oficiálních sociálních situacích vystupuje jako solidní, seriózní osoba.

Mýtus o typické oběti - Laická veřejnost věří, že oběťmi se mohou stát pouze pasivní, závislé, nesamostatné „puťky“, které si vše nechají líbit. Pravdou je, že neexistuje typická oběť domácího násilí. Každý partner, muž i žena, může sklouznout do pozice týrané oběti.

Mýtus o vině oběti - Tento stereotyp předpokládá, že každé domácí násilí musí mít svou jasnou instrumentální příčinu nejlépe v chybné komunikaci s partnerem. Oběť zřejmě provokuje svého partnera k násilným výbuchům. Pravdou je, že nikdo nemá právo svého partnera týrat násilím.

Mýtus o příčinném vlivu alkoholu - Alkohol ani drogy nejsou skutečnou příčinou domácího násilí. Fungují spíše jako omluva. Násilníci budou ubližovat svým partnerům v opilém i střízlivém stavu. Někdy se dokonce záměrně alkoholizují, protože později mohou vliv alkoholu použít jako výmluvu pro své násilné chování.

3. TEORIE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

První teorie byly zaměřeny jednofaktorově, zabývaly se analýzou výjimečných případů, dnes se tedy jeví jako víceméně překonané. Mohou ovšem přispět jako inspirace k řešení hraničních podob domácího násilí.

Dělily se do tří skupin⁹:

1) Psychologické teorie byly zaměřeny na psychiku pachatele a zkoumaly typické osobnostní rysy pachatelů, příčiny domácího násilí spatřovaly v povahových vlastnostech agresorů - sváděly útoky na deprese, alkoholismus a podobné excesy, což v dnešním světle působí spíše jako doplňková schémata násilných aktů, která jsou dosti přežitá.

Pozdější přístupy těchto teorií se zaměřily také na oběti domácího násilí, které pojaly obdobně jako pachatele, tedy jako zvláštní psychologickou skupinu se specifickými povahovými vlastnostmi. Byla vyprofilována tzv. typická oběť domácího násilí, jejímž znakem bylo snížené sebevědomí. Tento znak byl ovšem záhy relativizován, jelikož nebylo vysvětleno, zda snížené sebevědomí není spíše produktem a nikoli příčinou domácího násilí.

2) Biologicko-genetická teorie - vysvětlovala obecně predispozice k agresivnímu chování, ale nebyla schopna aplikovat své poznatky na konkrétní situace domácího násilí.

3) Sociologické teorie- objevily se poměrně pozdě a svým přínosem převyšují mnohonásobně význam obou starších koncepcí. Přestaly psychologizovat pachatele a oběti domácího násilí, protože na ně nenahlížely jako na psychicky narušené jedince. Kryjí se do značné míry s feministickými koncepcemi domácího násilí, protože domácí násilí berou jako produkt „typicky mužské společnosti.“ Zdroje domácího násilí spatřují v sociostrukturálních jevech ve společnosti. Domácí násilí souvisí s uplatňováním moci a kontroly ve společnosti ve smyslu společenských norem a rolových stereotypů společnosti.

V současné době se setkáváme s modernějšími, multifaktorovými přístupy. Ty sice nevnášejí nové pohledy na domácí násilí, ale pouze spojují dřívější jednofaktorové přístupy do koncepčního modelu, ve kterém jsou dobře viditelné vazby a interakce jednotlivých teorií. Vyjadřují současný názor, a sice ten, že domácí násilí je složitým a komplexním jevem.

⁹ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 275.

Nejnámější multifaktorovou teorií je kauzální model D. G. Duttona¹⁰, jenž uvádí čtyři strukturální zdroje domácího násilí: 1) makrosystém

2) exosystém

3) mikrosystém

4) ontogenetická rovina

Ad. 1 - domácí násilí je vyvoláno patriarchální hierarchií hodnot, jež má dva pilíře: striktně zakořeněnou víru o nutnosti a potřebě hierarchického uspořádání společnosti a dále víru v dominantní roli muže v takové hierarchii. V tradiční společnosti existuje řada mýtů ospravedlňujících násilí muže na ženě, jež se realizuje v soukromí, jde tedy o soukromou záležitost obou partnerů, které má zůstat veřejnosti skryto. Makrosystém vytváří příznivé prostředí pro rozvoj potenciálu domácího násilí.

Ad. 2 - jde o bezprostřední životní a sociální okolí jedinců, sociální struktury, s nimiž daná osoba přichází do styku při své životní cestě. Tyto struktury určují a ovlivňují chování jedince, jsou to vztahy poutající osobu k makrosystému. Konkrétními faktory domácího násilí mohou být nízké příjmy, nízká vzdělanost, nezaměstnanost atd. Exosystém tak může produkovat spouštěče i tlumiče domácího násilí.

Ad. 3 - představuje ho samotná rodina a situace uvnitř, které mohou vést k propuknutí domácího násilí. Významnými riziky jsou privátnost, jež komplikuje uplatnění mechanismů sociální kontroly, právo na ovlivňování svých členů, předepsané role v rodině založené na jiných principech, než jsou osobní zájmy jejích členů a hluboké poznání druhých, kdy partneři umějí odhadnout vzájemné reakce a chování v různých situacích a vědí, co si k sobě mohou dovolit.

Ad. 4 - tato rovina má hodně blízko k psychologickým teoriím domácího násilí, jehož příčiny spatřuje v individuálních charakteristikách pachatele, oběti a jejich vzájemné interakce. Pachatel prošel zvláštním ontogenetickým vývojem, ve kterém se naučil řešit tíživé a stresující situace agresivním chováním. Objevují se i stanoviska o trýznivém dětství pachatele, jenž okusil násilí na vlastní kůži. Přímý kontakt jedince s násilím v dětství může vyprodukovat dvě situace: z původní oběti se stane násilník nebo naopak oběť přijme životní roli oběti a násilí přijme jako nutnou součást svého života.

¹⁰ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, str. 78.

Dnes vedle sebe koexistují dva hlavní pohledy na domácí násilí¹¹: kriminologický a feministický. Oba se shodují v tom, že domácí násilí se liší od jiných podob kriminality mezi cizími i známými lidmi.

Feministický přístup otevřeně proklamuje ženskou perspektivu v řešení problému. Akcentuje pozici žen jako obětí, motivace pachatelů je dána patriarchální hodnotovou strukturou. Násilnými ataky pachatelé - muži kontrolují své oběti - ženy. Životní stresy a jiné negativní emoce, které běžně produkují vztek a strach, jsou prostřednictvím patriarchální ideologie svedeny do agrese vůči ženám. Muži zkrátka potřebují dominovat, ovládat, mít potřebu moci. Feministický model odmítá domácí násilí jako výsledek ztráty kontroly, ale jako volbu a rozhodnutí. Oponuje tak klinickým popisům pachatelů, které je vykreslovaly jako nezralé a hysterické osobnosti.

Kriminologický přístup je oproštěn od genderového rozdělení rolí pachatele i oběti. Podle něj jsou počty pachatelů mužského a ženského pohlaví vyrovnané. Syndrom týraného partnera postihuje stejným způsobem muže i ženy. Původně se kriminologický přístup zaměřil na detailní výzkumy osobností pachatelů, jež by měly vykazovat společné povahové vlastnosti. V klinických popisech ovšem figurovaly zcela protichůdné osobnosti.

Kriminologické teorie reagovaly vytvořením výše zmíněných multifaktorových modelů, které spolu s feministickým přístupem zdůrazňují specifickou povahu domácího násilí a nutnost jeho odlišení od běžné kriminality.

¹¹ Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Praha: IKSP, 2001, str. 123.

4. VÝZKUMY V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Při diskuzích nad tématem domácího násilí je poměrně jasné, že se názory mužského a ženského pohlaví výrazně odlišují. Platí přímá úměra, že čím nižší má respondent vzdělání, tím více problém zlehčuje a naopak čím výše stojí v sociálním žebříčku, tím je k problematice domácího násilí vnímavější a otevřenější.

V březnu 2001 proběhl první reprezentativní výzkum o postojích občanů České republiky k domácímu násilí¹². Realizovala ho agentura STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris. Výzkum prokázal, že česká veřejnost zatím nemá vyhraněný názor na domácí násilí, spíše jde o nejasné a protichůdné postoje. 71 % lidí je přesvědčeno, že na řešení tohoto problému rodina sama nestačí, ale jen váhavě souhlasí s požadavkem na intervenci zvenčí. 43 % populace si myslí, že domácí násilí je čistě soukromou věcí, i když předtím ne nijak přesvědčivě souhlasili, že se soukromě domácí násilí vyřešit nedá. Každý druhý pokládá násilí vůči blízké osobě za horší čin než vůči cizí osobě, ale s trestním postihem by souhlasil pouze v případě vážného tělesného zranění. Dvě třetiny veřejnosti soudí, že násilí uvnitř partnerských vztahů je závažný problém, o kterém nelze mlčet. Výzkum potvrdil, že jsou mezi lidmi stále zakořeněny hluboké mýty a falešné představy zejména o obětech a pachatelích domácího násilí. Tři pětiny lidí si myslí, že se oběťmi stávají jen slabé a bojácné ženy, což je mýtus o závislé a nesamostatné ženě, která si nechá vše líbit a tak pobízí partnera k násilí. Dvě třetiny občanů soudí, že lidé známí jako slušní a dobře vystupující na veřejnosti, se násilí nedopouštějí. Dvě pětiny populace si myslí, že k násilí dochází pouze mezi nevzdělanými partnery, a každý druhý si myslí, že domácí násilí se týká jen sociálně slabých rodin. Velké rozdíly mezi muži a ženami jsou rovněž v oblasti kontaktu s informacemi a ve vztahu k osvětě. Ženy jsou novým informacím otevřené, aktivně je přijímají a mají zájem o další. Muži projevují o informace nezájem nebo je bagatelizují.

Sklon zlehčovat domácí násilí mají také především muži. Každý třetí muž má blízko k názoru, že partnerské násilí může tvořit běžnou součást vztahů mezi mužem a ženou. Muži také podmiňují trestně právní sankce závažností způsobeného zranění. Muži též převažují ve

¹² Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 280.

skupině těch, jež vnímají domácí násilí jako soukromou věc a často odmítají státní intervenci jako vměšování se do vnitřních záležitostí rodiny.

Dalším reprezentativní výzkum agentury STEM proběhl v roce 2006¹³, tedy po pěti letech. Znovu se potvrdilo, že velká většina veřejnosti (84 %) považuje domácí násilí za vážný problém, jehož řešení přesahuje možnosti soukromé sféry rodiny a vyžaduje státní intervenci, každý druhý člověk starší 15 let ví o nějakém případě partnerského násilí z doslechu, zhruba čtvrtina se s tímto druhem domácího násilí setkala přímo, nejčastěji v roli svědka. Hladina výskytu domácího násilí v České republice byla potvrzena ve výši cca 16 % populace starší 15 let, ve velké části rodin, v nichž dochází k násilí mezi partnery, žijí děti (80 %) a v téměř třech pětinach těchto rodin se násilí odehrává přímo před jejich zraky. Většina veřejnosti je přesvědčena, že dnes se o problému domácího násilí více mluví (89%), více se pro jeho řešení dělá (68%) a pomoc pro oběti domácího násilí je dostupnější (74%). Za užitečné řešení na ochranu před domácím násilím považují zavedení institutu vykázání násilníka z bytu a zřízení intervenčních center zhruba čtyři pětiny občanů, většina respondentů si tuto pozitivní změnu spojuje s aktivitami Bílého kruhu bezpečí.

Zajímavým výzkumem byl také projekt o ochotě oběti domácího násilí participovat na trestním řízení proti pachatel¹⁴. Podle tohoto kritéria se osoby ohrožené domácím násilím člení do tří skupin: oběti využívající všech svých zákonných práv a možností v trestním řízení (13%), oběti rezignující, nevyužívají žádné možnosti k prosazení svých práv (34%), oběti s nekonzistentní spoluprací (sice vypovídají, ale nechtějí pokračovat v trestním řízení - přes 50 % obětí).

Veškeré výzkumy do 90. let potvrzují, že většinovými oběťmi domácího násilí jsou ženy, počet mužských obětí se pohybuje mezi 2 až 5 %. Koncem 90. let se začíná toto schéma pozvolně měnit. Objevují se studie, které zpochybňují jednostrannost domácího násilí. Takovou studií byla např. holandská výzkumná studie Van Dijkova¹⁵ týmu z roku 1998. Výsledkem studie bylo, že z celkového počtu obětí se jako oběti skutečného fyzického násilí cítilo 35 % mužů a 34% žen. Oběťmi psychického týrání se cítilo 30 % žen a 26 % mužů. Sexuální zneužívání přiznalo 30 % holandských žen a 13 % holandských mužů.

Tento výzkum nezpochybnil základní tezi o tom, že domácím násilím jsou nejvíce ohroženy ženy a také že drtivou většinu pachatelů tvoří muži. Je třeba zdůraznit, že zmíněný výzkum spolu s dalšími otřásl představou o jednostrannosti domácího násilí. V centrech na pomoc obětem domácího násilí ovšem figurují ženy, jak eviduje především Bílý kruh

¹³ www.domacinasili.cz

¹⁴ Čírtková, L. Forenzní psychologie, Plzeň, 2004, str. 281.

¹⁵ www.bkb.cz

bezpečí. Někteří autoři se domnívají, že při výzkumech hraje významnou roli do jaké míry je akcentován kontext kriminálního chování anebo kontext partnerského vztahu. První styl výzkumu vede k tradičnímu obrazu domácího násilí - muž pachatel a žena oběť, což odpovídá feministickému pohledu na domácí násilí, zatímco druhý přístup vytváří nekonvenční obraz oprostěný od genderových předsudků o rozdělení rolí. Podle jiných autorů je nárůst mužských obětí způsoben detabuizací a medializací domácího násilí ve společnosti. Skutečná statistika obětí domácího násilí pro mužské a ženské pohlaví je tedy i nadále otevřeným a nedořešeným problémem. Je nutno dodat, že domácí násilí silně traumatizuje oběť bez ohledu na to, jakého je pohlaví. Významnějším než statistiky obětí podle pohlaví by se mělo jevit stanovení účinných programů prevence a intervence domácího násilí.

V posledních zhruba pěti letech se ve výzkumech domácího násilí objevuje nová tendence, a to sice postihnout komplexněji celistvé vzorce (podoby) domácího násilí. Výzkumy tedy přihlížejí i k četnosti jednotlivých incidentů a též k jejich intenzitě (tj. stupni závažnosti z hlediska následků pro oběť) a dále k vývoji domácího násilí na časové ose. Výsledkem jsou klasifikace vzorců či typů domácího násilí. Vzniká tak diferencovanější, plastičtější obraz. Ten umožňuje též lépe diferencovat strategie intervence směřující k obětem i pachatelům domácího násilí.

Výzkumy pracující s kritériem četnosti a intenzity jednotlivých incidentů poukazují na existenci tří základních typů domácího násilí (dále jen „DN“): DN založené na ojedinělých incidentech s malou intenzitou, DN založené na incidentech se střední četností i intenzitou, DN založené na incidentech s vysokou četností i intenzitou. S vysokou rozvodovostí (76%) se setkáváme pochopitelně u třetího vzorce.¹⁶

Sofistikovanější klasifikaci opřenu o empirický výzkum nabídla finská autorka Piispa¹⁷. Přihlížela i k délce trvání domácího násilí a rozlišila čtyři nejčastější varianty: Episode in the past (DN představuje epizodu, uzavřenou kapitolu partnerského soužití), Mental tortment (DN je založeno na dlouhodobém, ale výlučně psychickém týrání), Short history of violence (DN se koncentruje do občasných krátkých úseků, následují dlouhá období klidu. Doprovází zejména partnerské svazky s tradičním pojetím rodiny, kde se žena podřizuje muži), Partnership terrorism (dlouhodobé, závažné, chronické DN).¹⁸

¹⁶ Čírtková, L. Změny v řešení domácího násilí od 1. 1. 2007. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 1, str. 6-11.

¹⁷ Čírtková, L. Psychické týrání partnera aneb Domácí násilí beze stop. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 6, str. 1-6.

¹⁸ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 282.

Johnson a Leone¹⁹ rozlišují dva základní typy domácího násilí a to podle motivace, konkrétně podle toho, jakou roli hraje uplatňování moci a kontroly při jeho vzniku:

-intimate terrorism - domácí násilí je nástrojem pro udržování moci a kontroly nad obětí, partnerský vztah je silně asymetrický, domácí násilí bývá navíc spojeno s despektem a problematickým postojem vůči ženám.

-situational či common couple violence - násilí je vázáno na probíhající konflikty ve vztahu, vyhocení konfliktu přerůstá do násilných incidentů, násilí v tomto případě opět znamená uplatňování moci a převahy, ale není spojeno s despektem a devalvujícími postoji vůči oběti, podle autorů nejde o tak závažný typ jako v prvním případě.

¹⁹ Čírtková, L. Psychické týrání partnera aneb Domácí násilí beze stop. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 6, str. 1-6.

5. PACHATELÉ DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Podle výpovědí žen - obětí, které zažily násilí na vlastní kůži, vyplývá, že hlavní příčinou domácího násilí je povahové založení partnera, dále alkohol, psychická porucha či domácí rozepře. Nejčastější věk pachatele se pohybuje v rozmezí 45 až 54 let nebo níže a to mezi 35 a 39 lety. Ve většině případů jde o manželství trvající od 6 do 10 let a od 11 do 15 let.

Voňková²⁰ uvádí tři základní zdroje agresivního chování pachatele: osobnostní založení pachatele ovlivněné dědičností a výchovou, drobná mozková poškození, při kterých agresor zpětně svého činu lituje nebo se může vyskytnout amnézie na násilnou situaci, tato poškození se dají léčit psychologicky nebo neurologicky, dále jsou to dyadické reakce neboli vzájemné působení obou partnerů, střídání provokace a reakce, v počáteční fázi se doporučuje párová terapie.

Bílý kruh bezpečí²¹ ze své poradenské praxe dovozuje tuto charakteristiku pachatele: pochází ze všech sociálních vrstev, náboženských, etnických i rasových skupin, je tu patrná odlišnost jeho chování na veřejnosti a v soukromí, jsou extrémně žárliví, chtějí mít nad partnerkou kontrolu a moc, hlídají ji téměř na každém kroku a snaží se ji izolovat od blízkého okolí a přátel, uplatňují představy o dominanci muže ve vztahu, často se objevuje alkohol a drogy, z násilí obviňují partnerku nebo psychoaktivní látky, nikdy sebe, bagatelizují závažnost svých útoků, podle nich vlastně nic tak hrozného nepáchají, protože, co se děje za zavřenými dveřmi, je pouze záležitost obou partnerů, která nepodléhá žádnému veřejnému hodnocení nebo dokonce odsouzení.

Genderové studie uvádí dva body, které figurují v anamnéze pachatelů domácího násilí: absence pozitivní role otce v dětství- buď nebyl přítomen vůbec anebo se choval negativně, tj. násilnicky, a dále život v rodině se striktní patriarchální strukturou.

²⁰ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, str. 78.

²¹ www.bkb.cz

Podle L. W. Shermana²² a jeho experimentálního projektu z roku 1982 můžeme rozdělit pachatele na dvě velké skupiny: 1) sociálně problémoví, páchající násilí v soukromí i na veřejnosti a mající záznam v rejstříku trestů

2) násilníci „dvojití tváře“ - násilí používají jako ventil k uvolnění stresu a frustrace z důvodu nedostatečného finančního zabezpečení rodiny, základem je vytvoření představy o dokonalém a silném muži, který je vůdcem rodiny a nemožnost dosáhnout tohoto ideálního vzoru vede k násilí vůči partnerce a dalším členům rodiny.

Pachatelé domácího násilí jsou osobnosti s nízkou sebeúctou, ale s vysokou sebedůvěrou, nemají náhled na své činy, za které může vždy někdo jiný, své jednání popírají a zlehčují. Dále mohou trpět pocity neschopnosti a nedocenění, mohou věřit ve stereotypní rozdělení rolí mužů a žen, mohou být žárliví, neschopní se vyrovnat se stresovou situací a bývají také nepřipravení nést následky za své násilné chování. Převaha pachatelů mužského pohlaví má své kořeny ve společnosti, chlapani jsou vychovávaní tvrději než dívky, v pubertě jsou konfrontováni ve skupině vrstevníků, v rodině dochází k přejímání rolí chování starších a usuzuje se, že pachatelé vyrůstali v násilí. Klasičtí pachatelé domácího násilí vedou dvojitý život, mají často vysoké IQ, jinak se chovají doma, jinak na veřejnosti, výrazně jim absentuje tolerance, empatie, altruismus, protože se je neměli kde naučit, evidentně zde selhala pozitivní role rodiny v sociálním učení.

Existují další teorie, podle kterých jsou rodiny náchylnější k domácímu násilí, jestliže má agresor pocit, že jeho postavení je nižší, než by mělo být. Může pro to mít celou řadu důvodů: Jeho partnerka má vyšší vzdělání a ostatní ji považují za „tu chytřejší“. On pak může mít pocit, že je kvůli tomu podřízený, zatímco by měl být ve vztahu ten hlavní. Nebo přijde o práci a je nezaměstnaný. Jeho partnerka je teď živitelkou rodiny. On má však pocit, že o rodinu by se měl postarat sám. Agresor má vysokou kvalifikaci - třeba je učitel nebo účetní - ale v současnosti může získat pouze podřadnou práci. Nebo mohl být v práci povýšen, ale místo získal mnohem mladší muž, kterého teď musí agresor poslouchat. Podle této teorie je muž, který se dostane do takové situace, vystaven stresu a vnitřním rozporům, s nimiž se nedokáže vyrovnat jinak než agresivním chováním.

²² Čírtková, L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů - Příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, str. 159.

Čírtková²³ rozlišuje čistého domácího agresora (muž dvojí tváře), generalistu (násilník doma i na veřejnosti), situačního domácího agresora (nevěra, nezaměstnanost), pachatele závislého na alkoholu nebo drogách a výjimečně sadistického pachatele.

Pro domácí násilí je typické tzv. separační napadnutí, při kterém chce partner zabránit, aby žena odešla, nebo se jí pomstít za odchod, nebo jí přinutit, aby se vrátila. Dále je časté zneužívání vysokého IQ pachatelů k rafinovanosti svých útoků, které jsou nepřímou agresí, citovým a psychickým vydíráním.

Ženy - pachatelky jednají v důsledku toho, že byly původně oběťmi násilí, tedy brání se před útokem. Díky jejich menší síle jsou útoky vedeny s nižší intenzitou a s menšími následky. Mezi pachateli a pachatelkami lze najít povahové podobnosti: agresivita, nízké sebehodnocení, deprese, nedostatek asertivity a komunikačních dovedností.

Existují terapeutické programy pro pachatele domácího násilí jako např. techniky na snížení hněvu a agrese, odvykací léčba nebo párová terapie, jež však nejsou příliš efektivní. Lepšími prostředky jsou ty, které vychází z toho, že násilí je naučené chování a jsou zaměřeny na učení kooperace, vyjednávání, empatie a asertivity, cílem je, aby muži získali náhled na násilí vůči ženám a byli konfrontováni s vlastním chováním. Model vzhledu se soustředí na charakter muže a důvody, proč v daných situacích reaguje násilně. Rovněž zkoumá mužovu míru frustrace nebo deprese a případné duševní poruchy, kterými může trpět. Model ventilace odrazuje muže od zadržování hněvu a soustředí se na alternativní nenásilné způsoby, kterými může agresor své pocity ventilovat, a zabránit tak postupnému nárůstu napětí, jenž by mohl vést k výbuchu agresivního chování.

Kognitivní behaviorální a psychoedukační model se zaměřuje na násilí muže jako na naučené chování, které se muž musí odnaučit. Vyučují se techniky zvládnání hněvu. Feministický přístup považuje násilí pouze za jeden ze způsobů ovládnání oběti, pomocí kterého má agresor nad partnerem moc. V kurzech se probírají komunikační a asertivní schopnosti spolu s vyučováním nenásilných způsobů vyrovnání se s napětím.

²³ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 292.

6. OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Dopad domácího násilí na oběť je jednak bezprostřední, jenž způsobuje krátkodobé následky, jakými jsou zklamání, frustrace a pocit zrady, a dále dlouhodobý. Neustálá tíha násilného stavu způsobuje ochablost. Prodělaný strach, zmatek a ponížení vede k paralýze, které se žena velmi těžce zbavuje. Kromě počátečního zmatku, apatie a zoufalství, je zaznamenána trvala ztráta sebedůvěry, energie a iniciativy, neschopnost jednat s úřady a činit rozhodnutí. Nejčastější obětí se stává žena ve věku mezi 40 až 49 lety a potom ženy mladší od 34 do 25 let a méně. Oběť trpící pravidelnými násilnými atakami začne vnímat realitu zmanipulovaným úhlem pohledu. Sama se obviňuje z agresí pachatele, následuje extrémní laskavost oběti jako následek strachu z dalších útoků, oběť se snaží pachateli ve všem vyhovět a vše splnit. Oběť záměrně popírá a tím vytěsňuje násilné chování útočníka, díky čemuž tak zmenšuje svůj strach. Mnoho obětí se domnívá, že si za násilí mohou samy. Myslí si, že agresora rozčílilo něco, co udělaly. Nebo si prostě nic lepšího nezaslouží, protože jsou neschopné. Při bližším pohledu ale mnoho žen zjistí, že jsou obviňovány z něčeho, co neudělaly nebo za co nemohou. Agresor se například rozčílí, že žena nedokázala utiřit plačící dítě, když se díval na fotbal. Jenže dítěti se třeba zrovna prořezávají zoubky a plakat nepřestane. Agresor dokonce může mít protichůdné požadavky, které jeho partnerka nedokáže splnit. Jednotlivý násilný čin může být vyvolán tím, že oběť agresora rozčílí nějakou maličkostí. Třeba rozlije čaj na nový koberec. I v těchto případech je třeba mít na paměti, že nikdo nemá právo „trestat“ partnera fyzickým násilím. Každý občas dělá chyby nebo někoho rozčílí. To ale nikomu nedává právo použít proti němu násilí. Domácí násilí je špatné. Na vině je agresor, nikoliv oběť.

U obětí vystavené dlouhodobému násilí se často vyskytuje tzv. posttraumatická stresová porucha, která se řadí do katalogu nemocí. Jde o poruchu přizpůsobení. Mezi typické symptomy patří: obsedantní pocity opakovaného prožívání traumatu ve dne, noční můry v noci, vyhýbání se všemu, co by mohlo i vzdáleně připomínat prožité trauma, nadměrná vzrušivost oběti, kdy oběť je neustále fyzicky a psychicky nabuzena a jakoby připravena na další trauma, dále oběti trpí úzkostí, depresemi, alkoholismem nebo závislostí

na drogách, také se prokázal vztah mezi pohlavním zneužíváním v dětství a výskytem nadměrné obezity a bulimie.²⁴

Situace, kdy se mezi násilníkem a obětí vytváří emocionální vazba a dochází k identifikaci oběti s jednáním násilníka, se nazývá Stockholmský syndrom. Oběť se snaží pachateli zavděčit a podvědomě si vykupuje jeho shovívavost, čímž chrání svůj život. Jsou uváděny čtyři podmínky vzniku uvedeného syndromu: život oběti je v ohrožení, oběť je přesvědčena o nemožnosti úniku ze situace, oběť je izolována od lidí, oběť je násilníkovi přechodně nakloněna.

Syndrom „připoutání“ se vyznačuje loajalitou k násilníkovi, neschopností vyhledat pomoc venku a neschopností opustit vztah.

Nejpoužívanější typologie obětí je založena na vztahu oběť - pachatel. Rozlišuje pět typů: zúčastňující se oběť- oběť a pachatel se znají a jejich interakce ovlivňuje motivaci pachatele, tento typ platí pro domácí násilí, které je vztahovým deliktem, nezúčastňující se oběť- nedochází k vzájemné interakci, takže oběť nemůže vnímat ohrožení, provokující oběť- podcenila nebezpečnost situace a záměrně se vystavila nebezpečí, latentní oběť- jde o trestné činy s vysokou latencí páchané zejména v rodinách nebo domácnostech, nepravá oběť- ocitla se v nesprávné době na nesprávném místě.

Čírtková²⁵ rozlišuje v rámci procesu viktimizace primární, sekundární a terciární rány. Primární rány znamenají fyzickou, psychickou, emocionální či finanční újmu, oběť navíc trpí vnitřním pocitem zneuctění a klade si otázku, proč právě já. K sekundárním ranám patří hlavně pocit nespravedlnosti související s nutností oznámit incident policii a dát souhlas se zahájením trestního stíhání, a dále pocit provizoria, kterým trpí ženy a děti při umístění v azylovém domě, zatímco partner násilník setrvává v jejich společném bytě. Terciární ranou se rozumí především nemožnost oběti vyrovnat se s traumatem po celý život.

²⁴ Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 99.

²⁵ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň, 2004, str. 292.

7. MUŽI – OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ?

Mohou být také muži oběťmi domácího násilí? Dlouhá léta tomu nikdo nevěřil, protože stále přetrvává důraz na ženy coby oběti, ale je čím dál tím zřejmější, že muži se jimi mohou stát také. Výzkumy z devadesátých let ve Velké Británii ukázaly, že oběťmi mohou být muži různých profesí i společenského postavení - včetně studenta, učitele, policisty, pilota, duchovního vůdce i nezaměstnaného.

Tito muži vypověděli²⁶: „Míval jsem pořád monokly, protože mě často bila pěstí nebo praštila botou do oka, a jednou mě dokonce píchla do oka zahradnímu nůžkami...Měl jsem pak sedm stehů.“ „Fyzické násilí nebylo tak hrozné jako citové a duševní týrání, alespoň mi to tak připadalo. Fyzické rány se zahojí, ale s tím druhým musím žít den co den.“ „Když dostane moje žena záchvat, začne se chovat jako smyslů zbavená stvůra. Fyzicky mě zneužívala a mučila, ale nejhorší bylo to, že mě vystěhovala, když jsem ležel v nemocnici, protože mě shodila ze schodů. Okamžitě vyměnila zámky a rodině řekla, že mám milostný poměr.“ „Já jsem měl monokly, poškrábaný obličej, občas i řezné rány. Ano, bití někdy třeba na týden přestalo, když jsem měl kliku, ale protože jsem nikdy nevěděl, kdy jí to popadne, byl jsem jak na trní. Byl jsem hrůzou bez sebe, abych něco neřekl nebo neudělal, bál jsem se něco udělat, nebo jsem měl strach, že jsem něco neudělal. Když takhle žijete, začnete být paranoidní, víte? Začnete pochybovat o svém duševním zdraví a někdy i uvěříte, že je to vaše chyba, jenom nevíte, jak je to možné.“

Důvodem, proč nebyli dlouhou dobu muži považováni za oběti domácího násilí, může být to, že velká část průzkumů byla prováděna z feministického hlediska. Předpokládalo se, že ženy jakožto „slabší stvoření“ nedokážou mužům ubližovat, natož jim způsobit zranění. Nebyla brána v potaz skutečnost, že muž nemusí být vždy ten silnější partner - podlomene zdraví nebo stáří mohou tělesnou konstituci změnit. Navíc není žádná síla potřeba k tomu, aby žena muže trýznila duševně. Dalším důvodem může být to, že muži nedokážou otevřeně vystoupit a přiznat, že mají problém. Ve společnosti je přijatelnější obraz ženy jako slabé

²⁶ Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 101.

oběti, která potřebuje pomoc. Muž se o sebe dokáže postarat sám, a proto pro něj bývá dvojnásobně těžší přiznat, že je oběť - musí překonat o překážku víc. Rovněž to může být tím, že muži si dokážou lépe pomoci sami, bývají v lepší pozici než žena - oběť, rozhodne-li se opustit domov. Je méně pravděpodobné, že ho budou svazovat požadavky na péči o dítě, a snadněji si vydělá na náhradní ubytování. Toto je však také sporné, protože někdy může být muž více fixován na děti než žena, která pro svou násilnickou povahu ani nemůže mít vybudovanou nějakou citlivou povahu vůči dětem. Co se týče financí, nesmíme zapomenout na muže nemocné nebo invalidní, kteří jsou často závislí na pomoci ženy nejen finančně a sami by tedy nové bydlení ekonomicky nezvládli. Druhou stránkou však je, že méně mužů o svém problému promluví nahlas, protože pro ně neexistuje taková institucionální podpora.

To je zčásti dáno tím, že tento problém není považován za natolik závažný, aby se mu věnovala pozornost nebo finanční podpora. Oběti, které se účastnily průzkumů, hledaly pomoc, ale nenalezly ji. Takto se vyjádřil jeden muž:²⁷ „Zkusil jsem to na policii, na sociálce a v neziskové organizaci - Rodiny potřebují otce. Byli byste překvapeni, kde všude jsem hledal pomoc. Bylo to zbytečné, pouze ve mně sílil pocit marnosti.“

Bohužel neexistují ekvivalentní statistiky a teorie pro mužské oběti, teprve se o nich začíná mluvit. Doufejme, že do budoucna se situace zlepší již jen z toho důvodu, že je ve všech oblastech lidské společnosti prosazováno rovnoprávné postavení muže a ženy, a není tedy důvod k tomu, aby se tento přístup nepromítl do problematiky domácího násilí.

Důležité je pro oběť rovněž poradenství, jež může mít formu kognitivního procesu, kdy se oběť dívá na určitou událost a vidí její důsledky, které podle ní budou následovat. Poradce na ni může zapůsobit, aby se na událost podívala jinak, změnit její myšlenkové procesy a umožnit jí tak, aby mohla dojít k jinému závěru. Neurolingvistické programy jsou zaměřeny na změnu pohledu na situaci a přidání dalších aspektů, které obraz mění. Poradenství osobního růstu slouží k lepšímu sebepoznání, k pochopení svého přesvědčení, vlivů své výchovy atd. Zabývá se pohledem na agresivní chování nebo na naučené reakce na násilí. Poradenství pro určité náboženské nebo kulturní prostředí je určeno pro osoby, které jsou silně ovlivněny specifickou kulturou nebo vírou. Mechanismy vyrovnávání obětem ukážou, jak se vyrovnat s určitými otázkami, které je trápí, například dluhy, závislost na alkoholu nebo osamělost.

²⁷ Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 103.

8. DĚTI - OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ?

Často se zapomíná, že kromě hlavních aktérů domácího násilí, tedy dospělých obětí (mužů či žen) a pachatelů, vyrůstají v postižené rodině a domácnosti také děti, které nastalou situací samozřejmě trpí. Odborníci soudí, že děti jsou ještě zapomenutými oběťmi domácího násilí. V roce 1994 byl ve Velké Británii publikován první výzkum vlivu domácího násilí na dětech, který vydala organizace na pomoc dětem NCH Action for Children²⁸. Jeho výsledky ukazují, že děti jsou násilím postiženy stejně jako dospělí, kterých se týká. Ve zprávě se píše, že „děti mohou být krátkodobě bojácné, odtažité, úzkostlivé, agresivní a zmatené a mohou trpět poruchami spánku, potížemi ve škole a mít problémy s hledáním kamarádů.“ Výzkum se týkal 188 žen, se kterými žilo 246 dětí. 91 % žen věří, že jejich děti byly krátkodobě poznamenány, 72 % říká, že děti byly vyděšené, 48 % říká, že se jejich děti uzavřely do sebe, 34 % říká, že se u jejich dětí objevily problémy s nočním pomočováním, 31 % říká, že děti začaly mít potíže ve škole.

Kromě krátkodobých následků se prokázaly i ty dlouhodobé: 86 % matek si myslí, že jejich děti byly dlouhodobě poznamenány, 33 % si myslí, že děti se začaly chovat násilně a agresivně a jsou hůře zvládnutelné, 29 % matek si myslí, že děti zůstaly rozmrzelé a zahořklé, 31 % říká, že jejich dětem chybí sebedůvěra, 24 % si myslí, že jejich děti nedůvěřují lidem a obtížně budují vztahy. Domácí násilí ničí bezpečné prostředí rodiny, ve kterém děti nalézají klid a svou identitu. Získávají pokřivenou představu o tom, jak se k sobě mají dospělí chovat. Mohou se cítit rozpolcené mezi matkou a otcem - mohou svého otce milovat, ale zároveň nenávidět za to, že ublížil matce. Mohou cítit, že nechtějí ztratit kontakt s otcem, ale že vztah, který chtějí udržet, je velmi neuspokojivý.

Světová zdravotnická organizace v roce 2003 charakterizovala domácí násilí jako psychické týrání dětí, což se stalo významným empirickým poznatkem. Domácí násilí postihuje dítě přímo nebo nepřímo. U přímé viktimizace útočí pachatel nejen na partnera, ale i na dítě. Orientačně je zjištěno, že většina synů starších 14 let se snaží bránit svou matku před útoky otce, u dívek převažuje tendence chránit mladší sourozence. Nepřímá viktimizace se stala východiskem pro označení domácího násilí za psychické týrání dítěte, dítě je pouze v roli svědka násilí, vidí či slyší útok nebo pak pozoruje následky na rodiči v podobě zranění a modřin. Výzkumy ukázaly nemožnost uchránit dítě před násilnými situacemi i přes

²⁸ Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 105.

výslovnou snahu rodičů. Týraná matka nemůže být oporou pro své děti, nemůže jim dát základní citové vybavení do života, děti tak žijí v nestabilitě a neustálém napětí, adolescenti často volí útek z domova. Dítě je silně psychicky traumatizováno, což se projevuje klasickými symptomy jako u posttraumatické psychické poruchy, navíc ale ještě trpí častou nemocností, vzteklostí, agresivitou, impulsivností, absencí empatie, mezilidskými a vztahovými problémy, depresemi, sníženým sebevědomím, úzkostí, nočními můrami, pocity viny a bezmoci. Děti ve věku 6 až 12 let projevují obvykle poruchy učení a problémy s chováním, jako je pasivita, uzavření se do sebe, nebo jsou naopak útočné. Mají psychosomatické příznaky - bolesti hlavy, břicha, bušení srdce. V tomto věku ještě mohou utíkat do fantazie, ve které se pokoušejí částečně překonat pocity bezmoci. Pravidelně dochází k pocitům viny a sebeodsuzování, někdy k projevům lhostejnosti, stažení se do sebe, zlostnosti. Dospívající reagují nejistotou, úzkostí, které, pokud jsou dlouhodobé, mohou vyústit v obrácení agrese proti sobě, tedy v sebepoškozování, v některých případech i k sebevraždě. Agrese proti druhým se projevuje odporem ke škole a rodičovské autoritě.

V chování se vyskytuje záškoláctví, asociální projevy, jako jsou krádeže a sexuální promiskuita. Malé děti viní za domácí násilí samy sebe, snaží se bránit dalším útokům mezi rodiči, jsou často nachlazené a trpí pomočováním nebo nespavostí, tyto příznaky vymizí, jakmile se octnou mimo stresující prostředí. Tyto děti často skončí u drog, alkoholu nebo vedou samotářský styl života, jsou obvyklé i sebepoškozovací tendence a také útoky z domova.²⁹

Existují speciální programy na pomoc dětem v rodinách s domácím násilím, a to již od pěti let věku dítěte. Tyto programy jsou dále rozděleny podle věkových kategorií dětí. Snaží se pomoci dětem, aby se naučily řešit problémy bez použití násilí, vyjádřit vlastní emoce, zbavit se studu a izolace, naučit se zdravou sebedůvěru a sexuální roli ženy a muže, vyrovnat se se ztrátou nebo odchodem od agresivních rodičů, přesunout odpovědnost za násilí na určitou osobu pachatele a zajistit si doma vlastní bezpečí. Arteterapie pomáhá dětem vyjádřit se pomocí malování nebo modelování, nepotřebují tak slova, aby se vyjádřily. Obrázek pak lze spolu s dítětem interpretovat, aby se odhalilo, co dítě tají. Je běžné, že dítě, které bylo zneužitě, maluje samo sebe bez rukou a nohou, což odráží jeho pocit bezmoci. Terapie hrou se používá k tomu, aby se chování dítěte normalizovalo, například, aby se potlačily přehnaně agresivní nebo submisivní projevy.

²⁹ Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007, str. 106.

Dopadem domácího násilí na dítě může být také zvýšení pravděpodobnosti, že chlapci budou v partnerských vztazích následovat roli otce - násilníka a dívky zase roli matky - oběti. V situacích domácího násilí dochází k porušování čtyř základních práv dítěte, která jsou formulována v Úmluvě o právech dítěte, a to sice práva na přežití, práva na všeobecný rozvoj, práva na ochranu a práva na participaci. Rada Evropy formulovala tzv. syndrom CAN (Child Abuse and Neglect)³⁰ - syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jde o multifaktorový společenský jev, který přesahuje hranice obvyklého špatného zacházení nebo zlého nakládání s dětmi. Syndrom se člení na tělesné týrání, pohlavní zneužívání, duševní a citové týrání, zanedbávání (pasivní týrání), podávání alkoholu, drog, léků a systémové týrání. Syndrom CAN je vědomá či nevědomá aktivita rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti v dané společnosti odmítaná nebo nepřijatelná, jež poškozuje tělesný, duševní i společenský vývoj dítěte, případně způsobuje smrt.

9. DOMÁCÍ NÁSILÍ V SOUDNÍCH SÍNÍCH

Největším problémem domácího násilí je, že oběti odkládají oznámení celé věci policii. Přestože se tyranství neustále stupňuje, samy sebe přesvědčují, že se situace může zlepšit. Navíc mívají obavy, že kdyby násilí oznámily, může se vše ještě více zhoršit. Realita je však jiná. Násilníci od svého jednání ve většině případů neustupují, ale naopak svou agresi ještě stupňují. Že jde skutečně o život, si oběť často uvědomí až ve chvíli, kdy nemůže nic dělat a na všechno je pozdě. V následujícím případě z roku 1991 se útočník sice nedopouštěl fyzického násilí, ale jeho jednání se zhoršovalo natolik, že vystupňování jeho agrese se dalo očekávat. Nehledě k tomu, že se násilného jednání dopustil už v minulosti vůči své bývalé manželce. Jde o případ muže, který zavraždil své vlastní dítě - miminko jen proto, aby se pomstil své partnerce a tchyni.

Citace z rozsudku³¹: „Obžalovaný se dohadoval s družkou ohledně jejich eventuálního rozchodu, s nímž nesouhlasil, a družce vyhrožoval (například výrokem, že nad tím zapláče, i kdyby měl on patnáct let sedět). Kolem 18:00 hodin obžalovaný z bytu odešel, přičemž si s sebou odnesl některé své osobní věci. Pak odjel do sousední obce, kde si zakoupil půllitrovou lahev slivovice a dvě desetistupňová piva. Popíjel slivovici a pivo,

³⁰ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (93), o sociomedicínských aspektech syndromu týraného dítěte (CAN).

³¹ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 23.

příčemž dále požíval tablety Mironalu a pravděpodobně čichal i benzinové výpary. Pak odešel do restaurace, kde se najedl a vypil další, jedenáctistupňové pivo. Ve 22:30 hodin odjel autobusem ČSAD zpět do obce, ve které žije jeho rodina, kde vystoupil na zastávce u kostela. Zde dopil zbytek slivovice a v důsledku podnapilosti usnul. Když se probudil, odešel do místa svého bydliště, kam přišel kolem 4:00 hodin ráno. Protože v té době byl hlavní vchod do domku uzavřen, rozbil obžalovaný skleněnou výplň dveří a vzniklým otvorem si otevřel dveře klíčem, který byl zevnitř zastrčen v zámku. Přitom se zřejmě poranil o rozbité sklo na ruce. Poté odešel do prvního patra domku do pokoje, kde spala družka společně s jeho tříměsíčním synkem. Obžalovaný vzal spícího nezletilého syna z postýlky a odnesl jej k rybníku. Tam s ním vstoupil do vody a ve vodě jej zanechal. Z místa odešel zpět do sousední obce, kde předtím popíjel. Tam přišel asi v 5:00 hodin na WC, kde si vypral oděv a kolem 6:00 hodin odešel do bufetu, kde vypil Kofolu s rumem. Asi v 5:00 hodin se matka dítěte probudila a ihned začala svého synka hledat. Nejprve šla ke své matce, která jí řekla, že vnuka u sebe nemá. Poté zjistily, že jsou rozbité vchodové dveře domu, prohledaly dům - všechny místnosti včetně půdy a sklepa. Jelikož dítě nikde nenašly, šly za sousedkou, která má klíč od obecního úřadu a odtud pak zavolaly policii. Policisté pak kolem 7:30 hodin našli mrtvé tělo v rybníce. K motivu svého jednání obžalovaný nic bližšího neuvedl. Nedokázal ani uvést, z jakých důvodů se v noci vracel do svého bydliště. Poukázal na svou značnou podnapilost a nad svým jednáním projevil lítost. Tato výpověď obžalovaného koresponduje s jeho dopisem, který napsal už v den svého zatčení své matce a ve kterém doznal, že svého syna usmrtil: „Udělal jsem strašnou věc-utopil jsem syna v rybníku.“ Při dalších výsleších odmítl k věci vypovídat. Svůj postoj zdůvodňoval tvrzením, že se původně doznal pod vlivem alkoholu a drog.

Matka dítěte před soudem uvedla, že pět dnů před zločinem obžalovaný najížděl s kočárkem se starším synem z hráze do rybníka, a když mu toto vytkla s tím, že by dítě mohlo spadnout do vody, obžalovaný se jen ušklíbl a řekl, „že by měsíčně ušetřil 1200 Kč na výživném“. Svědkyně zdůraznila, že obžalovaný jí prakticky při každé hádce vyhrožoval, že když se s ním rozejde, nebude mít kluky ani ona, že by je dal do dětského domova nebo sprovodil ze světa.³²

„Znalci shledali u obžalovaného psychopatickou povahovou nevyváženost s nezdrženlivostí, nestálostí, sklonem k disocialitě a emočně afektivní labilitě a neurotické reaktivitě. Dále pijáctví alkoholu a příležitostné užívání psychotropních látek mírně

³² Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 25.

sedativního nebo euforizujícího účinku, jakož i snížení intelektových schopností do hraničního pásma podprůměru až slaboduchosti.“³³

Obžalovaný byl nakonec odsouzen ke dvaceti letům odnětí svobody jako zvlášť nebezpečný recidivista. Mimo jiné i proto, že už měl v minulosti na svědomí znásilnění bývalé manželky.

Poměrně aktuální případ se stal v roce 2007 v Uherském Hradišti.³⁴ Ženě zachránilo život vážné zranění, a to sice, že jí násilník ukousl prst. Agresor byl typickým násilníkem, který veškeré problémy se ženami řešil pouze násilím. Během jediného týdne zaútočil na dvě ženy. Jedna bohužel jeho útok nepřežila. K tragédii se začalo schylovat, když pětáctyřicetiletý muž napadl v chodbě obytného domu svou přítelkyni. Nedokázal jinak řešit hádku, kterou sám vyvolal. I přesto, že bylo v okolí několik lidí, přítelkyni začal mlátit. Byl velmi surový a násilí se stupňovalo. Jeden ze svědků konfliktu proto okamžitě zavolal policii. Ta byla na místě rychle. Útočník přesto svou přítelkyni stále napadal. Dvojici od sebe museli odtrhnout až policisté. Teprve v tu chvíli zjistili, že muž stačil ženu vážně zranit. Během konfliktu jí totiž ukousl kus palce na ruce. Žena tak skončila v nemocnici. Zásah policistů a pozdější hospitalizace jí zřejmě zachránily život. Útočník se totiž, jak se později ukázalo, nehodlal uklidnit. Muž po tomto útoku skončil v policejní cele, ale jak už to tak bývá, za mřížemi alespoň naoko zkrotl. A policistům začal slibovat, že se napraví, že už toho násilí nechá, že už bude na přítelkyni hodný. Byl sice z napadení a zranění ženy obviněn, ale svými sliby odvrátil hrozící umístění do vazební věznice a byl po výslechu a obvinění propuštěn. Jenže se brzy ukázalo, že sliby dané policistům byly plané. Jeho násilnické sklony se ještě více vystupňovaly. K napadené přítelkyni naštěstí do nemocnice nemohl, takže se rozhodl vyhledat jinou přítelkyni. A té se setkání s mužem právě propuštěným z policejní cely stalo osudným. Napadl ji totiž ještě surověji, než zaútočil předtím. Svou druhou oběť umlátíl k smrti. Ženě už nemohli pomoci ani lékaři.

Další případ se odehrál nedaleko Brna také v roce 2007.³⁵ Paní Jana tu žila se svým přítelem. Ten ji už delší dobu napadal, proto se s ním chtěla rozejít. Její rozhodnutí další útoky jen stupňovalo. Přítel jí dokonce přímo před domem zapálil auto. Sílicí útoky tak začali zaznamenávat i sousedé ze širokého okolí. Paní Jana se rozhodla vše oznámit policii. Zničením auta už přetekl pohár její trpělivosti. Policie dala Janě za pravdu. Jejího násilnického přítele vykázala na deset dní z bytu. A protože i po deseti dnech bylo důvodné

³³ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 26.

³⁴ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 27.

³⁵ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 28.

podezření, že se muž nezklidnil, bylo jeho vykázní prodlouženo ještě o měsíc. Jenže tento zákaz už muž porušil. Objevil se znovu, a tak Jana rovnou zavolala policii. Přivolaná hlídka našla muže v bytě, jak se schovává za gaučem. Okamžitě putoval do policejní cely. Z útoků na svou přítelkyni byl obviněn. Policisté navrhovali také jeho umístění do vazby. Stejně jako Jana se obávali, že by jeho útoky nemusely policejním obviněním skončit. Jak se později ukázalo, měli pravdu. Jenže soud rozhodnutí o vzetí do vazby nevydal. Muž byl po dvou dnech z policejní cely propuštěn. A namířil si to rovnou ke své přítelkyni. Nesnesl, že ho odmítla. Nesnesl, jak ho přivoláním policie ponížila. Nesnesl, že bude muset kvůli všemu před soud. Cítil se velmi ponížený také tím, že ho do cely dostala žena. Nedokázal se s tím smířit. Ke své, nyní už bývalé, přítelkyni se vrátil s nožem v ruce. Jeho rozhodnutí bylo jasné. Chtěl ženu zavraždit, a také to udělal. Brutálně ji ubodal. Pak se dal na útěk. Chtěl nelegálně přejít hranice do Rakouska. Policie ho ale během rozsáhlého pátrání našla mezi vinicemi nedaleko Mikulova. Zcela jistě byl odsouzen k vysokému trestu. Ale jeho bývalé přítelkyni už to život nevrátí.

V dřívější době často docházelo k vraždám tyranů jejich manželkami nebo družkami, které mají často strach svého tyranského partnera opustit, protože nevědí, co by si bez něho počaly, nehledě k tomu, že ho i přes časté utrpení stále milují. Proto tyto ženy málokdy vyhledají pomoc. Ale jednoho dne jim „rupnou“ nervy, a v takových situacích dochází i k vraždám. V podobných situacích se však ocitají nejen ženy. Šlo například o případ mladistvého chlapce na Rychnovsku³⁶, který zavraždil svého otce, který neustále bil jeho matku, ale i sestru a jeho. Otce pak zatáhl do rozestavěné koupelny, kde ho postupně zazdíval. Na Štědrý den se tam šla osprchovat jeho sestra, uviděla dosud nezazdžené nohy „chybějícího“ tatínka - a tak odhalila vraždu. Tehdy se ale ještě nemluvilo o domácím násilí, kterému nebyla věnována dostatečná pozornost.

Zajímavým případem byla i kauza mladého hajného z Orlického Záhoří³⁷, kterého dlouhodobě psychicky týrala jeho mladá manželka, která mu navíc byla nevěrná s milencem o třicet let starším. Manžel se to postupně dozvídal, hlavně od známých, opakovaně ji prosil, ať se s ním stará o jejich dvě malé děti, ona se mu ale jen vysmívala. Žil dlouhodobě ve stresující situaci, protože miloval své děti, ale i manželku a svoji práci (les)... Jednoho dne přišel domů z lesa, tam našel svou manželku, která si balila věci, a jejího milence. Ten mu řekl, že manželka se stěhuje k němu, děti jí samozřejmě soud „přidělí“, a když on řekne, že na něho vytáhl pušku, tak přijde i o svou milovanou práci. Hajný v silném rozrušení

³⁶ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 29.

³⁷ Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007, str. 30.

instinktivně sáhl za sebe pro loveckou „dvojku“, první ranou zastřelil svého soka, druhou ranou přesně trefil utíkající manželku. Pak znovu nabil, přiložil si pušku k bradě a ustřelil si dolní čelist, respektive dolní obličejovou část. Po nepovedené sebevraždě sedl do auta a odjel k rodičům, kde upadl do bezvědomí. Soud nakonec zohlednil veškeré zásadní polehčující okolnosti (prakticky oběť domácího psychického násilí) i závěry soudní psychiatrické expertizy, a i přes dvojnásobnou vraždu mu vyměřil trest při dolní hranici trestní sazby a zařadil ho i pro jeho vzorné chování (a převýchovné působení na ostatní ve vazbě) do nejmírnější nápravné skupiny.

10. DOMÁCÍ NÁSILÍ A LIDSKÁ PRÁVA

S domácím násilím souvisí zejména právo na život, právo na tělesnou integritu, právo na osobní svobodu a bezpečnost a také zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení.

Základním mezinárodním lidskoprávním dokumentem je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý na půdě Organizace spojených národů, který garantuje stejně jako Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod přijatá Radou Evropy, právo na osobní bezpečnost a svobodu každého lidského jedince.

V právním řádu České republiky je zakotvena Listina základních práv a svobod, jež zaručuje v článku 1 svobodu a rovnost v důstojnosti a právech, článek 7 garantuje nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského nebo ponižujícího zacházení, kdy k porušení nedotknutelnosti nemusí dojít pouze fyzicky, ale jakýmkoli způsobem, článek 10 hovoří o právu osoby na zachování své lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochranu jména a též právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromí a rodinného života.

11. PRÁVNÍ ÚPRAVA DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Existují instituty zabývající se domácím násilím jak v právu občanském, rodinném a trestním, ale i policejním a přestupkovém. Poměrně velký průlom zaznamenalo přijetí zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, ve znění pozdějších předpisů, a též novela zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, do něhož bylo vloženo speciální předběžné opatření. Zmíněným

zákonem došlo i ke změně zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jenž obsahuje ustanovení pojednávající o intervenčních centrech.

12. POLICEJNÍ PRÁVO

A jak řeší situaci domácího násilí policejní právo? Práva a povinnosti policie, jakým způsobem jednat s pachatelem, jak pomoci oběti a zajistit násilníka, eventuálně přijmout oznámení o podezření ze spáchání trestného činu, upravuje zákon č. 273/2008 Sb. a zákon č. 533/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů. Hlavní povinností policistů je jednat tak, aby pachateli nebo oběti nevznikla v souvislosti s policejním zákrokem bezdůvodná újma. Policisté mohou a musí reagovat na zjištěné násilí, zajistit především ochranu oběti a zabránit pachateli, aby v dalším násilí pokračoval.

Pozornost policistů musí být v případech domácího násilí zaměřena na pomoc oběti a zastavení dalšího násilí, a nikoli na ochranu domovní svobody.³⁸ Pokud oběť necítí ze strany policistů dostatečný zájem, prožívá zklamání, beznaděj, zatrpkllost. Přirozeným důsledkem je, že při eventuální další agresi již případ neohlásí. Policisté mají právo požadovat od účastníků incidentů vysvětlení nezbytná pro eventuální zahájení trestního stíhání. Toto ovšem prolamuje institut odepření vysvětlení, kterého může využít pachatel domácího násilí, jenž by mohl tímto vysvětlením sám sobě způsobit nebezpečí trestního stíhání. Stejně oprávnění má i osoba blízká, jak ji vymezuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů nebo § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Poměrně vzácný je i institut zajištění podezřelého. Policisté mohou pachatele zajistit na dobu 24 hodin. Během této doby lze mnohé učinit pro ochranu oběti a přerušování násilí jako je uklidnění ženy a dětí, zajištění důkazů, zařízení lékařského ošetření apod. Policisté dále mohou omezit pohyb agresorů maximálně na dobu dvou hodin, jsou oprávněni odebrat zbraň nebo otevřít byt, použít donucovací prostředky v případech zamezení agrese nebo útoku a v krajních případech i zbraň. Policisté mohou otevřít byt podle zákona č. 273/2008 Sb. jen tehdy, pokud mají důvodnou obavu, že za dveřmi bytu je ohrožováno zdraví nebo život oběti. Podle

³⁸ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: profem, o.p.s., 2004, str. 112.

trestněprávního institutu v zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (§ 83c) však mohou vstoupit do obydlí, jiných prostor nebo pozemků tehdy, pokud věc nesnese odkladu, vstup je nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu jiných práv a svobod nebo pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku.

Policie České republiky je podle Metodického pokynu ze dne 10. září 2004 povinna³⁹: řádně přijmout a úplně zdokumentovat oznámení od volajícího, zajistit bezpečí na místě pro všechny zúčastněné a oddělit od sebe oběť a pachatele, zdokumentovat všechny informace od oběti, pachatele a svědků, popsat, popř. fotograficky zdokumentovat vzniklá zranění, poškození zařízení atd. posoudit riziko hrozby opakování se násilí po odjezdu policie, poskytnout oběti základní informace, kam se obrátit o další pomoc, zeptat se oběti, zda si přeje být informována o propuštění pachatele z vyšetřovací vazby nebo vězení, nabídnout oběti podle konkrétních možností asistenci při převozu do bezpečí, informovat ji o bezpečnostním plánu, poučit oběť o právech, informovat orgán sociálně právní ochrany dětí o dětech vyrůstajících v prostředí domácího násilí. Policista je oprávněn zajistit osobu na dobu nejdéle 24 hodin, pominou-li důvody zajištění, je povinen takovou osobu ihned propustit.

12. 1 ZÁKON O POLICII ČESKÉ REPUBLIKY

Od 1. ledna 2009 je účinný nový zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění zákona č. 41/2009 Sb., jenž v hlavě sedmé upravuje oprávnění policisty vykázat ze společného obydlí osobu podezřelou z nebezpečného útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti. Policista může takovou osobu vykázat nejen ze společného obydlí, ale i z jeho bezprostředního okolí. Vykázání je formou rozhodnutí, jež zahrnuje ochranu teritoriální i personální, a jehož součástí je automaticky i zákaz vstupu a návratu do společného obydlí. Podmínkou takového úkonu jsou skutečnosti, které důvodně nasvědčují tomu, že dojde k nebezpečnému útoku, a to zejména s ohledem na předcházející útoky. Rozhodnutí policisty je účinné v okamžiku sdělení podezřelé osobě. Vykázaná osoba musí ihned po oznámení policistou opustit místo. Takové rozhodnutí může policista učinit i v nepřítomnosti podezřelé osoby, která se nenachází ve společném obydlí. Rozhodnutí bude účinné okamžikem, kdy se o něm dotčená osoba dozví. Při prvním kontaktu

³⁹ webové stránky Ministerstva vnitra.

s nepřítomnou osobou je nutné ji poučit o právech a povinnostech při vykázání, dále jí předat potvrzení o vykázání nebo se taková osoba může obrátit na linku 158 a požádat o informace o vykázání. Policista je povinen specifikovat územní rozsah prostoru, na který se zákaz vztahuje a musí také vymezit bezprostřední okolí společného obydlí. O takto vymezených prostorech musí vykázanou osobu poučit. Územní rozsah určí podle míry požadavku účinné preventivní ochrany ohrožené osoby, proti které útok směřuje. Policista je povinen při provádění úkonů souvisejících s vykázáním zajistit přítomnost nezúčastněné osoby, ledaže hrozí nebezpečí z prodlení. O všech úkonech sepíše policista neprodleně úřední záznam.⁴⁰

Do doby přijetí zákona č. 273/2008 Sb. bylo vykázání správním rozhodnutím, nyní jde o opatření preventivního charakteru, tedy faktický úkon policisty, jenž má formu ústního oznámení osobě násilné i ohrožené, přičemž se vydává pouze potvrzení o vykázání, které se předává proti podpisu. K tomu poměrně aktuální judikatura uvádí: „Vykázání osoby, zpravidla z místa jejího obydlí, společné domácnosti, nepochybně představuje významný zásah do soukromého a rodinného života každého jednotlivce; rozhodnutí o vykázání a zákaz návratu podle zákona o Policii České republiky, je rozhodnutím, kterým jsou výrazně dotčena základní lidská práva a svobody, je proto přezkoumatelné ve správním soudnictví. Odůvodnění rozhodnutí o vykázání, jakkoli v tomto typu řízení z povahy věci lze připustit jeho stručnost, musí vždy obsahovat skutkovou a právní oporu výroku rozhodnutí. Vykázání z místa, kde osoba žije se členy své rodiny, je citelným zásahem do jejích práv, proto je nanejvýš nutné řádně zvažovat, zda jsou pro toto omezující opatření relevantní důvody. Jakkoli se jedná o rozhodnutí, které je v daném případě třeba učinit v relativně krátkém čase (do 24 hodin), musí i toto rozhodnutí být přezkoumatelné z hlediska vyloučení libovůle.“ (5 As 84/2008-81, rozsudek Nejvyššího správního soudu z 31. března 2009).

Kopii úředního záznamu doručí policista do 24 hodin od vstupu do společně obývaného domu nebo bytu příslušnému intervenčnímu centru (viz zákon č. 108/2006 Sb.) V případě, že ve společném obydlí žije nezletilé dítě, doručí se úřední záznam též příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nově také příslušnému civilnímu soudu. Policie kontroluje dodržování povinností vykázané osoby do tří dnů od vykázání.

Proti vykázání lze podat námitku, která nemá odkladný účinek, na místě se zapíše do potvrzení o vykázání nebo se může podat písemně do tří dnů. O námitce rozhoduje krajské ředitelství Policie České republiky.

Ustanovení § 44 až § 47 zákona č. 273/2008 Sb. upravují postup policisty, jenž následuje po vykázání. Předně vyzve vykázanou osobu, aby mu vydala všechny klíče od

⁴⁰ Komentář k zákonu č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, webové stránky Ministerstva vnitra.

společného obydlí, které drží a vykázaná osoba je musí vydat. Policista poučí vykázanou osobu o následcích neuposlechnutí výzvy a umožní vykázané osobě, aby si nejpozději při výkonu rozhodnutí o vykázaní, vzala ze společného obydlí výlučně věci sloužící její osobní potřebě, osobní cennosti a dokumenty, a ve lhůtě 24 hodin od výkonu rozhodnutí pak další osobní věci a věci nezbytné pro její podnikání nebo výkon povolání. Policista poskytne vykázané osobě nezbytnou součinnost a informace o možnostech ubytování a poučí vykázanou osobu o jejím právním postavení, právech a povinnostech a dalším možném postupu ve věci. Policista si též vyžádá od vykázané osoby adresu pro doručování. Vykázaná osoba má dále právo ověřit si vykázaní na tísňové lince 158 a vyzvednout si kopii úředního záznamu o vykázaní. Ohroženou osobu policista poučí o možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu a o možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí. Policista poučí ohroženou osobu i o následcích uvedení vědomě nepravdivých údajů, ke kterým policista při rozhodování o vykázaní přihlíží. Pokud je to třeba, přivolá policista ohrožené osobě nezbytnou lékařskou pomoc. Vykázaní trvá deset dnů ode dne vykázaní. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Podáním návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu v průběhu vykázaní se lhůta prodlužuje až do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu.⁴¹

13. STATISTIKA VYKÁZÁNÍ

V období od 1. 1. - 31. 12. 2007 bylo v České republice evidováno celkem 862 rozhodnutí Policie ČR o vykázaní na základě zákona 135/2006 Sb⁴². Během roku 2007 bylo zaznamenáno 58 případů (téměř 7 %) opakovaného vykázaní nebo zákazu vstupu ve stejných domácnostech. V průběhu roku 2007 se začaly ohrožené osoby samy obracet na civilní soudy s žádostí o vydání předběžného opatření, a to i v situacích, kterým nepředcházelo policejní desetidenní vykázaní. Bezprostředně bylo ohroženo 892 dospělých osob, z toho 858 žen a 34 mužů. Z hlediska věkové kategorie dominuje 31-40 let, dále 41-50 a 21-30 let. Ve sledovaném období bylo celkem 941 dětí přítomno policejnímu zásahu i násilnému incidentu. Celkem tedy bylo ve sledovaném období přímo ohroženo domácím násilím 1 833 osob. Vykázáno bylo celkem 854 mužů a 8 žen. Z hlediska vztahu mezi násilnou a ohroženou osobou převládá vztah manželský, dále druh-družka, transgenerační vztah a rozvedení manželé. K největšímu

⁴¹ Čuhelová, K. Předběžné opatření ve věcech domácího násilí. Právní rádce, Economia, leden 2009, str. 25.

⁴² www.bkb.cz

počtu případů došlo v kraji Moravskoslezském, dále Jihomoravském, Ústeckém a Středočeském. V těchto 4 krajích došlo k 52, 8 % všech vykázaní v zemi. Nejméně případů bylo evidováno v kraji Plzeňském a Libereckém. Z celkového počtu 862 případů vykázaní podaly ohrožené osoby v 337 případech žádost o vydání předběžného opatření soudu, kterým chtěly vykázaní prodloužit. V 73, 5 % případech (190) soud žádosti vyhověl a lhůtu prodloužil, ve 14 % žádost zamítl. Ve čtyřech případech vzaly ohrožené osoby svůj návrh zpět.

V období 1. 1. - 31. 12. 2008 bylo v České republice evidováno 679 rozhodnutí o vykázaní, v porovnání s rokem 2007 jde o pokles případů o 21 %, tedy o 183 případů méně.⁴³ K nárůstu došlo v případech opakovaného vykázaní ve stejných domácnostech a to zhruba o 10 %, konkrétně v 67 případech. Z evidovaných 679 případů rozhodla Policie ČR v 287 případech, tj. v 42 % o vykázaní, v 373 případech, tj. 55 % o zákazu vstupu. V průběhu roku 2008 se začaly ohrožené osoby obracet s žádostí o vydání předběžného opatření přímo na civilní soudy, a to i v situacích, kterým nepředcházelo policejní desetidenní vykázaní. Ve sledovaném období bylo domácím násilím ohroženo 698 dospělých osob, z toho 651 žen a 47 mužů, a 586 dětí, které byly v těchto domácnostech přítomny policejnímu zásahu i předchozímu násilnému jednání, celkem tedy bylo přímo ohroženo 1 284 osob. V letech 2007 a 2008 bylo tedy ochráněno 3 117 prokazatelně ohrožených osob. V prvním pololetí roku 2008 se mezi ohroženými osobami objevuje nová kategorie, a to sice lidé starší 71 let (11 případů, tedy 3%) a dokonce starší 81 let (6 případů, tedy 1,7 %), což je velice alarmující zjištění. Vykázáno bylo celkem 668 mužů a 13 žen, což je opět znatelný pokles oproti roku 2007. K velmi zajímavému posunu došlo v roce 2008 v porovnání počtu vykázaní v jednotlivých krajích a v přepočtu vykázaní na počet obyvatel v kraji. Průměrný výskyt vykázaní na kraj je za sledované období 48,5 případů (v roce 2007- 61,6 případu). Z hlediska absolutního počtu vykázaní je pořadí bez ohledu na velikost kraje a počet obyvatel následující: na prvním místě je Moravskoslezský kraj, dále Ústecký a Jihomoravský. Při zohlednění počtu obyvatel je pořadí četnosti vykázaní následující: na špici stojí Karlovarský kraj, na druhém místě Ústecký a na konci kraj Moravskoslezský. Nejmenší počet vykázaní byl v roce 2008 v krajích Hl. město Praha, Plzeňském a Královéhradeckém. Z celkového počtu 679 případů o vykázaní podaly ohrožené osoby v 406 případech žádost o předběžné opatření soudu, kterým chtěly vykázaní prodloužit. V 78,5 % (tj. 319) z podaných žádostí jim soud vyhověl a lhůtu prodloužil, v 9 % žádost zamítl. V šesti případech vzaly ohrožené osoby svůj návrh zpět. V roce 2008 byla dále založena Asociace pracovníků intervenčních center ČR, o.

⁴³ www.bkb.cz

s. V průměru na jedno intervenční centrum v roce 2008 připadá 837 (v roce 2007 to bylo 620) veškerých kontaktů s uživateli této sociální služby.

V roce 2009⁴⁴ byl nejvyšší počet vykázaní hodnocený podle krajů v kraji Ústeckém (96), Moravskoslezském (78) a Jihomoravském (56). Naopak nejméně se vykazovalo v kraji Královéhradeckém a Plzeňském, se shodným počtem jedenácti případů. Hlavní město Praha a kraj Pardubický zauímají střední hodnoty s počtem 33 případů vykázaní. V roce 2009 eviduje 15 intervenčních center sdružených v Asociaci intervenčních center celkem 778 policejních vykázaní, tedy mírný nárůst, ale stále pokles oproti prvnímu roku vykazování o 10 %. Číslo z resortu justice nejsou zatím k dispozici. Ze společného obydlí bylo v roce 2009 policií vykázáno celkem 780 násilných osob, z toho 16 žen. Nejčastěji byly vykázaním přerušeny násilné incidenty v rámci věkové kategorie 31 - 40 let. V roce 2009 bylo prostřednictvím policejního vykázaní zajištěno bezpečí pro 762 bezprostředně ohrožených žen, 39 mužů a 911 dětí, celkem tedy bylo před dalšími možnými útoky blízké násilné osoby v minulém roce ochráněno 1712 osob.

⁴⁴ www.domacinasili.cz

14. TABULKOVÝ PŘEHLED VYKÁZÁNÍ

<i><u>Počet ohrožených osob/počet vykázaných osob</u></i>	2007	2008	2009
Ohrožení muži	34	47	39
Ohrožené ženy	858	651	762
Celkem ohrožených dospělých osob	892	698	801
Vztah mezi násilnou a ohroženou osobou	Manželský, druh-družka, transgenerační vztah a rozvedení manželé	lidé starší 71 let (11 případů, tedy 3%) a dokonce starší 81 let (6 případů, tedy 1,7 %)	31 - 40 let
Počet vykázaných mužů	854	668	764
Počet vykázaných žen	8	13	16
Opakovaná vykázaní	58	679 – pokles o 21 % (183 případů) – z toho 42 % (287) vykázaní a 55 % (373) zákaz vstupu	778
<i><u>Počet případů vykázaní z hlediska krajů</u></i>			
Nejvyšší počet vykázaní	Moravsko-slezský, Jiho-moravský, Ústecký a Středočeský – 52.8 %	Moravsko-slezský kraj, Ústecký a Jihomoravský	Ústecký (96), Moravsko-slezský (78) a Jihomorav-

	všech vykázání v České republice		ský (56)
Nejnižší počet vykázání	Plzeňský a Liberecký	Hl. město Praha, Plzeňský a Královéhradec ký	Králové- hradecký, Plzeňský Hlavní město Praha, kraj Pardubický

<u><i>Podání návrhu předběžného opatření soudu po vykázání</i></u>	2007	2008
Počet podání z celkového počtu vykázání	337	406 (lidé se obracejí přímo na civilní soudy i bez předchozího desetidenního policejního vykázání)
Počet vyhovění návrhu soudem	73.5 % 190	78,5 % 319
Počet zamítnutí návrhu soudem	14 %	9 %
Počet zpětvzetí návrhu soudem	4	6

<u><i>Využívání intervenčních center – počet kontaktů s uživateli služeb</i></u>	2007	2008
Průměrný počet kontaktů na jedno centrum	620	837
Celkový počet kontaktů s ohroženými osobami po vykázání	3 942	1 745

Z výše uvedeného lze usoudit, že patrná tendence snižování počtu případů vykázání během uplynulých dvou let může svědčit o preventivním působení tohoto institutu na agresory nebo také o nevyužívání tohoto oprávnění ze strany obětí, ať už z důvodu strachu nebo nedostatečné informovanosti o prostředcích právní ochrany.⁴⁵

Úprava možnosti vykázání podle mého názoru vyplnila mezeru, která v českém právním řádu chyběla a má nakročeno k tomu, aby opravdu pomáhala a stala se tak efektivním instrumentem pro oběti domácího násilí.

15. VÝKON ROZHODNUTÍ O VYKÁZÁNÍ

Do občanského soudního řádu se doplňuje § 273b, který se týká výkonu rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí a nenavazování kontaktů s oprávněným. Soud zajistí bezodkladný výkon rozhodnutí o předběžném opatření vydaným podle § 76b. Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud v součinnosti se státními orgány vykáže povinného ze společného obydlí a odebere mu všechny klíče od společného obydlí, které povinný drží, a případně mu zakáže setkávat se s označenou osobou nebo ji jinak kontaktovat. Soud poskytne povinnému příležitost, aby si bezprostředně při výkonu rozhodnutí vyzvedl ze společného obydlí své osobní cennosti a dokumenty, jakož i věci pro jeho osobní potřebu. V průběhu trvání předběžného opatření umožní soud povinnému vyzvednout věci nezbytné k výkonu jeho podnikatelské činnosti nebo výkonu povolání. Pokud není povinný přítomen při výkonu rozhodnutí, umožní mu soud na jeho žádost během lhůty, aby si ze společného obydlí vyzvedl věci uvedené výše. O tomto právu soud povinného vyrozumí oznámením zanechaným na dveřích společného obydlí. K výkonu rozhodnutí je příslušný soud, který nařídil předběžné opatření, tedy okresní soud nebo obvodní soud v Praze a městský soud v Brně.⁴⁶

⁴⁵ www.domacinasili.cz

⁴⁶ Čuhelová, K. Předběžné opatření ve věcech domácího násilí. Právní rádce, *Economia*, leden 2009, str. 27.

16. PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ A OBČANSKOPRÁVNÍ OCHRANA

Do občanského soudního řádu byl vložen § 76b, jenž upravuje nový typ předběžného opatření. Jednání účastníka, proti kterému návrh směřuje, musí vážným způsobem ohrožovat život, zdraví, svobodu nebo lidskou důstojnost navrhovatele, poté předseda senátu předběžným opatřením může uložit zejména aby: a) dočasně opustil společné obydlí i jeho bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupoval, b) se zdržel setkávání s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním. Jelikož nejde o taxativní výčet možných opatření, teoreticky by šlo uložit i další opatření, v praxi k tomu ovšem nedochází.

Soudy postupují dvěma způsoby - buď ve výroku rozhodnutí uvedou jen „bezprostřední okolí“ nebo „bezprostřední okolí - tj. ve vzdálenosti 100 (50, 80) metrů od společného obydlí“⁴⁷. Soud může stanovit výjimky v plnění povinností vyplývajících z opatření s přihlédnutím k oprávněným zájmům účastníka, proti kterému návrh směřuje. Takové výjimky jsou např., když jsou účastníky řízení rodiče nezletilých dětí a soudem je upraven styk otce s těmito dětmi za přítomnosti matky nebo probíhá-li řízení o rozvod a účastníci se tak musejí setkat na jednání u soudu. Účastníky řízení by měli být pouze násilná osoba, proti které návrh směřuje, a ohrožená osoba, která návrh podává, nikdo další. Místně příslušným k rozhodnutí o tomto předběžném opatření je obecný soud navrhovatele. Obsahové náležitosti návrhu nejsou v občanském soudním řádu vymezeny, výkladem lze dovodit, že se použije ustanovení o obecných náležitostech podání, tedy, kterému soudu je určeno, kdo je činí, které věci se týká a co sleduje, mělo by být podepsáno a datováno. Toto předběžné opatření nelze odmítnout. Soud rozhoduje bezodkladně, obvykle do 48 hodin od podání návrhu, bez slyšení účastníků, bez jednání, přičemž podkladem pro jeho rozhodování nejsou výsledky dokazování. Rozhodující by měl být stav v době vydání usnesení soudu prvního stupně. Rozhodnutí je závazné pro účastníka a státní orgány. Předběžné opatření platí jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Je možné předběžné opatření také zrušit, pominou-li důvody, pro které bylo nařízeno a to zejména pokud by již samo vykázání na násilnou osobu zapůsobilo a nebude ohrožen život, zdraví, svoboda ani lidská důstojnost ohrožené osoby, což se nejvíce jeví jako příliš pravděpodobná varianta. Předcházel-li rozhodnutí o předběžném opatření rozhodnutí Policie České republiky o vykázání útočnicka, počíná tato lhůta běžet dnem, který následuje po dni, ve kterém uplynula lhůta deseti dnů ode dne vydání

⁴⁷ Čuhelová, K. Předběžné opatření ve věcech domácího násilí. Právní rádce, *Economia*, leden 2009, str. 27.

rozhodnutí o vykázání útočnicka. Podáním návrhu na vydání předběžného opatření v průběhu vykázání se doba vykázání prodlužuje do dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tomto návrhu. V případě podání návrhu na prodloužení předběžného opatření neskončí lhůta dříve, než soud o prodloužení rozhodne. Pokud bylo před uplynutím lhůty jednoho měsíce zahájeno meritorní řízení ve věci, může předseda senátu na návrh navrhovatele rozhodnout o prodloužení doby trvání předběžného opatření, vezme v úvahu trvání ohrožení navrhovatele, obsah a důvody podaného návrhu na zahájení meritorního řízení, majetkové či jiné poměry účastníků včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, a další rozhodné skutečnosti. Předběžné opatření zanikne nejpozději uplynutím doby jednoho roku od okamžiku jeho nařízení. Rozhodnutí o předběžném opatření však není podmíněno předchozím rozhodnutím Policie České republiky o vykázání útočnicka. Požadavek na podání návrhu ve věci samé jde u domácího násilí proti smyslu právní úpravy, kterým je ochránit ohroženou osobu proti domácímu násilí.

V návrhu na vydání předběžného opatření je třeba popsat konkrétní podoby fyzického či psychického násilí tak, aby si soudce dovedl chování násilné osoby představit, např. úder pěstí směřující na temeno hlavy či vyhrožování zabitím apod. Z návrhu by mělo být patrné, že napadání je dlouhodobé a jeho intenzita se stupňuje. Dále by měl navrhovatel popsat, zda se násilná osoba dopouští obecné kriminality, zda je držitelem zbraně, zda požívá alkohol nebo jiné omamné a psychotropní látky, zda je dlouhodobě bez zaměstnání nebo má finanční problémy. Ohrožená osoba by také měla popsat svůj vztah a pocity k násilníkovi a objasnit svou majetkovou a sociální situaci. Na základě souhrnu těchto údajů soud vyhodnotí, zda je riziko budoucího útoku reálné. Výrok rozhodnutí by měl být stručný, jasný a výstižný, aby jej účastník řízení pochopil, tedy: „ Soud nařizuje předběžné opatření, kterým se Petru Novákovi ukládá, aby opustil byt č. 1 v prvním poschodí domu č. p. 1, v ulici., v Brně, do 1. dubna 2010 do tohoto bytu nevstupoval a zdržel se setkávání s navrhovatelkou a navazování kontaktů s ní.“⁴⁸

Občanský soudní řád obsahuje též § 76a, jenž upravuje další typ předběžného opatření týkající se nezletilých dětí. Doplnuje tak spolu s § 76b obecný systém předběžných opatření uvedených v § 74 až § 76 a poskytuje tak obětem domácího násilí větší míru ochrany. Ustanovení § 76a je zaměřeno na nezletilé děti, které jsou bez jakékoliv péče nebo

⁴⁸ Čuhelová, K. Předběžné opatření ve věcech domácího násilí. Právní rádce, *Economia*, leden 2009, str. 28.

je jejich život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen. Předseda senátu pak rozhodne o jejich umístění do péče osoby, kterou označí v usnesení. Při nařízení předběžného opatření nemusí být nezletilý zastoupen. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti. Rodiče nezletilého, orgán sociálně-právní ochrany dětí a opatrovník mohou kdykoli soudu navrhnout zrušení předběžného opatření. Soud o takovém návrhu musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději do sedmi dnů. Pokud byl návrh zamítnut, může jej oprávněná osoba opakovat až po uplynutí čtrnácti dnů od právní moci rozhodnutí.⁴⁹ Do novelizace Občanského soudního řádu měly oběti pouze dvě možnosti obrany, a to sice obecný typ předběžného opatření anebo podání žaloby, kterou mohou samozřejmě podat i nyní. Ustanovení § 74 bylo velice málo využíváno, vyžadovala se potřeba zatímně upravit poměry účastníků nebo obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Předběžným opatřením podle § 76 odst. 1 mohl soud uložit účastníku zejména, aby něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel, např. zdržel se násilného chování. Pro oběti z toho vyplývaly tedy požadavky k ukončení násilného a obtěžujícího chování agresora a k vyklizení společného bytu, zákazu vstupu do něj. Tento obecný typ opatření byl plně nahrazen výše zmíněnými typy, které jsou speciální a specificky upravují danou oblast.

Je třeba mít na paměti, že předběžné opatření je institut provizorní, po kterém by měla následovat řádná žaloba a projednání věci. Oběť domácího násilí nese v průběhu občanského procesu důkazní břemeno, s čímž souvisí povinnost hradit náklady řízení a v případě prohry by eventuálně musela hradit také náklady protistrany, tedy útočníka. Jde o jistý paradox. Ustanovení § 138 občanského soudního řádu dává ženě možnost osvobození od soudních poplatků a záloh, a to zcela nebo zčásti. Podmínkou jsou nedostatečné finanční podmínky a špatná sociální situace a skutečnost, že nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva. Žena může také požádat soud podle § 30 občanského soudního řádu o ustanovení právního zástupce (advokáta).⁵⁰

Ráda bych ještě zmínila tři instituty ochrany obsažené v Občanském zákoníku (dále jen „OZ“). Jde o žalobu na zdržení podle § 13 OZ. Tato žaloba je neobvyklá a v praxi nevyzkoušená.

Prostřednictvím ustanovení k ochraně osobnosti by se oběť mohla dožadovat zdržení se obtěžujícího chování. Pokud soud vyhodnotí zásah do lidské osobnosti jako prokázaný, může žalobkyni přiznat i finanční odškodnění. Ustanovení § 5 OZ upravuje možnost předběžné ochrany orgánem státní správy. Smyslem je poskytnutí rychlé a účinné ochrany

⁴⁹ webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

⁵⁰ webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

proti akutnímu zásahu do pokojného stavu. Obecní úřad může předběžně zásah zakázat nebo uložit obnovení původního stavu, postupuje tak podle správního řádu (zákon č. 500/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Takové ochrany lze použít při nemožnosti vstupu do bytu či nemovitosti. Podstatné je zjistit, že byl zásahem porušen poslední pokojný stav a že je nutné mezi dotčenými osobami obnovit pořádek a klid. Tento institut se nedotýká práva na soudní ochranu oprávněného nároku. Ustanovení § 3 OZ upravuje soulad jednání s dobrými mravy. Výkon práva tak musí být uplatněn v legálním rámci a nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiného. Výkonem práva „contra bonos mores“ je např. „šikanózní“ výkon práva za účelem poškození jiného. Právní úkon se přičí dobrým mravům, jestliže se jeho obsah ocitne v rozporu s obecně uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah tohoto právního úkonu, aby byl v souladu se základními zásadami mravního řádu demokratické společnosti.⁵¹

17. ZÁKON O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH – INTERVENČNÍ CENTRA

Zákon č. 108/2006 Sb. nově pojednává o intervenčních centrech, která vznikla v roce 2007 v každém kraji. V průměru na jedno intervenční centrum v roce 2007 připadlo 620 veškerých kontaktů s uživateli služby, bylo evidováno 3 942 kontaktů s ohroženými osobami po vykázání, v roce 2008 to bylo už jen 1 745 kontaktů⁵². Na základě rozhodnutí Policie České republiky o vykázání útočníka ze společného obydlí nebo zákazu vstupu do něj je ohrožené osobě nabídnuta pomoc nejpozději do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykázání intervenčnímu centru.

Pomoc centra může být poskytnuta i na žádost osoby ohrožené násilím jiné osoby bydlící s ní ve společném obydlí nebo i bez podnětu, a to bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilím dozví. Sociální služby v intervenčním centru jsou poskytovány jako služby ambulantní, terénní nebo pobytové. Služba zahrnuje sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Pobytová služba obsahuje navíc poskytnutí ubytování a stravy nebo pomoc při zajištění stravy. Součástí služby je zajištění spolupráce a vzájemné informovanosti mezi intervenčními centry, poskytovateli jiných sociálních služeb, orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, útvary Policie České republiky a obecní policie, i ostatními orgány

⁵¹ Střílková, P., Fryšták, M. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím, 1. vydání, KEY Publishing s. r. o., 2009, str. 115.

⁵² www.domacinasili.cz

veřejné správy. Intervenční centra poskytují pomoc povinně všem osobám ohroženým domácím násilím, tzn. nejen těm, o kterých se dozví od Policie České republiky na základě vykázání, ale také těm, kteří se na centrum obrátí tzv. přímo z ulice.

18. PŘESTUPKOVÉ PRÁVO

Jednotlivé akty domácího násilí lze posuzovat jako přestupky podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Přestupky jsou protiprávní skutky, které se vyznačují nižším stupněm společenské škodlivosti. V oblasti domácího násilí převažují návrhové přestupky spáchané mezi osobami blízkými, a to přestupky proti občanskému soužití a přestupky proti veřejnému pořádku. Proti občanskému soužití se proviní ten, kdo jinému ublíží na cti, jinému z nedbalosti ublíží na zdraví nebo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním. Postižená osoba musí podat návrh na projednání přestupku nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděla o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Trestní odpovědnost pachatele nezakládá ani jeho opakované protiprávní jednání. Přestupek nelze projednat, uplynul-li od jeho spáchání jeden rok. Vyšetřující orgány v praxi postupují tak, že pokud nebyla oběti způsobena újma na zdraví, která měla za následek pracovní neschopnost alespoň v délce sedmi dnů, předávají případ k projednání jako přestupek. Přestupku proti veřejnému pořádku se dopustí ten, kdo neuposlechne výzvy veřejného činitele při výkonu jeho pravomoci, poruší noční klid nebo vzbudí veřejné pohoršení.⁵³

Přestupky projednávají obce v místě spáchání přestupku. Policie České republiky poskytuje součinnost v podobě nezbytných šetření ke zjištění podezřelé osoby a k zajištění důkazních prostředků. V řízení o návrhovém přestupku vystupuje navrhovatel jako účastník řízení, může se tedy odvolat proti výroku o vině, proti povinnosti nahradit náklady řízení a proti zastavení přestupkového řízení. Může mít také svého zástupce, navrhopvat důkazy či klást otázky při ústním jednání.

Za přestupek lze uložit pokutu nebo ochranné opatření omezující povahy, jakým je zákaz návštěv veřejných míst nebo zabránění věci. Pokud navrhovatel/-ka neuspěje, musí nahradit náklady řízení paušální částkou.

⁵³ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: profem, o.p.s., 2004, str. 87.

Obecně existuje mezi oběťmi domácího násilí nedůvěra v přestupkové řízení, a to zejména z důvodu důkazní nouze, ztráty společenské prestiže mezi sousedy, nemožnosti odstěhovat se od násilného partnera a přetrvávající ekonomické závislosti.⁵⁴

19. NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK

Platný zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb. (dále jen „TZ“ nebo „trestní zákoník“), jenž nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010, rozšiřuje a upravuje okruh skutkových podstat trestných činů vztahujících se (ať už bezprostředně či zprostředkovaně) k domácímu násilí.

Jde především o tyto trestné činy: vražda (§ 140), zabití (§141), usmrcení z nedbalosti (§ 143), těžké ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146), ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§ 146a), těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148), znásilnění (§ 185), sexuální nátlak (§ 186), opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195), týrání svěřené osoby (§ 198), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199), násilí proti skupině obyvatelů a jednotlivci (§ 352), nebezpečné vyhrožování (§ 353) a nebezpečné pronásledování (§ 354).

Trestní zákoník je založen na přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti („ultima ratio“ - princip trestního práva hmotného). Kriminální politika sledující kontrolu a potlačování kriminality, musí proto spočívat ve vhodném vyvažování prevence a represe.⁵⁵

Ve zvláštní části trestního zákoníku je zakotvena nová systematika - primárním hlediskem je ochrana života a zdraví jednotlivce, a proto hlavu první tvoří trestné činy proti životu a zdraví, což lépe odráží význam zájmů chráněných jednotlivými ustanoveními zákona.

⁵⁴ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 151.

⁵⁵ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

19. 1 K JEDNOTLIVÝM TRESTNÝM ČINŮM V OBLASTI DOMÁČÍHO NÁSILÍ

V níže uvedeném textu jsou uvedeny skutkové podstaty trestných činů, jež se bezprostředně vztahují k jednání obsahujícímu specifické znaky a projevy domácího násilí.

Trestné činy proti životu a zdraví- hlava první

Trestné činy proti životu- díl první

Ustanovení § 140 upravuje skutkovou podstatu zločinu vraždy.

Objektivní stránka

Pachatel, který jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán trestem odnětí svobody na deset až osmnáct let. Na dvanáct až dvacet let trestu odnětí svobody, bude pachatel odsouzen, pokud jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Kvalifikovanou skutkovou podstatu tvoří spáchání činu na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let opětovně, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.⁵⁶

Příprava trestného činu vraždy je trestná.

Ustanovení § 140 bez terminologického odlišení upravuje případy úmyslného usmrcení: vraždu prostou, vraždu kvalifikovanou, tj. vraždu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení a vraždu za zvlášť přitěžujících okolností. Tzv. vražda prostá postihuje úmyslné usmrcení v náhlém hnutí mysli, tj. bez rozmyslu. Tzv. vražda kvalifikovaná požaduje splnění dvou okolností charakterizujících rozhodnutí pachatele. „Rozmysl“ a „předchozí uvážení“ jsou stanoveny alternativně. Pojem rozmyslu je velmi neurčitý. Legální definici trestní zákoník neuvádí. Důvodová zpráva podává opět jen velmi obecné vysvětlení, a sice že jde o odlišení od afektu a podobných stavů.⁵⁷ Podle Jelínka⁵⁸ může jít o kvalifikovanou úvahu, při které pachatel zvažuje pro a proti a která časově provází trestní jednání. U předchozího uvážení jde naopak o situaci, kdy si pachatel předem, tj. před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti provedení činu a čin si z hlediska jeho provedení tzv. naplánuje. Tedy pojme rozhodnutí usmrtit jiného, zvolí prostředky, vypracuje plán, zváží způsob provedení.

⁵⁶ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

⁵⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 352.

⁵⁸ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 354.

Předchozí uvážení ovšem nemusí samo o sobě vždy znamenat důvod pro přísnější postih úmyslného usmrcení, protože nemusí vždy (typicky) zvyšovat škodlivost, zavrženíhodnost či nebezpečnost činu (například týraná a zneužívaná oběť po dlouhodobém předchozím uvážení usmrtí násilníka). Tzv. vražda za zvlášť přitěžujících okolností požaduje splnění zvláštních kvalifikačních okolností, tj. spáchání vraždy „na dvou nebo více osobách“, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, spáchání „zvlášť surovým způsobem“ – tím se rozumí vražedný útok s extrémně vysokou, výraznou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu, typický bude takový způsob agrese pachatele, který je spojen s ubíjením oběti a nápadnější devastací jejího těla. U „zvlášť trýznivého způsobu“ bude záležet na subjektivním prožívání útoku jeho obětí, půjde např. o usmrcení vyhladováním nebo nedostatkem vody, pomalé usmrcování dlouhodobým rdoušením apod., tedy o mimořádně vystupňované útrapy poškozeného.⁵⁹

Ustanovení § 141 upravuje skutkovou podstatu zločinu zabití.

Objektivní stránka

Pachatel, který jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až osm let. Spáchá-li pachatel tento čin na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, nebo na dítěti mladším čtrnácti let, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let.

Privilegovaná skutková podstata úmyslného usmrcení má podle mínění zákonodárce vyjadřovat menší typovou společenskou škodlivost (závažnost) tohoto trestného činu s ohledem na pohnutku pachatele. Silné rozrušení je afektivní reakce pachatele spontánního charakteru. Může být krátkodobá i déle trvajících. Strachem rozumíme reakci pachatele na nebezpečí či ohrožení (typicky obavu z ohrožení svého života). Úlek a zmatek jsou duševní stavy pachatele, které se projevují v jeho zkratkovité reakci bez konkrétní představy. Jednání v úleku či zmatku je třeba odlišovat od putativní nutné obrany. Rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku, ve kterém pachatel jednal, ovšem musí mít podklad ve vnějších, omluvitelných důvodech, neboť právě tyto jsou důvodem nižší trestnosti popsání jednání, nikoliv v negativních povahových vlastnostech pachatele, například že pachatel jednal ve zlobném afektu, který má původ ve zvýšené agresivitě pachatele, že pachatel má sklon ke zneužívání návykových látek, které u něho vyvolávají uvedené stavy apod. Předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného může být předchozí fyzické napadení ze strany oběti, její fyzické nebo

⁵⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 605.

psychické týrání pachatele, provokace oběti atd.⁶⁰ Mezi úmyslným usmrcením a zlým jednáním oběti musí být příčinná souvislost. Problematické ovšem bude rozlišení vraždy prosté, přísněji trestné vraždy s rozmyslem nebo po předchozím uvážení a privilegovaného zabití, tj. úmyslného usmrcení v silném rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Nepřekážení tohoto trestného činu je trestné, beztrestné je však neoznámení trestného činu zabití.⁶¹

Míra závažnosti, resp. negativní charakter provokujícího chování poškozeného musí být v odpovídajícím poměru k mimořádnému významu objektu trestného činu zabití, jímž je lidský život. Z tohoto důvodu by tedy zkoumané ustanovení mělo být vykládáno spíše restriktivně. Zavrženíhodným jednáním je třeba rozumět takové vědomé a úmyslné chování poškozeného, které je z hlediska etických měřítek společnosti mimořádně zlé, zraňující a pro druhé ponižující či působící anebo hrozící způsobit závažnou újmu na právech fyzických osob. Může se jednat jak o násilné útoky proti fyzické integritě, tak i týrání a ponižování psychické. Zahrnuje útoky poškozeného na lidskou svobodu a důstojnost, kterými poškozený jinému závažně ublíží (např. nejrůznější druhy šikany, domácí násilí, útisk a vydírání se sexuálním podtextem, závažné porušování domovní svobody, tzv. susedský teror). Uvažovat lze o činech hluboce zasahujících osobní čest a pověst pachatele. Běžné verbální útoky (nadávky, spílání, poplívání), ale ani obvyklé fyzické pŕtky (házení kameny, políčky, povalení na zem) však za zavrženíhodné jednání podle ustanovení § 141 odst. 1 považovat nelze.⁶²

Ustanovení § 143 upravuje skutkovou podstatu zločinu usmrcení z nedbalosti.

Objektivní stránka

Pachatel, který jinému z nedbalosti způsobí smrt, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti. Pachatel, který způsobí tímto činem smrt nejméně dvou osob, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.

Tento trestný čin vyjadřuje samostatnou skutkovou podstatu nedbalostního způsobení smrti a doplňuje tak skutkovou podstatu trestného činu zabití.

Trestné činy proti zdraví- díl druhý

⁶⁰ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 421.

⁶¹ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 355.

⁶² Hořák, J. Vražda a zabití v novém trestním kodexu, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 53.

Tento díl působí oproti původnímu trestnímu zákonu (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů) přehledněji a uspořádaněji, což je dáno mimo jiné i nadpisy jednotlivých trestných činů.

Ustanovení § 145 upravuje skutkovou podstatu zločinu těžké ublížení na zdraví.

Objektivní stránka

Pachatel, který jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let. Spáchá-li pachatel tento čin na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let opětovně, nebo ze zavrženíhodné pohnutky, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let.⁶³ Pachatel, který způsobí tímto činem smrt, bude potrestán odnětím svobody na osm až šestnáct let.

Příprava tohoto trestného činu je trestná.

Tento trestný čin rozšiřuje okruh hmotného předmětu útoku na těhotnou ženu a na dítě mladší 15 let.⁶⁴ Těžkou újmu na zdraví vymezuje trestní zákoník v citovaném ustanovení dvěma podmínkami, které musí být splněny kumulativně: a) je to jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, b) které odpovídá některému z případů v § 122 odst. 2 trestního zákoníku. Tyto případy jsou v příslušném ustanovení vyjmenovány taxativně. Judikatura uvádí, že k naplnění trestného činu podle § 145 odst. 1 TZ nestačí, aby pachatel vyvolal něco, co způsobilo těžkou újmu na zdraví, nýbrž je třeba, aby jeho úmysl též směřoval ke způsobení těžké újmy na zdraví. (19/63 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, rozhodnutí ve věcech trestních - dále jen „Sb. soud. rozh. tr.“). Z hlediska úmyslu způsobit těžkou újmu na zdraví stačí zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit tento těžký následek, a byl s tím srozuměn (úmysl eventuální). Na takové srozumění lze usuzovat zejména z povahy použité zbraně, z intenzity útoku, ze způsobu jeho provedení a z pohnutky činu. (11/65 Sb. soud. rozh. tr). Úmysl pachatele způsobit jinému těžkou újmu na zdraví nelze dovozovat jen z povahy předmětu, kterým byl veden útok. Je třeba zvážit i další okolnosti případu, jako jsou způsob použití tohoto předmětu, intenzita vedeného úderu, apod. (35/91 Sb. soud. rozh. tr).

Ustanovení § 146 upravuje skutkovou podstatu zločinu ublížení na zdraví.

Objektivní stránka

⁶³ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 357.

⁶⁴ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

Pachatel, který jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Spáchá-li pachatel tento čin na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Pachatel, který způsobí tímto činem těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Způsobí-li pachatel činem uvedeným v prvním odstavci smrt, bude potrestán odnětím svobody na pět až deset let.

Ustanovení § 146a upravuje skutkovou podstatu zločinu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

Objektivní stránka

Pokud pachatel jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na jeden rok. Způsobí-li pachatel činem uvedeným v prvním odstavci těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta. Pachatel, který jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na čtyři léta. Spáchá-li pachatel takový čin na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, nebo na dvou nebo více osobách, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až šest let. Pachatel, který způsobí tímto činem smrt, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

Jde o speciální skutkovou podstatu ve vztahu k ublížení na zdraví podle § 146 TZ zakotvenou do trestního zákoníku novelizací provedenou ještě před nabytím jeho účinnosti.⁶⁵

Ustanovení § 147 upravuje skutkovou podstatu zločinu těžké ublížení na zdraví z nedbalosti.

Objektivní stránka

Pachatel, který jinému z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

Ustanovení § 148 upravuje skutkovou podstatu přečinu ublížení na zdraví z nedbalosti.

Objektivní stránka

⁶⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 361.

Pachatel, který jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím, že poruší důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

Újma na zdraví nedosahující intenzity „ublížení na zdraví“ může být přestupkem proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. c) zákona č. 200/1990 Sb. Porušení důležité povinnosti nelze spatřovat v jakémkoliv porušení předpisů majících vztah k bezpečnosti života a zdraví, nýbrž jen u takových, u kterých jejich porušení podle obecné zkušenosti značnou měrou zvyšuje možnost ublížení na zdraví, tedy, jejichž porušení má zpravidla následek nebezpečí pro lidské zdraví.⁶⁶

Trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti- hlava třetí

Tato hlava nyní upravuje všechny sexuální trestné činy, kterým společnost i s důrazem na ochranu zejména žen a dětí věnuje zvýšenou pozornost.

V hlavě třetí jsou obsaženy trestné činy proti lidské důstojnosti, a to jen ve sféře pohlavní. Jako trestné činy tohoto druhu se postihují jednání, která jsou v rozporu s mravními názory společnosti na sexuální vztahy. Pod společným názvem tu jsou uvedeny trestné činy, které mimo lidské důstojnosti chrání:

- a) svobodu rozhodování v pohlavních vztazích
- b) nerušený mravní a tělesný vývoj dětí, který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky nebo jiným nevhodným jednáním
- c) morální zásadu nedovolující soulož mezi nejbližšími příbuznými

Předmětem útoku zde vždy mohou být jak osoby mužského, tak i osoby ženského pohlaví.

Po subjektivní stránce je třeba u všech trestných činů úmyslného zavinění.

Nová úprava diferencuje mezi pohlavním stykem, souloží a jiným pohlavním stykem, provedeným způsobem srovnatelným se souloží.

⁶⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 363.

Ustanovení § 185 upravuje skutkovou podstatu zločinu znásilnění.

Objektivní stránka

Pachatel, který jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo který k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let. Spáchá-li pachatel tento čin souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, na dítěti, nebo se zbraní bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let. Pokud pachatel spáchá tento čin na dítěti mladším patnácti let nebo způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let. Pachatel, který způsobí tímto činem smrt, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.

Příprava tohoto trestného činu je trestná.

Trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 TZ je charakterizován dvojím jednáním - násilné jednání v širším slova smyslu – násilí, pohrůžka násilí, pohrůžka jiné těžké újmy a pohlavní styk. V prvním odstavci jde o násilné vynucení pohlavního styku s výjimkou soulože nebo pohlavního styku srovnatelného se souloží, protože tyto případy jsou trestné podle § 185 odst. 2 TZ. V základní skutkové podstatě budou tedy postihovány jen méně závažné formy pohlavního styku. Stavem bezbrannosti může být silná opilost oběti (v důsledku které oběť nebyla schopna klást pachateli odpor), duševní porucha, hluboký spánek, mdloba, horečka, nízký věk oběti (v důsledku kterého oběť nemůže rozpoznat a zhodnotit důvody, které by měly vést k tomu, aby oběť odporovala). Ve druhém odstavci jsou upraveny přísněji trestné určité nebezpečnější formy násilím vynuceného pohlavního styku. Ve třetím odstavci, písm. a) se vyžaduje, aby čin byl spáchán na dítěti mladším patnácti let. Ochrana přiznaná dítěti mladšímu patnácti let trvá do dne předcházejícího patnáctým narozeninám., protože na své patnácté narozeniny již není dítětem „mladším patnácti let“.⁶⁷

Změněná dikce § 185 umožní jako trestný čin znásilnění postihovat i jednání, která podle současné právní úpravy bylo možné kvalifikovat jen jako vydírání. Toho bylo dosaženo vypuštěním podmínky bezprostřednosti u pohrůžky násilí, rozšířením jednání i na pohrůžku jiné těžké újmy a rozšířením trestnosti na všechny formy pohlavního styku.

⁶⁷ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

Ustanovení § 186 upravuje skutkovou podstatu zločinu sexuálního nátlaku. Ve skutečnosti obsahuje § 186 též úpravu původního § 243 trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.).

Objektivní stránka

Pachatel, který jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo zákazem činnosti. Stejně bude potrestán pachatel, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti, nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Spáchá-li pachatel tento čin na dítěti nebo nejméně se dvěma osobami, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Spáchá-li pachatel tento čin na dítěti mladším patnácti let, nebo způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let. Způsobí-li pachatel tímto činem smrt, bude potrestán odnětím svobody na deset až šestnáct let.

Příprava tohoto trestného činu je trestná.

Skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku (§ 186) přejímá právní úpravu ustanovení § 243 původního trestního zákona (soulož a jiný pohlavní styk), a tuto dále rozšiřuje i na pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování, přičemž nejde jen o zneužití závislosti takové osoby, ale alternativně o zneužití její bezbrannosti nebo její závislosti. Ustanovení pak dále doplňuje ochranu proti dalším formám sexuálního zneužívání tak, aby byla zajištěna ochrana i před takovým v praxi se též vyskytujícím jednáním. Toto ustanovení je i provedením rámcového rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV o boji proti sexuálnímu zneužívání dětí a dětské pornografii.⁶⁸ Uvedený trestný čin naplňuje rovněž požadavky návrhu Úmluvy Rady Evropy o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním /PC-ES (2007) 6 E FIN. Předmětný návrh úmluvy požaduje zavést trestní postih i u méně závažných forem sexuálního zneužívání dětí (do 18 let) v případě, že pachatel zneužije závislosti dítěte, jeho bezbrannosti (zvláštní zranitelnosti, zejména fyzického či mentálního postižení) nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku tak umožňuje efektivně plnit závazky České republiky vůči Evropské unii a Radě Evropy.⁶⁹

⁶⁸ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

⁶⁹ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

Ustanovení § 186 TZ postihuje sexuální aktivity jiné než soulož za podmínky, že jsou spojené s násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy. Dvě základní skutkové podstaty, které se liší prostředky k dosažení cíle, jímž je přimět oběť k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, ve druhém případě navíc i k pohlavnímu styku. Zneužití závislosti předpokládá stav, kdy poškozená osoba je v určitém směru odkázána na pachatele, a tím je omezena svoboda jejího rozhodování. Stačí faktický poměr závislosti, daný např. tím, že pachatel zneužitou osobu vychovává. K naplnění znaku zneužívání závislosti postačí, že pachatel faktické závislosti využívá. Naplnění znaků „nejméně se dvěma osobami“ předpokládá, že na činu pachatele se podílejí ještě alespoň dvě další osoby. Může jít o spolupachatelství anebo účastenství ve formě organizátorství nebo pomoci.⁷⁰

Z kontextu ustanovení § 186 odst. 2 lze spíše jen tušit, že termín „zneužití bezbrannosti“ má poněkud jiný obsah než u trestného činu znásilnění... Pojem bezbrannosti u trestného činu sexuálního nátlaku by proto mohl být chápán spíše jako psychická bezbrannost, kdy se poškozená osoba bude z určitého důvodu obávat projevit svůj nesouhlas. Uvedenou nejasnost odstraňuje novela, která znak zneužití bezbrannosti odstraňuje z § 186 odst. 2. a naopak ho doplňuje do § 186 odst. 1, čímž se lze i méně závažných forem sexuálních útoků, jako je pohlavní sebeukájení, obnažování či jiné srovnatelné chování dopustit zneužitím bezbrannosti jiného.⁷¹

Trestné činy proti rodině a dětem- hlava čtvrtá

Ustanovení § 195 upravuje skutkovou podstatu zločinu opuštění dítěte nebo svěřené osoby.

Objektivní stránka

Pachatel, který opustí dítě nebo jinou osobu, o kterou má povinnost pečovat a která si sama nemůže opatřit pomoc, a vystaví ji tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Spáchá-li pachatel tento čin na dítěti mladším tří let, opětovně, nebo na nejméně dvou osobách, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Pachatel, který způsobí tímto činem těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Způsobí-li pachatel tímto činem smrt, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.

⁷⁰ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 391.

⁷¹ Gřivna, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 67.

Pachatelem tohoto trestného činu může být jen osoba, které náleží povinnost pečovat o dítě. Takovou osobou mohou být: rodiče, osvojitelé, poručník dítěte ustanovený soudním rozhodnutím, osoba, které bylo dítě soudním rozhodnutím svěřeno do výchovy, pracovník ústavu, ve kterém se vykonává ústavní výchova, nebo pracovník zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pracovník ústavu, ve kterém se vykonává ochranná výchova, pěstoun dítěte, osoba, která převzala péči o dítě na základě dohody uzavřené s tím, komu jinak náleží povinnost o dítě pečovat, osoba, která bez předchozí úmluvy fakticky převzala péči o dítě a takovou péči po určitou dobu vykonává.⁷²

Ve skutkové podstatě trestného činu opuštění dítěte nebo svěřené osoby je vedle opuštění dítěte také postihováno opuštění svěřené osoby, o kterou má pachatel povinnost pečovat a která si sama nemůže opatřit pomoc. Tím je zajišťována trestněprávní ochrana proti opuštění u dospělé osoby, která pro stáří, nemoc, těžkou invaliditu nebo opožděný vývoj není schopna se o sebe postarat a v dané situaci si sama pomoci. Judikatura uvádí, že „opuštěním dítěte“ je třeba rozumět ponechání dítěte jeho osudu za takových okolností, že pro dítě vzniká nebezpečí smrti nebo újmy na zdraví (35/78 Sb. soud. rozh. tr.).⁷³

Pod pojmem opuštění dítěte je třeba rozumět jednání, následkem kterého je dítě, neschopné samo si pomoci, ponecháno svému osudu, tedy přerušení péče o dítě za takových okolností, kdy vzniká pro dítě nebezpečí újmy na zdraví nebo smrti. Pojem vystavení dítěte nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví je třeba vykládat jako stav nebezpečí, při kterém je záchrana dítěte vystavená jen náhodě, i tehdy, když dítě mohlo být zachráněno jinou osobou, avšak není jisté, zda se tato osoba dítěte skutečně ujme a poskytne mu potřebnou pomoc (47/78 Sb. soud. rozh. tr.). O trestný čin opuštění dítěte může jít jen tehdy, když úmysl pachatele zahrnuje pouze vznik nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví. Pokud pachatel ví o tom, že v důsledku opuštění dítěte může skutečně dojít k smrtelnému následku a je s tím srozuměn, naplňuje tímto jednáním znaky trestného činu vraždy anebo vraždy novorozence dítěte matkou, resp. pokusu o tyto trestné činy (25/92 Sb. soud. rozh. tr.).

Ustanovení § 198 upravuje skutkovou podstatu zločinu Týrání svěřené osoby.

Objektivní stránka

Pachatel, který týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. Spáchá-li pachatel tento čin zvláště surovým nebo trýznivým

⁷² Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 402.

⁷³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 619.

způsobem, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo páchá-li takový čin po delší dobu, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Pachatel, který způsobí tímto činem těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let.

Objektem trestného činu týrání svěřené osoby je zájem společnosti na ochraně osob, které vzhledem ke svému věku nebo z jiných důvodů jsou v péči nebo výchově jiných.

Předmětem útoku je nejen dítě, ale i osoba zletilá, která pro stáří, nemoc, invaliditu, mentální retardaci apod. je odkázána na péči jiných osob — svěřená osoba. Jde-li o zletilou osobu, je rozhodující faktický stav takové osoby, a proto není rozhodné, zda např. psychicky nemocná osoba byla zbavena způsobilosti k právním úkonům či tato její způsobilost byla omezena.

Pojmem péče nebo výchova se rozumí nejen péče nebo výchova rodičů ve vztahu k zletilým dětem, ale i jakákoli jiná péče nebo výchova, ať už jejím důvodem je trvalý či přechodný vztah a bez ohledu na to, čím byl tento vztah založen. Základ péče nebo výchovy může spočívat v platné právní úpravě (dítě je v péči a výchově svých rodičů), v úředním rozhodnutí (osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům je na základě rozhodnutí v péči svého opatrovníka), v pracovní smlouvě (dítě je po dobu vyučování nebo na lyžařském kursu, popř. v internátní škole v péči svého učitele), v jiné smlouvě (děti jsou v péči svých příbuzných v době zahraniční dovolené svých rodičů) nebo v konkludentních činech (bratranec fakticky pečuje o svou nemocnou sestřenicí).⁷⁴

Trestný čin podle § 198 je dán v případě, kdy pachatel nechával dítě svěřené do jeho péče často a po dlouhou dobu klečet i s předpaženými rukama, surově je bil a nedával mu řádně najíst (srov. R 18/1963).

Za další příklady týrání lze uvést bití otevřenou rukou i pěstí nebo za pomoci různých předmětů (gumové hadice, řemene, dřevěné tyče apod.), kopání, pálení cigaretou, doutníkem nebo jinými žhavými předměty, působení elektrickým proudem, bolestivé tahání za vlasy, po dlouhou dobu trvající přivazování k radiátorům ústředního topení nebo jiným pevným předmětům, ponechávání týrané osoby v chladném prostředí bez nutného oblečení, nucení k provádění těžkých prací nepřiměřených věku a tělesné konstituci týrané osoby, déletrvající odpírání dostatečné potravy, časté buzení týrané osoby v noci apod.⁷⁵

Přímým pachatelem tohoto trestného činu může být jen ten, kdo vykonává ve vztahu k týrané osobě péči nebo výchovu. Mohou to tedy být nejen rodiče, resp. jeden rodič, ale i

⁷⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 622.

⁷⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 628.

příbuzní, učitelé, vychovatelé, ošetřovatelky, sportovní trenéři, přátelé a známí rodičů týrané osoby i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen zcela nahodilým úkonem (např. faktickým převzetím péče). Může to být i manžel matky, který je rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže byl pověřen pomáhat při výchově. Účastníkem na tomto trestném činu pak může být kdokoli. Po subjektivní stránce je třeba úmyslu.

Zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání

Zvlášť surovým způsobem se rozumí zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality, která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu, jde např. o pálení rukou dítěte nad plamenem plynového sporáku, o pálení žehličkou na břicho týrané osoby, o polití genitálu týrané osoby kyselinou nebo o opakované tlučení týrané osoby do modřin, které nejsou ještě zhojeny, apod. Pokud jde o zavinění, postačuje ve vztahu k tomuto znaku nedbalost. Pachatel činu nemusí vědět, že jde o zvlášť surový způsob týrání, ale postačí, že se zřetelem na okolnosti případu a své subjektivní dispozice to vědět měl a mohl.

Těžká újma na zdraví

Tato okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 198 odst. 2 písm. a) dopadá na případy, pokud pachatel týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, a přitom takové osobě způsobí těžkou újmu na zdraví.

Čin, který má za následek těžkou újmu na zdraví, může být posuzován jen podle tohoto ustanovení pouze tehdy, byla-li těžká újma na zdraví způsobena ve smyslu § 17 písm. a) jen z nedbalosti. Při úmyslném způsobení těžké újmy na zdraví by šlo o souběh trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 s trestným činem těžkého ublížení na zdraví podle § 145.⁷⁶

Týrání nejméně dvou osob

Pojmem nejméně na dvou osobách se míní, že čin byl spáchán jedním skutkem (a to i za podmínek pokračování) na dvou nebo více poškozených.

Z hlediska zavinění zde s přihlédnutím k povaze týrání svěřené osoby na dvou nebo více osobách je třeba, aby pachatel o této skutečnosti věděl a byl s tím alespoň srozuměn, neboť jinak by nemohlo jít o úmyslné týrání dvou popř. více osob.

Trestní zákoník tu oproti předchozí právní úpravě posílil ochranu týraných osob i v rámci tohoto znaku podmiňujícího použití vyšší trestní sazby, neboť předchozí trestní zákon č. 140/1961 Sb. zde vázal zvlášť přitěžující okolnost na týrání více osob, tj. nejméně tří osob. Nyní vyjádřenou změnou se chrání již nejméně dvě osoby, a proto bude tato

⁷⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 637.

přísnější trestní sazba přicházet v úvahu u většího počtu posuzovaných případů, než tomu bylo podle předchozí právní úpravy.

Týrání po delší dobu

Vzhledem k tomu, že již vlastní týrání je zlé nakládání, které se vyznačuje určitým trváním, musí se při páchání takového činu po delší dobu jednat o trvání řádově v měsících. V souvislosti s tím je třeba zdůraznit, že čím méně intenzivní bude týrání, tím delší dobu bude muset takové zlé nakládání trvat, aby se mohlo jednat o naplnění této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, a naopak. Z hlediska zavinění postačí ve vztahu k okolnosti páchání činu po delší dobu nedbalost.

Způsobení těžké újmy na zdraví nejméně na dvou osobách

Na rozdíl od odst. 2, který v písm. b) postihuje, pokud je těžká újma na zdraví způsobena jen jedné osobě, v případě odst. 3 písm. a) taková újma musí nastat nejméně u dvou osob. Ve vztahu k této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby postačí nedbalost.

Způsobení smrti

Čin, který má za následek smrt, může být posuzován jen podle tohoto ustanovení tehdy, byla-li smrt způsobena ve smyslu § 17 písm. a) jen z nedbalosti. Způsobil-li pachatel smrt úmyslně, je třeba jeho jednání posuzovat jako trestný čin podle § 140 v souběhu s trestným činem týrání svěřené osoby podle § 198.

Vztah k jiným ustanovením

Souběh trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 s trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 196 není vyloučen, neboť déletrvajícím odpíráním stravy nebo neposkytováním nezbytného oděvu může vedle trestného činu podle § 198 znamenat i zanedbání zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného.⁷⁷

Při souběhu trestného činu podle § 198 s trestným činem ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 je možná faktická konzumpce. Obdobně tomu je i u souběhu s trestným činem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148. Pokud jednání pachatele má za následek ublížení na zdraví, jak je v praxi obvyklé, jde zpravidla o vedlejší následek hlavní trestné činnosti spočívající v týrání svěřené osoby. Z důvodu posouzení skutku jako závažnějšího trestného činu podle § 198 zpravidla fakticky konzumuje jeho posouzení jako méně závažného trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 či trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148. Vedlo-li však týrání k úmyslnému způsobení těžké újmy na zdraví nebo ke smrti týrané osoby, bude přicházet v úvahu souběh trestného činu týrání svěřené

⁷⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 645.

osoby podle § 198 a trestného činu těžkého ublížení na zdraví podle § 145, zejména pokud budou naplněny některé okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, nebo trestného činu vraždy podle § 140, pokud nebude přicházet v úvahu faktická konzumpce. Přitom je třeba vycházet z úvahy, že při způsobení takové závažnější poruchy zdraví je třeba, aby kvalifikace jednání vystihovala plně povahu a závažnost činu. Korespondujícími přestupky jsou přestupky proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. b), c) přestupkového zákona a na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 přestupkového zákona.⁷⁸

Ustanovení § 199 upravuje skutkovou podstatu zločinu Týrání osoby žijící ve společném obydlí.

Objektivní stránka

Pachatel, který týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta. Spáchá-li pachatel tento čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví, spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo páchá-li takový čin po delší dobu, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Pachatel, který způsobí tímto činem těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let. Jednání pachatele může mít charakter konání i opomenutí (nepravý omisivní delikt), které spočívá v tom, že v ustanovení uvedené osoby týrá.

Týráním se rozumí podle soudní praxe zlé nakládání s osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti s určitým trváním. Nevyžaduje se, aby u týrané osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které tato osoba pro jeho hrubost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří (11/84, 20/84, 20/06 Sb. soud. rozh. tr.). Může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod. Kratší trvání zlého nakládání může být vyváženo jeho vyšší intenzitou. Není proto nezbytné, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. Týrání tak může mít povahu útrap fyzických i psychických. Útoky mohou směřovat jak proti týrané osobě, která žije ve společně obývaném domě nebo bytě s pachatelem, tak i proti věci (například domácímu zvířeti náležejícímu oběti). Ustanovení o týrání osoby žijící ve společném obydlí má postihnout všechny případy domácího násilí, i kdyby se odehrávaly jinde než ve společném obydlí. Týrání manželky uskutečněné například

⁷⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 649.

během společné cesty pachatele a oběti na dovolenou tedy může být také posouzeno jako případ domácího násilí podle ustanovení § 199, a nikoliv podle obecných ustanovení, která by snad připadala v úvahu. Došlo-li v důsledku týrání k ublížení na zdraví, pachatel bude posouzen podle speciálního ustanovení § 199, nikoliv podle § 146 o ublížení na zdraví. Došlo-li v důsledku týrání k těžké újmě na zdraví nebo dokonce ke smrti, posoudíme skutek jako jednočinný souběh trestných činů vraždy podle § 140 nebo ublížení na zdraví podle § 145 či § 146 a trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199.

Individuálním objektem tohoto zločinu je ochrana osob žijících ve společném obydlí před týráním (tzv. „domácím násilím“). Analyzovaný trestný čin je systematicky zařazen ve IV. hlavě (trestné činy proti rodině a mládeži) zvláštní části trestního zákoníku. Skupinovým objektem této hlavy je především výchova mladého člověka a rodina. Ustanovení § 199 skýtá ochranu před projevy domácího násilí i jiným dospělým osobám, pokud žijí s pachatelem ve společném obydlí.

Jungwirthová⁷⁹ mezi obvyklé charakteristiky vztahů, kde dochází k zneužívání, řadí: destruktivní kritiku a verbální násilí, nátlakové taktiky (zadržování peněz, odpojení telefonu, odvedení dětí, očerňování před přáteli a rodinou), neúcta (shazování před ostatními, pohrdavá komunikace), zneužívání důvěry (lhaní, žárlivost, zálety), sociální izolace (odposlouchávání a bránění v telefonních hovorech, stálá kontrola, bránění v setkávání s přáteli a příbuznými), hrozby (výhrušná gesta, zastrašování fyzickou převahou, křik, bušení do zdi, výhrušky zabitím nebo ublížení dětem), sexuální násilí (použití síly, soulož s obětí bez souhlasu), fyzické násilí (bití, fackování, kousání, štípání, kopání, vytrhávání vlasů, pálení, škrcení), popírání (tvrzení, že k násilí nedochází, že oběť je příčinou násilí, že si je způsobila sama, odlišné chování násilníka na veřejnosti - něha a láskyplnost, v plačtivých záchvatech prosí o odpuštění s tvrzením, že se jeho násilné chování již nikdy nebude opakovat).

Pod shora uvedenými druhy páchání domácího násilí je možné spatřovat vysvětlení pojmu „zlé nakládání“. Splňuje-li zlé nakládání i další znaky charakterizující týrání (vyšší stupeň hrubosti a bezcitnosti s určitým trváním, kdy oběť takové nakládání pociťuje jako těžké příkoří) je možné hovořit o naplnění znaku jednání ve vztahu k analyzované skutkové podstatě trestného činu.⁸⁰

„Násilím“ ve smyslu trestního zákoníku má zákonodárce na mysli pouze použití fyzické síly k překonání nebo zamezení odporu (ať již kladeného nebo předpokládaného).

⁷⁹ Jungwirthová, J. Anglický a český policejní přístup k domácímu násilí. In Násilí z pohledu společenských věd. Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 45-55.

⁸⁰ Zbořilová, K. K problematice domácího násilí. Kriminologický sborník, 2006, roč. 50, č. 4, str. 34-37.

Využití tohoto termínu k charakteristice jednání pachatele analyzované zákonné skutkové podstaty by tedy bylo nepřesné.

Subjektivní stránka

Zavinění je vyžadováno úmyslné. Subjekt je speciální, neboť pachatelem (spolupachatelem) tohoto trestného činu může být pouze ten, kdo s týranou osobou žije ve společném obydlí. Účastníkem může být kdokoliv.

Za týrání zvlášť surovým způsobem se považuje zlé nakládání s týranou osobou s výraznou mírou brutality, která se vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu, půjde např. o pálení rukou týrané osoby nad plamenem plynového sporáku, o pálení žehličkou na břicho týrané osoby, o polížení genitálu týrané osoby kyselinou nebo opakované tlučení týrané osoby do modřin, které nejsou ještě zhojeny, apod.

Delší dobou se rozumí doba trvání řádově v měsících.

Z trestně procesního hlediska je významná zejména ta skutečnost, že k zahájení trestního stíhání není potřeba souhlas poškozeného. Vaněk⁸¹ k tomu uvádí, že absence nutnosti souhlasu zde odráží postavení ohrožené osoby v násilném vztahu a její psychické odlišnosti od „běžných“ obětí kriminality.

Společné obydlí

Pojem obydlí, jímž se rozumí dům, byt nebo jiná prostora sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející, nahradil původní pojem společně obývaný byt nebo dům. Toto vymezení pokrývá tedy mimo obytných domů a bytů i obytné chaty, hotelové domy, ubytovny, vysokoškolské koleje apod., tedy veškeré prostory sloužící k bydlení lidí. Tento pojem neklade důraz na vedení společné domácnosti, ale jen na faktický stav společného bydlení, ať už jeho důvodem je jakýkoli titul, např. vlastnictví nemovitosti, nájemní či podnájemní vztah i faktické společné bydlení na základě rodinných i jiných vztahů. Znakem objektivní stránky není místo spáchání, tedy k týrání může docházet kdekoli, i když zpravidla k němu bude docházet ve společně obývaném obydlí. Musí to však být interakce mezi osobami jinak žijícími ve společném bytě nebo domě.

Společné obydlí vyjadřuje specifický znak tohoto trestného činu, že pachatelé, kteří týrají jiné osoby, tak činí vůči osobám blízkým a dalším osobám žijícím s nimi ve společném obydlí, v důsledku čehož je u nich dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti, že tyto osoby obývají společné obydlí, a proto jsou mezi nimi vytvořeny zvláštní vztahy vyplývající ze společného bydliště a zpravidla mají ztíženou možnost toto společné obydlí opustit. Naproti tomu pojem „společná domácnost je pojmem, který používá platný

⁸¹ Vaněk, J. Přístup k řešení domácího násilí – prevence, či represe. In Trestně procesní činnost policejních orgánů (aktuální problémy). Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 120-129.

občanský zákoník (zák. č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ObčZ“) např. v ustanovení § 706 ObčZ a který nečiní při výkladu obtíže, neboť podle § 115 ObčZ „domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby“, což je stav, kdy určité osoby společně a bez rozlišování hospodaří se svými příjmy, přičemž není třeba, aby všichni příslušníci domácnosti přispívali na společné potřeby pouze finančně (např. u nezletilých dětí může určovat společnou domácnost s některým z rodičů dohoda těchto rodičů, popř. soudní rozhodnutí). Jde tedy o užší vymezení než pojem „společné obydlí“, které by nepokrývalo např. týrání rozvedené manželky, která může jen obtížně sehnat vlastní byt, např. pro nedostatek finančních prostředků. Podobně by tomu bylo u chudého podnájemníka apod.⁸²

Osoba blízká a jiná osoba

Předmětem útoku je nejen osoba blízká, ale i jiná osoba (např. nájemník nebo podnájemník), za podmínky že žije s pachatelem ve společném obydlí. Na důvodu takového spoluzití nezáleží, neboť jím může být spoluvlastnictví podílové, nájem bytu, včetně nájmu družstevního bytu, společného nájmu bytu, společného nájmu bytu manžely, jiného společného nájmu nebo podnájem bytu nebo jeho části. Může jít i o nájem obytných místností v zařízeních určených k trvalému bydlení, ale i o faktický stav, kdy s vlastníkem, nájemcem či podnájemníkem bydlí další osoby blízké nebo i jiné ve společné domácnosti, přičemž nemusí jít jen o osoby, které pečují o společnou domácnost nájemce nebo jsou na něho odkázány svou výživou, když může jít např. o ženaté nebo vdané děti nájemce a příslušníky jejich rodin, ale i jiné osoby, které nemají k nájemci rodinný nebo jiný příbuzenský vztah. Dalším příkladem zde může být společné bydlení v obytných místnostech v zařízeních určených k trvalému bydlení, které nebývají obvykle určeny pro bydlení rodin, přesto však spoluzití členů rodiny, popř. domácností, zde není zakázáno, a proto je i v tomto případě možné, zejména plní-li jím nájemce povinnosti vyplývající z rodinně - právního vztahu (povinnost žít s manželem, plnit vyživovací povinnost vůči dětem, jejíž součástí je i zabezpečení bydlení), přičemž souhlasu pronajímatele tu není třeba. Osoba blízká nebo jiná, kterou pachatel týrá, musí s ním žít ve společném obydlí, tedy musí s ním toto obydlí sdílet ve smyslu spoluzití, tedy jeho společného využívání, a to alespoň zčásti, např. společných prostor či příslušenství takového bytu nebo domu. Výklad tohoto pojmu nebude v praxi činit potíže zpravidla u bytu, kde půjde o spoluzití i v případě, kdy takové osoby budou mít byt

⁸² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 661.

fakticky rozdělen, že „výlučně“ užívají některou místnost (pokoj) a zbytek bytu spoluužívají, tedy v bytě v tomto směru slovy zákona „společně žijí“. Podobně tomu bude v tzv. rodinných domcích, kde může jít o rozdělení více místností, např. podle jednotlivých pater, ale zbytek domku včetně společných prostor a příslušenství užívají společně. Problémy může činit výklad spoluzití v nájemním domě, který je rozdělen na jednotlivé byty. V tomto případě nelze naplnění znaku, že s pachatelem oběť žije ve společném obydlí, spatřovat jen v tom, že pachatel obývá jeden ze samostatných nájemních bytů a jeho oběť (týraná osoba) další samostatný nájemní byt, ale užívají společné prostory (zádveří u vstupních dveří do domu, chodbu vedoucí ke dveřím jednotlivých bytů, společnou nerozdělenou půdu apod., neboť takové společné užívání, včetně např. udržování čistoty ve formě úklidu takových prostor, nelze považovat za spoluzití ve smyslu tohoto pojmu, kdy pachatel využívá k týrání právě toho, že s ním týraná osoba obývá takové společné obydlí, a proto jsou mezi nimi vytvořeny zvláštní vztahy vyplývající z takového společného soužití, které týranou osobu významně omezují z hlediska jejího svobodného rozhodování.⁸³ Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pocítovala jako újmu vlastní. Jinou osobou je jakákoli osoba jiná než osoba blízká, která žije s pachatelem ve společném obydlí. Na věku osoby blízké nebo jiné nezáleží. Nesmí se však jednat o týrání osoby, která byla pachateli svěřena, tedy takovou, o kterou má pachatel povinnost pečovat, neboť v takovém případě by pachatel naplnil znaky speciálního trestného činu týrání svěřené osoby – viz výše. (§ 198)

Čin, který má za následek těžkou újmu na zdraví, může být posuzován jen podle tohoto ustanovení pouze tehdy, byla-li těžká újma na zdraví způsobena jen z nedbalosti. Při úmyslném způsobení těžké újmy na zdraví by šlo o souběh trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 s trestným činem těžkého ublížení na zdraví podle § 145.

Souběh trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 s trestným činem týrání svěřené osoby podle § 198 je vyloučen pro vztah speciality u posledně uvedeného trestného činu. Při souběhu trestného činu podle § 199 s trestným činem ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 je možná faktická konzumpce. Obdobně tomu je i u souběhu s trestným činem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148.

⁸³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 669.

Pokud jednání pachatele má za následek ublížení na zdraví, jak je v praxi obvyklé, jde zpravidla o vedlejší a méně významný následek hlavní trestné činnosti spočívající v týrání osoby žijící ve společném obydlí. Z toho důvodu posouzení skutku jako závažnějšího trestného činu podle § 199 zpravidla fakticky konzumuje jeho posouzení jako méně závažného trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 či trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148.⁸⁴

Pokud by jednání pachatele vedlo k úmyslnému způsobení těžké újmy na zdraví nebo ke smrti týrané osoby či osob, bude to možno vyjádřit i souběhem trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 s těžkým ublížením na zdraví podle § 145, zejména při naplnění některé ze zvlášť přitěžujících okolností, anebo s trestným činem vraždy podle § 140. Přitom je třeba vycházet z úvahy, že při způsobení takové závažnější poruchy zdraví je třeba, aby kvalifikace jednání vystihovala plně povahu a závažnost činu. Korespondujícími přestupky jsou přestupky proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. b), c) přestupkového zákona.

Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných- hlava desátá

Trestné činy narušující soužití lidí- díl pátý

Ustanovení § 352 upravuje skutkovou podstatu přečinu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci.

Objektivní stránka

- a) vyhrožování skupině obyvatelů usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu — § 352 odst. 1,
- b) užití násilí nebo vyhrožování způsobením újmy uvedené pod bodem a) ve vztahu ke skupině obyvatelů nebo jednotlivci a to pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání — § 352 odst. 2,
- c) pachatel se spolčí nebo srotí k spáchání trestného činu podle § 352 odst. 2 (zde se postihuje jako dokonaný trestný čin jednání, která jsou fakticky formami přípravy) — § 352 odst. 3. Objektivní stránka trestného činu dále vyžaduje alternativně užití násilí. Zpravidla

⁸⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 671.

půjde o útok proti fyzické integritě, ale může se jednat také o násilné zavlčení nebo násilné omezení pohybu člověka. Vykládací pravidlo uvedené v ustanovení S 119 se zde neuplatní, protože to má na mysli případy, kdy násilí je prostředkem k donucování. Spolčení nebo sročení ke spáchání trestného činu podle § 352 odst. 2 je jedním ze zvláštních případů trestné součinnosti uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Postihuje se zde jako dokonáný trestný čin jednání, které je materiálně formou přípravy (§ 352 odst. 3).

Objektem tohoto trestného činu je zájem na klidném občanském soužití lidí, nenarušovaném nebezpečnými výhrůžkami a násilnými útoky, je chráněna též rovnost lidí (článek 3 odst. 1 Listiny základních práva svobod). Tímto ustanovením je také proveden závazek plynoucí z mezinárodní smlouvy, a to Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška č. 95/1974 Sb.).⁸⁵

Předmětem útoku je jednotlivec (pouze v odst. 2,3) nebo skupina obyvatelů (ve všech odstavcích). Výhrůžka v ustanovení § 352 je orientována na usmrcení, ublížení na zdraví nebo způsobení škody velkého rozsahu poškozenému. Výhrůžka může být bezprostřední, ale může směřovat i do budoucna. Na rozdíl od ustanovení § 353 a § 354 se nežadá, aby výhrůžka byla způsobilá vzbudit důvodnou obavu. Splní-li pachatel své výhrůžky, půjde zpravidla o trestný čin poruchový, například ublížení na zdraví nebo vraždu.⁸⁶

Pachatelem může být kdokoli. Po subjektivní stránce se žádá úmysl. Znakem skutkové podstaty podle § 352 odst. 2 je navíc pohnutka spočívající v nenávisti nebo zášti vůči skupině obyvatelů a jednotlivci pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání. Pokud je motivem činu jiný důvod, například rodinný nebo sousedský spor, sportovní povzbuzování, nepůjde o tento trestný čin. Zákonodárce výslovně uvádí »skutečnou nebo domnělou« rasu atd., protože postihuje subjektivní přesvědčení pachatele a jeho motivaci k činu. Pachatel se tak nebude moci exkulpat s ohledem na skutkový omyl, pokud by poškozený jednotlivec nebo skupina obyvatel uvedené rasy atd. nebyli.⁸⁷

Ustanovení § 352 odst. 2 je ve vztahu speciality k ustanovení § 353, proto je jednočinný souběh těchto trestných činů vyloučen.⁸⁸

⁸⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 672.

⁸⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 674.

⁸⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 689.

⁸⁸ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 545.

Tři samostatné skutkové podstaty

Trestný čin podle § 352 tvoří tři samostatné skutkové podstaty, jež spojuje, že pachatel vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu. Odlišuje je však to, vůči komu jsou zaměřeny, pohnutka a jednání.

Odlišujícím prvkem odstavce 1 od odstavců 2 a 3 je pohnutka, kterou v odstavci 1 může být cokoli, neboť není konkrétněji specifikovaná, kdežto v odstavcích 2, 3 je motivem rasová, etnická, národnostní nebo jiná příslušnost ke skupině, aniž by bylo rozhodné, zda tato příslušnost je skutečná nebo jen domnělá.

Rozdílnost mezi těmito skutkovými podstatami spočívá dále v jednání. V odstavci 1 jde jen o vyhrožování, které může být motivováno jakoukoli pohnutkou, v odstavci 2 a 3 jde o vyhrožování nebo násilí, k němuž je v odstavci 3 postihováno přípravné jednání ve formě „spolčení“ a „srocení“, jako dokonáný trestný čin.⁸⁹

Předmětem útoku je v odstavci 1 pouze skupina obyvatelů, kdežto v odstavci 2 a 3 je jím skupina obyvatelů i jednotlivec.

Ustanovení § 352 je doplňováno trestným činem nebezpečného vyhrožování podle § 353, který postihuje vyhrožování vůči jednotlivci, i když obsah výhrůžek je jiný, neboť jde o vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu. Vyhrožování násilím může být směřováno do budoucnosti, nemusí být bezprostřední. Není ani třeba, aby výhrůžka skutečně vzbudila obavu u adresáta. Musí však být objektivně způsobilá vyvolat obavu z provedení toho, čím se hrozí.

Adresát výhrůžky nemusí být přítomen, je však třeba, aby se o ní mohl alespoň dozvědět, nebo proti skupině. Pečlivě je třeba vážit, zda jednání pachatele směřuje proti jednotlivci, nebo proti skupině obyvatelů. Výhrůžka směřující podle svého doslovného znění vůči jednotlivci může být ve skutečnosti a podle svého smyslu zaměřena proti skupině osob a naopak. Pro posouzení skutečného smyslu pachatelova projevu je důležitý poměr k napadenému a k celé skupině obyvatelů, pohnutka jeho projevu, předcházející jednání pachatele osoby či osob, proti nimž výhrůžka směřuje, apod. Jednotlivcem je míněna osoba jako jedinec bez sounáležitosti k dalším osobám. Jde o trestný čin úmyslný. Násilím je zde fyzický útok na tělesnou bezpečnost osoby nebo na věc. Výkladové pravidlo uvedené v § 119 zde nelze použít, neboť to má na zřeteli případy, kdy násilí je prostředkem k donucování. Násilím proti osobě se rozumí fyzický útok, použití fyzické síly proti člověku, které však nemusí mít za následek ublížení na zdraví. Půjde zpravidla o útok proti fyzické integritě

⁸⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 695.

člověka, ale může jít též o násilné zavlčení člověka, násilné omezení jeho svobody pohybu apod. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmysl.

Vztah k jiným ustanovením

Ustanovení § 352 odst. 1 a § 353 o nebezpečném vyhrožování jsou podpurná k trestnému činu podle § 352 odst. 2, a proto se uplatní jen tehdy, byl-li útok veden jinou pohnutkou než tou, která je uvedena v § 352 odst. 2. Jestliže však šlo o násilné jednání vůči skupině obyvatelů a jen některému z členů této skupiny bylo při tom způsobeno ublížení na zdraví, je to třeba vyjádřit jednočinným souběhem trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 a ublížení na zdraví § 146 odst. 1, 2 písm. e), popř. v případě těžké újmy na zdraví s trestným činem těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1, 2 písm. f). Jednočinný souběh trestného činu podle § 352 odst. 2 s trestným činem omezování svobody vyznání podle § 176 je vyloučen.⁹⁰ Korespondujícím přestupkem je přestupek proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. c), d), e) přestupkového zákona.

Ustanovení § 353 upravuje skutkovou podstatu přečinu nebezpečné vyhrožování.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na klidném občanském soužití lidí, nenarušovaném nebezpečnými výhrůžkami.

Objektivní stránka

Pachatel, který jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. Spáchá-li pachatel tento čin vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti. Výhrůžka v ustanovení § 353 je orientována na usmrcení, těžkou újmu na zdraví (nestačí tak hrozba ublížením na zdraví) nebo jinou těžkou újmu. Je nutné, aby výhrůžka byla objektivně způsobilá vyvolat u poškozeného důvodnou obavu z jejího uskutečnění (28/1994 Sb. soud. rozh. tr.). Zda jde o vyhrožování způsobilé vzbudit v jiném důvodnou obavu, bude třeba posoudit se zřetelem ke konkrétním okolnostem případu, zejména k povaze výhrůžky, k fyzickým vlastnostem pachatele ve srovnání s vlastnostmi osoby, které bylo vyhrožováno, k jejich vzájemnému vztahu apod. Nevyžaduje ani, aby pachatel myslel tyto své výhrůžky vážně. Předmětem útoku je jednotlivec. Po subjektivní stránce se žádá úmysl, který musí zahrnout vůli vzbudit důvodnou obavu.⁹¹

⁹⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 728.

⁹¹ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 551.

Judikatura k tomu uvádí⁹², že při výhrůžce zabitím bude záležet na povaze pachatele a na tom, jak se při výhrůžce celkově choval, co měl v ruce apod. (38/71 Sb. soud. rozh. tr.). Je-li pohrůžka usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou prostředkem k vynucení určitého chování, nejde o trestný čin podle § 353 TZ, ale o trestný čin vydírání (25/83 Sb. soud. rozh. tr.).

Odstavec 2 byl do tohoto trestného činu podle § 197a trestního zákona včleněn v souladu s požadavkem vyplývajícím z Rezoluce Evropské unie o ochraně svědků v mezinárodní organizované kriminalitě ze dne 23. II. 1995, aby zvýšené ochrany užívali svědkové, znalci a tlumočníci, pokud je čin namířen proti nim pro plnění jejich povinností. Výměra trestní sazby přihlíží ke skutečnosti, že se jedná o ohrožovací trestný čin, který má návaznost především na trestné činy těžkého ublížení na zdraví podle § 145 a ublížení na zdraví podle § 146.⁹³ Trestní zákoník navíc doplnil ustanovení § 353 odst. 2 o další okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, které se obvykle u tohoto trestného činu vyskytují, ale dosud zde nebyly uvedeny, a to spáchání činu členem organizované skupiny, vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní, a nebo je-li čin spáchán na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně nebo ochraně zdraví nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.

Vztah k jiným ustanovením

Jednočinný souběh trestného činu nebezpečného vyhrožování podle § 353 s trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 odst. 2 je vyloučen. Jednočinný souběh trestného činu nebezpečného vyhrožování podle § 353 s trestným činem porušování domovní svobody podle § 178 odst. 2 je možný, neboť každé z těchto ustanovení chrání jiný objekt. O jednočinný souběh trestných činů nebezpečného vyhrožování podle § 353 může jít i u výtržnictví podle § 358. Je-li pohrůžka usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou prostředkem vynucení určitého chování, nejde o trestný čin nebezpečného vyhrožování podle § 353, ale o trestný čin vydírání podle § 175 odst. 1. Kdo proti jinému užije pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci, naplní znaky trestného činu loupeže podle § 173. Splní-li pachatel při zachování téhož skutku pohrůžku usmrcením, těžkou újmou zdraví nebo jinou těžkou újmou, bude trestný čin nebezpečného vyhrožování podle § 353 zpravidla konzumován závažnějším poruchovým

⁹² Právní systém ASPI, a. s.

⁹³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 739.

trestným činem, např. vraždy podle § 140, těžkým ublížením na zdraví podle § 145, ke kterým je ve vztahu subsidiarity, ale i trestným činem obecného ohrožení podle § 272 atd.⁹⁴ Korespondujícím přestupkem je přestupek proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. c) přestupkového zákona.

Ustanovení § 354 upravuje skutkovou podstatu trestného činu nebezpečné pronásledování.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na klidném občanském soužití lidí, nenarušovaném nebezpečnými výhrůžkami, pronásledováním a jiným závažným obtěžováním a omezováním v obvyklém způsobu života. Tento trestný čin je zařazen mezi trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, do podskupiny trestných činů narušující soužití lidí (díl pátý). Toto nové ustanovení vyjadřuje jednoznačný zájem na ochraně nerušeného mezilidského soužití, a to právě prostředky trestního práva. Jedná se o úmyslný přečin, nikoli zločin, u jeho kvalifikované skutkové podstaty činí trestní sazba nejvýše tři roky.

Objektivní stránka

Pachatel, který jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým, vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje, vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje, omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu, a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti. Spáchá-li pachatel tento čin vůči dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní, nebo nejméně se dvěma osobami, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři roky.

Zahrnutí skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování (§ 354) do nového trestního kodexu reaguje na skutečnost, že v kriminální psychologii poutá v poslední době pozornost jedna z podob násilí, která byla dlouho opomíjena. Jejím hlavním znakem je obsesivní fixace známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematicky a úporně nevyžádanou a nechtěnou pozorností.⁹⁵ Jde o moderní delikt, jehož trestnost zavádějí mnohé okolní státy. Trestný čin nebezpečné pronásledování nebyl ovšem

⁹⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 742.

⁹⁵ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminální věda, 2004, roč. 37, č. 4, str. 274.

obsažen ve vládním návrhu trestního zákoníku, chybí tedy důvodová zpráva k tomuto ustanovení.⁹⁶

Náš zákonodárce postihuje pouze nejzávažnější formy stalkingu, pro všechny formy je pak společné, že musí jít o dlouhodobé pronásledování jiného a zároveň toto jednání musí být způsobilé vzbudit v jiném důvodnou obavu o život nebo zdraví vlastní či osob blízkých. Dlouhodobostí se rozumí opakující se, zpravidla i systematicky a soustavně prováděné jednání. Za důvodnou obavu se v souladu s dosavadním výkladem § 197a trestního zákona z roku 1961 považuje výraznější tísnivý pocit ze zla, kterým je vyhrožováno, přičemž je ovšem třeba každý případ posuzovat individuálně, s přihlédnutím ke všem konkrétním okolnostem, zejména pak k povaze výhrůžky, k fyzickým a povahovým vlastnostem pachatele ve srovnání s charakteristikami poškozeného, apod. Pod důvodné obavy o život nebo zdraví patří též způsobení psychických poruch zdraví. Pokud jednání pachatele nebude (objektivně posuzováno) způsobilé vzbudit uvedenou obavu v oběti stalkingu, nepůjde o trestný čin podle § 354 TZ.⁹⁷

Pokud se jedná o trestněprávní následky uvedeného přečinu, hrozí pachateli trest odnětí svobody na dobu nejvýše jednoho roku nebo trest zákazu činnosti. V případě naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty, se trestní sazba zvyšuje na šest měsíců až tři roky. Lze uložit i další tresty, přičemž jako nejvhodnější se jeví podmíněné odsouzení, trest domácího vězení nebo trest zákazu pobytu, za předpokladu, že soud zároveň uloží pachateli vhodná přiměřená omezení a povinnosti, jako například zdržet se styku s určitými osobami. V souvislosti se stalkingem může být pachatel také stíhán pro trestné činy maření výkonu úředního rozhodnutí, omezování osobní svobody, porušování domovní svobody, poškození cizí věci, výtržnictví, týrání zvířat.

Hranici mezi tím, co je ještě sociálně akceptovatelné a na co již je třeba nahlížet jako patologicky sociálně škodlivý projev chování, není přitom snadné vždy jednoznačně stanovit a k jejímu překročení může často dojít nenápadným způsobem, kdy pronásledování oběti postupně nabírá na intenzitě a teprve od určitého okamžiku se pro ni stává skutečně nebezpečným.⁹⁸ Zcela jistě je však taková hranice sociálně konformního chování překročena v okamžiku, kdy je z okolností případu zřejmá bezvýslednost snahy pronásledovatele získat přízeň obětí, navzdory tomu však v jejím pronásledování v řádu měsíců až let neúnavně pokračuje, popř. když se začne vůči oběti chovat násilně. Na prvý pohled nevinné telefonické

⁹⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 751.

⁹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 764.

⁹⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 781.

a virtuální pronásledování expartnera (emaily, SMS zprávami, apod.) se časem může zvrhnout v jeho permanentní obtěžování, vedoucí event. i k pokusu o jeho fyzickou likvidaci, kdy se již uplatní i další trestné činy jako např. nebezpečné vyhrožování podle § 353, omezování osobní svobody podle § 171, vydírání podle § 175, popř. i trestné činy proti životu a zdraví, zejména ublížení na zdraví podle § 146, těžké ublížení na zdraví podle § 143, popř. i trestný čin vraždy podle § 140, a to buď samostatně, nebo v souběhu s nebezpečným pronásledováním podle zásad upravujících souběh trestných činů.

Dlouhodobostí je u trestného činu nebezpečného pronásledování třeba rozumět přinejmenším několik vynucených kontaktů nebo pokusů o ně, které zároveň musí být způsobitelné v poškozeném vyvolat důvodnou obavu. Ojedinelé náhodné projevy, byť jinak nežádoucího chování, tyto požadavky nesplňují. Zpravidla se bude tedy jednat o soustavně, vytrvale, tvrdošíjně a systematicky prováděná jednání, vybočující z běžných norem chování, které mohou v některých případech i nebezpečně gradovat.⁹⁹ Vysoká frekvence těchto, často co do projevů i nebezpečnosti velmi různorodých forem chování (posílání dárků, otrávení domácího zvířete, sexuálně nepřístojné e-maily, spamové zahlcení elektronické schránky čekání před domem, „doprovod z domova na pracoviště a zpět aj.) je vedena snahou pachatele změnit (popř. i zničit) obvyklý způsob života poškozeného, ohrozit jeho duševní rovnováhu, postupně jej dostat pod svůj bezvýhradní vliv a moc. Proto čím větší je frekvence, ale i různorodost jednotlivých forem pronásledování, tím kratší může být časové období, které podřadíme pod dlouhodobé pronásledování. Všechny tyto skutečnosti by měl soud zvažovat při svém hodnocení, zda byla v konkrétním případě splněna podmínka dlouhodobosti nebezpečného pronásledování ve smyslu § 354 nebo zda se jednalo o pouhý excés krátkodobé, resp. nahodilé povahy. Pokud jde o konkretizaci toho, co měl zákonodárce na mysli, když použil termín dlouhodobost, lze odkázat na ustálené chápání tohoto pojmu ve smyslu opakujícího, zpravidla i systematicky a soustavně prováděného jednání (nejde tedy v žádném případě o to kriminalizovat náhodné nebo jen krátkodobé, byť v základní skutkové podstatě popsané, projevy chování). Z klinického hlediska jsou pod stalking zahrnovány jen ty způsoby pronásledování, které představují opakované, trvající nechtěné navazování kontaktů s obětí za použití násilí nebo jiných srovnatelných praktik (vydírání, útisk apod.), přičemž se zde opakováním rozumí více než 10 pokusů o kontakt, trvajícím obdobím pak minimálně doba 4 týdnů. Pokud takové pronásledování pokračuje delší dobu, je považováno za potenciálně vysoce nebezpečné, neboť se zde zvyšuje pravděpodobnost gradace útoků a

⁹⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 789.

eskalace násilí vedoucího pak nikoli vzácně k pokusu i k dokonané vraždě oběti. Aby se tomuto nebezpečí prostředky trestního práva účinně, tzn. ještě včas, mohlo čelit, vychází právní vymezení nebezpečného pronásledování z mnohem mírnějších podmínek. K právní kvalifikaci jednání ve smyslu nebezpečného pronásledování není proto třeba, aby bylo použito k vynucení kontaktu s obětí násilí, stačí její tvrdošíjně obtěžování všudypřítomnou bezprostřední či zprostředkovanou přítomností pachatele. Přitom nelze opomenout zjištění prokázané řadou výzkumných studií, že totiž na počátku nebezpečného pronásledování často bývá právě jen obtěžování oběti, které zejména v prvé skupině případů rekrutujících se z řad bývalých partnerů může však posléze skončit i její smrtí.¹⁰⁰

K písm. b) — Vyhledávání osobní blízkosti a sledování poškozeného

Pojem osobní sledování poškozeného je třeba vykládat v širokém smyslu slova, neboť jedině tak lze naplnit záměr zákonodárce účinně ochránit jedince před závažnými útoky na jeho soukromí. Pod tento pojem je proto třeba zahrnout nejrůznější způsoby slídění, obtěžování, dotírání, doprovázení, pozorování (např. denní čekání před domem, „doprovod“ při cestě do zaměstnání a nazpátek domů, na nákupu, tzv. „noční hlídky“ před bytem poškozeného, pozorování dalekohledem), které jsou v zásadě vždy objektivně způsobitelné vzbudit požadovanou důvodnou obavu. Ani v tomto případě však není relevantní, zda je u poškozeného důvodná obava skutečně vyvolána či zda zůstane u pouhé odůvodněné možnosti ji vyvolat.¹⁰¹

K písm. c) — Vytrvalý kontakt prostředky elektronické komunikace, písemně nebo jinak.

Ani tyto formy jednání by neměly vyvolávat nejasnosti, byť opět zahrnují značně rozdílné formy možných, soustavných a vytrvalých kontaktů. Patřit do této kategorie chování bude např. opakované zasílání nevyžádaných elektronických zpráv (často s vulgárním anebo agresivním obsahem), zahlcování elektronické pošty spamy, záměrná distribuce počítačových virů, opakované vzkazy, nevyžádané volání jak na mobilní telefon, tak na pevnou linku, tradiční písemné formy komunikace, jakými jsou dopisy, pohlednice, lístky apod. Představit si však lze i opakované zasílání nevyžádaných pozorností (bonboniér, alkoholu, šperků i jiných dárků), kontakty zprostředkované osobou (mnohdy jednající v dobré víře), která se bude snažit předat vzkazy, informace, dárky apod.

¹⁰⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 797.

¹⁰¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 808.

Mezi již popsané formy takového nebezpečného pronásledování patří i tzv. telefonní teror, kdy je oběť vystavena opakovaným anonymním telefonátům, často s obscénním a výhrůžným obsahem, přičemž je zpravidla vyrušována nejen v denní, ale i v noční době. Specifický druh elektronického pronásledování pak představuje jeho virtuální podoba, zvaná „cyberstalking“, která zahrnuje takové aktivity, jakými jsou nevyžádané e-maily, rozesílání negativních zpráv prostřednictvím chatu, blogu a jinými způsoby virtuálního šíření pomluv a informací poškozujících pověst oběti (dobré jméno, rodinné poměry a profesní bezúhonnost), zasílání spamů a záměrné útoky na počítač oběti (zavírování, zablokování, nepřípustné získávání jejích osobních dat, což souvisí s pronásledováním ve formě vyjádřené pod písm. e), tj. zneužití osobních dat). Nežádá-li tyto formy nebezpečného pronásledování - telefonní a virtuální teror - používané souběžně, což jejich devastující dopad na psychiku oběti přirozeně zvyšuje.¹⁰²

K písm. d) - Omezování obvyklého způsobu života poškozeného

Poněkud problematickým se může jevit výklad ustanovení „omezení poškozeného v jeho obvyklém způsobu života“, které bude vyžadovat judikatorní upřesnění. Podle rakouské a německé úpravy to může být zejména takové omezení dosavadního způsobu života poškozeného, ke kterému dojde proti jeho vůli nežádoucími zásahy pachatele do sféry jeho osobního, rodinného nebo profesního života. Rozhodující přitom bude vždy hledisko subjektivně pociťované újmy, nikoli tedy hodnocení podle průměrného způsobu života.¹⁰³

Za omezování v obvyklém způsobu života bude třeba považovat takové omezení dosavadního života poškozeného, ke kterému dojde proti jeho vůli nežádoucími zásahy pachatele do jeho osobního, rodinného, ale i profesního života. Může jít o omezení zájmové, kulturní, sportovní apod., a to i týkající se společných činností s rodinnými příslušníky poškozeného, např. s jeho dětmi, kdy poškozený nebude moci v důsledku pronásledování obviněného vykonávat takové své obvyklé aktivity nebo budou aktivity podstatně narušeny. Rozhodující přitom bude vždy hledisko subjektivně pociťované újmy poškozeného, byť určitým způsobem objektivizované, nikoli hodnocení podle jakéhosi „zprůměrovaného“ obvyklého způsobu života (např. pro učitele může být omezující sledování každého jeho kroku dotěrným studentem, u slavného herce lze dost dobře předpokládat vyšší „práh citlivosti“ vůči pronásledování ze strany obdivovatelů, což by v konkrétním případě znamenalo, že k trestnosti pachatele u této formy nebezpečného pronásledování by se u

¹⁰² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 810.

¹⁰³ Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, str. 257.

slavného herce na rozdíl od učitele vyžadovalo zpravidla prokázání větší intenzity obtěžování, aby mohlo být kvalifikováno jako předmětný trestný čin).

K písm. e) — Zneužití osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu s poškozeným

Při výkladu tohoto ustanovení je třeba především odkázat na zákon o ochraně osobních údajů (č. 101/2000 Sb.) Ten vymezuje, co lze považovat za osobní údaj. Rozhodující přitom není, zda ke kontaktu skutečně dojde a o jaký druh kontaktu pachatel usiluje, tj. např. zda mu půjde výhradně o osobní setkání a/nebo rovněž či dokonce o zasílání dárků, popř. o jiné aktivity. Zákonodárce zde předem nevypočítává všechny v úvahu přicházející formy kontaktu s poškozeným, neboť fantazie pachatele usilujícího za každou cenu o navázání kontaktu s poškozeným, nezná mezí.¹⁰⁴

Vzbuzení důvodné obavy

Důvodnou obavou se zde rozumí obava objektivně způsobilá vyvolat vyšší stupeň strachu, úzkosti nebo jiného tísnivého pocitu ze zla, které na poškozeného působí, avšak není nutné, aby takový pocit v poškozeném skutečně vyvolal.¹⁰⁵ Vzbuzením důvodné obavy o život nebo zdraví poškozeného je třeba v souladu s ustanovením nyní výkladem rozumět výraznější tísnivý pocit ze zla, kterým je vyhrožováno, přičemž je ovšem třeba každý případ posuzovat velmi individuálně, s přihlédnutím ke všem konkrétním okolnostem, zejména pak k povaze výhrůžky, k fyzickým a povahovým vlastnostem pachatele ve srovnání s charakteristikami poškozeného, apod. (výhrůžka uplatněná vůči dítěti u něj může vyvolat důvodný pocit ohrožení mnohem snadněji než tatáž forma projevu uplatněná vůči zkušené dospělé osobě). Pod důvodné obavy o život nebo zdraví samozřejmě patří způsobení jak fyzických, tak psychických poruch zdraví, ke kterým v důsledku pronásledování pachatele velmi často dříve či později dochází a které pak u postižené osoby významně ovlivňují způsob života. U nebezpečného pronásledování nadto dochází téměř vždy ke kumulaci a eskalaci nebezpečných projevů chování, která svým komplexním rozsahem a narůstající intenzitou oběť často psychicky či fyzicky trvale poškodí.

Pachatelem trestného činu nebezpečného pronásledování může být kdokoli. Z kriminologických výzkumů vyplývá, že nejčastěji se jedná o bývalé partnery, relativně časté je i zastoupení osob s různými duševními poruchami, včetně těch, které se vyznačují těžkými asociálními poruchami osobnosti (právě tyto pachatelé jsou nejnebezpečnější); a proto bude

¹⁰⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 811.

¹⁰⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 812.

třeba znalecky posuzovat jejich duševní stav, a konečně mezi stalkery, patří i někteří neúnavní obdivovatelé známých osobností (sportovců, umělců, politiků apod.).¹⁰⁶

Subjektivní stránku trestného činu nebezpečného pronásledování charakterizuje úmysl, a to téměř vždy ve formě úmyslu přímého; jen zcela výjimečně si lze u tohoto přečinu představit nepřímý úmysl (např. pachatel sleduje a ztrpčuje poškozenému dlouhodobě život, přičemž však jeho hlavním dlouhodobým cílem je únos dítěte). Úmysl pachatele přitom směřuje ke způsobení újmy poškozené osobě, a to ať již ve formě psychické (půjde o nejčastější případ), tak i fyzické (v případě agresivních pachatelů s eskalující intenzitou jejich útoků).

Znaky kvalifikované skutkové podstaty

Kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu nebezpečného pronásledování podle § 354 odst. 2 písm. a), b) nebo c) naplní pachatel v případě, že se některého z jednání uvedených v odst. 1 při současném splnění obou dalších podmínek, tj. dlouhodobost pronásledování a způsobilost vzbudit takovým jednáním důvodnou obavu poškozeného o svůj život nebo své zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, dopustí na dítěti nebo těhotné ženě, se zbraní nebo nejméně se dvěma osobami.

Je zřejmé, že zde soud bude muset bedlivě zkoumat všechny konkrétní okolnosti případu, neboť objektivní stránka přečinu nebezpečného pronásledování zde může být u dítěte, zvláště pak mladšího patnácti let, naplněna snadněji, než by tomu bylo u dospělé osoby (např. vyhrožování a domáhání se kontaktu s náctiletou dívkou vyvolá zpravidla pocit ohrožení a důvodnou obavu o svou bezpečnost dříve, než se tak stane u pětatřicetiletého dospělého muže). Podobně tomu bude u těhotné ženy, kdy uvedené zásahy do soukromí v důsledku pronásledování, u ní nepochybně snadněji vyvolají obavy o její těhotenství a klíčící život, což nepříznivě ovlivní její psychický stav.¹⁰⁷

Nejméně se dvěma osobami

Nejméně se dvěma osobami znamená, že na jednání se aktivně podílejí, i když různou měrou, ještě nejméně dvě další fyzické osoby (tedy s pachatelem celkem alespoň tři). Tyto osoby nemusí být jednání současně přítomny. Může jít o spolupachatelství nebo o některou z forem účastenství v podobě návodu, organizátorství nebo pomoci. Zásadně postačuje součinnost dalších osob, aniž by tyto osoby musely o své součinnosti s pachatelem navzájem vědět a aniž by mezi jejich vzájemnou součinností musela být určitá organizovanost,

¹⁰⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 821.

¹⁰⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 823.

projevující se např. v dělbě práce. Pachatel, jemuž je tato zvlášť přitěžující okolnost přičítána, však o součinnosti s nimi ve smyslu § 17 písm. b) vědět musí. Nevyžaduje se, aby tyto osoby účastníci se na trestném činu pachatele byly trestně odpovědné. Stejně tak se nevyžaduje, aby šlo o organizovanou skupinu.¹⁰⁸

Vztah k jiným trestným činům

Postih nebezpečného pronásledování v praxi často úzce souvisí s dalšími trestnými činy, jako jsou např. omezování osobní svobody, porušování domovní svobody, pomluva, poškozování cizí věci, výtržnictví, apod. Ohledně nich je možný jednočinný souběh, neboť každé z těchto ustanovení chrání jiný objekt. Vyloučen ovšem není ani souběh s trestným činem nebezpečného vyhrožování, a to zejména pokud by šlo o formy jednání pod písm. b), c), d) a e) v odst. 1. Složitější je vztah k dalším trestným činům proti životu a zdraví nebo proti svobodě a lidské důstojnosti v sexuální oblasti - trestný čin nebezpečné pronásledování bude zpravidla konzumován závažnějším poruchovým trestným činem, např. vraždou nebo těžkým ublížením na zdraví.¹⁰⁹

Zahájení trestního stíhání je podmíněno souhlasem poškozeného (§ 163 trestního řádu), kterého není třeba v případech, kdy se v praxi bude jednat o poškozené mladší patnácti let a případy, kdy příčinou chybějícího souhlasu jsou výhrůžky, nátlak nebo závislost na pachateli.

20. STATISTICKÝ PŘEHLED VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINŮ SPÁCHANÝCH V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 2007 AŽ 2009

V roce 2009 dosáhl druhého nejvyššího počtu z násilných trestných činů trestný čin úmyslné ublížení na zdraví, po němž následuje vydírání a týrání svěřené osoby. Policie České republiky zjistila 163 (-1 oproti roku 2008) trestných činů týrání svěřené osoby podle § 215 původního trestního zákona a 507 (-15) trestných činů týrání osoby žijící ve společném obydlí. Počet trestných činů týrání osoby žijící ve společném obydlí je na srovnatelné úrovni (507 skutků, -15), stejně tak porušování domovní svobody (2.075, -43). Na druhé straně klesl

¹⁰⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 851.

¹⁰⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 852.

počet trestných činů nebezpečného vyhrožování (1.589, -162) a úmyslného ublížení na zdraví (4.756, -641).¹¹⁰

VYBRANÉ TRESTNÉ ČINY	<i>Týrání svěřené osoby (§ 198)</i>	<i>Týrání osoby žijící ve spol. obydlí (§ 199)</i>	<i>Nebezpečné vyhrožování (§ 353)</i>
Počet zjištěných (Z) a objasněných (O) trestných činů v ČR v roce 2009	163 Z 119 O	507 Z 410 O	1 589 Z 1 296 O
Oběti v letech 2007 až 2009			
2007 muž žena	68 65	27 580	614 1 010
2008 muž žena	72 60	21 441	520 922
2009 muž žena	69 53	20 434	466 796
Trestná činnost páchaná na mládeži			
2008	150	33	94
2009	134	26	82

¹¹⁰ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku v roce 2009 ve srovnání s rokem 2008, webová stránka Ministerstva vnitra.

21. PRÁVNÍ ÚPRAVA STALKINGU V ZAHRANIČÍ

Legislativa zaměřená na stíhání a trestání projevů stalkingu nemá zatím v kontinentální Evropě dlouhou tradici. Její první vlna se v 90. letech prosadila v USA a Velké Británii, její vliv pak zasáhl i další evropské země, jako například Belgie a Nizozemí.

V posledních pěti letech se objevuje zvýšený zájem o trestněprávní regulaci stalkingu také v Německu a Rakousku.¹¹¹

Rakousko

Novela trestního zákona účinná od 1. července 2006 zavedla trestný čin „neodbytné pronásledování“, kterého se dopustí ten, kdo po delší dobu nepřípustně zhoršuje způsob života jiného tím, že vyhledává jeho blízkost, kontaktuje jej pomocí telefonu nebo jiných prostředků nebo prostřednictvím třetí osoby, za použití jeho osobních údajů pro něj objedná zboží nebo služby, nebo za použití jeho osobních údajů dovede třetí osobu k tomu, že s ním naváže kontakt. Trestný čin „ochrana před zásahy do osobní sféry“ stanoví právo na dodržování zákazu zásahů do osobní sféry prostředky, kterými jsou zákaz navazování kontaktů anebo pronásledování ohrožené osoby, zákaz telefonického, korespondenčního nebo jiného způsobu navazování kontaktů, zákaz pobytu na předem stanovených místech, zákaz předávat a šířit osobní data a snímky ohrožené strany, zákaz objednat u třetí osoby pro ohroženou stranu za použití jejích osobních údajů zboží nebo služby, zákaz pohnout třetí stranu k tomu, aby s ohroženou stranou navázala kontakt. Soud může pověřit výkonem zajišťujícím zákazy bezpečnostní orgány.

¹¹¹ Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, str. 259.

Německo

Novela trestního zákona nabyla účinnosti dne 31. března 2007 a zavedla trestný čin „obtěžování“, kterého se dopustí ten, kdo jiného obtěžuje tím, že neodbytně vyhledává jeho blízkost, pokusí se s ním pomocí telekomunikačních nebo jiných prostředků nebo třetí osoby navázat kontakt, zneužitím jeho osobních údajů pro něj objedná zboží nebo služby nebo přiměje jiného k tomu, aby s ním navázal kontakt, ohrožuje jej nebo jemu blízkou osobu na životě, tělesné integritě, zdraví nebo svobodě nebo se dopustí jiného srovnatelného jednání a tím závažně zhorší způsob jeho života. Kvalifikovaná skutková podstata obsahuje ohrožení života nebo způsobení těžké újmy na zdraví oběti, rodinného příslušníka oběti nebo jiné oběti blízké osoby, nebo způsobení smrti.

Srovnání úprav obou zemí

Srovnáme-li rakouskou a německou právní úpravu, pak rakouská skutková podstata směřuje pouze na taková jednání, která výrazně zhoršují dosavadní životní způsob oběti a jako taková je nelze jinak trestně kvalifikovat. Naproti tomu německá úprava zahrnuje pod skutkovou podstatu i nejzávažnější formy stalkingu (např. nebezpečné vyhrožování). Tomu odpovídají i trestní sankce, které jsou tak přísnější v německé úpravě. Rakouská úprava stíhá stalking jako delikt stíhaný z úřední povinnosti, kdežto německá úprava prohlašuje shodná jednání za soukromoprávní delikty.¹¹²

¹¹² Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, str. 260.

22. DOMÁCÍ NÁSILÍ A PRONÁSLEDOVÁNÍ – KRIMINOLOGICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ POHLED

Výraz „stalking“ byl poprvé použit v 90. letech v USA a o první definici se pokusili autoři klinických studií Meloy a Gotthard¹¹³, kteří za stalking označili úmyslné, zlovolné a opakované pronásledování a obtěžování jiné osoby. V psychologicky zaměřené literatuře se setkáváme s touto definicí: stalkingem se rozumí způsob chování, při kterém se pachatel zaměří na nějakého člověka, po kterém slídí, obtěžuje a pronásleduje ho, vyhrožuje mu, často ho i fyzicky napadne a někdy i usmrtí, u své oběti svým chováním zároveň vyvolává pocity strachu. V interní příručce Bílého kruhu bezpečí se setkáme s tím, že stalkingem jsou různé varianty pronásledování v podobě více či méně zřetelného zastrašování či vyhrožování oběti, zahrnující jak psychické tak až její fyzické terorizování.

Rozlišujeme, zda se jedná o pronásledování v důsledku předchozího nebo ještě existujícího intimního partnerského vztahu nebo jednání, kdy se objektem stalkera stane víceméně cizí člověk. V první skupině stalkerů je hlavní motivací udržet si za každou cenu kontrolu a moc nad obětí, pro druhou skupinu je typická utkvělá chorobná představa o vztahu s prominentní osobou a fixace na ní.

Z klinického hlediska jsou pod pojem stalking zahrnuty opakované, trvající nechtěné navazování kontaktů s obětí za použití násilí nebo jiných srovnatelných praktik, kdy trvajícím obdobím je minimálně doba čtyř týdnů.

Právní vymezení stalkingu stanoví, že jde o tvrdošíjné obtěžování všudypřítomnou bezprostřední či zprostředkovanou přítomností stalkera.

Německý výzkum na Technické univerzitě v Darmstadtu uvádí, že ve 49 % případů se jednalo o stalkery - bývalé partnery oběti, kdy pouze v 9 % případů se pachatel s obětí osobně neznali, v 81 % případů byl stalkerem muž, 39 % obětí bylo vystaveno i násilným praktikám ze strany stalkera, přičemž stalking trval v průměru 28 měsíců. Výzkum již popsal některé projevy stalkingu, například telefonní teror, kdy je oběť vystavena anonymním, obscénním telefonátům, často s výhružným obsahem, nebo tzv. cyberstalking, který zahrnuje

¹¹³ Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, str. 261.

nevyžádané e-maily, negativní zprávy prostřednictvím chatu nebo blogu a další způsoby virtuálního šíření pomluv poškozujících dobrou pověst oběti. Podle výzkumů oběti stalkingu častěji trpí symptomy posttraumatické stresové poruchy, depresi a somatickými onemocněními.¹¹⁴

Co se týče typologie stalkerů, žádná z nich se neprosadila jako obecně závazná, nicméně se osvědčila tzv. vícerozměrná klasifikace, která obsahuje tři roviny: a) psychopatologickou, rozlišující psychotické, intermediární a psychicky zdravé stalkery, b) rovinu motivace a rovinu vztahovou, rozlišující případy, kdy je obětí stalkera cizí osoba, kdy je obětí osoba stalkerovi známá a kdy je obětí stalkerův bývalý partner/ka.

Stalking v teorii i praxi představuje nepochybně interdisciplinární problém.¹¹⁵

Přímým následkem stalkingu je závažné narušování soukromí, osobní svobody a lidské důstojnosti oběti. Nové studie rozlišují újmu psychickou, respektive psychosomatickou, finanční a pracovní (stěhování, změny pracovního místa), sociální (poškození dobrého jména oběti, sociální izolace), vztahovou (kolabování původních interpersonálních vztahů oběti).

Vztah domácího násilí a pronásledování spočívá v tom, že v určitém počtu případů nefunguje prostorové ani právní oddělení partnerů jako cesta k ukončení domácího násilí. To pokračuje, ovšem v nových podmínkách se překloupí do alternativní podoby násilí - tj. do pronásledování bývalým partnerem (angl. „ex-partner-stalking“). Pronásledovatel už nežije s obětí ve společné domácnosti, takže ji týrá a terorizuje jiným dostupným způsobem: typický pronásledovatel se uchyluje k psychickému teroru. Obtěžuje svou oběť nevyžádanými projevy zájmu, pokusy o kontrolu a kontakt a nakonec se uchyluje i k nebezpečnému vyhrožování. V extrémních případech dochází i k fyzickému násilí či vraždě pronásledované oběti. Jde o tzv. „avizované zločiny“, protože bývalý partner dlouho před konečným napadením oběti oznamuje (tj. avizuje), co hodlá učinit. Tento výraz popisuje konečnou, kulminující fázi nebezpečného pronásledování.

Domácí násilí a pronásledování bývalým partnerem představují dvě samostatné, svébytné verze partnerského násilí. Mohou se vyskytovat izolovaně, ale mohou se i propojit. Rozdílem mezi nimi je fakt, že domácí násilí se odehrává v živém partnerském vztahu, stalking naopak probíhá v ukončeném partnerském vztahu, tj. po odluce partnerů.

¹¹⁴ Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, str. 262.

¹¹⁵ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminálnístka, 2004, roč. 37, č. 4, str. 273.

V současnosti patří vztahy a vzájemné vazby mezi domácím násilím a pronásledováním k často zkoumaným otázkám.¹¹⁶

Výzkumné projekty se především zaměřují na srovnávání domácího násilí a pronásledování bývalým partnerem jako dvou samostatných, svébytných jevů. Předmětem zájmu je zejména srovnání pachatelů a obětí obou forem partnerského násilí. Výzkumná zjištění lze zatím shrnout takto: nelze klást rovnítko mezi oběti domácího násilí a oběti ex-partner stalkingu, oběti ex-partner stalkingu vyhledávají pomoc dříve než oběti domácího fyzického násilí, zdaleka ne všechny případy domácího násilí se přemění v pronásledování, jednoznačně přitom převažují muži, tj. ex-partner stalking, který je pokračováním domácího násilí, je jasně doménou mužů, pro ženy, které pronásledují bývalé partnery, je naopak typický klasický stalking bez vazby na domácí násilí.

Zatím chybí jednoznačné údaje o tom, jak časté je pokračování domácího násilí cestou stalkingu. Podle analýz případů pronásledování je v USA vazba stalkingu na domácí násilí velmi vysoká - až 81 % obětí „ex-partner stalkingu“ bylo předtím ve vztahu fyzicky atakováno a 32 % obětí zažívalo ve vztahu i sexuální násilí. Ve Velké Británii a SRN se zhruba 30 až 40 % obětí stalkingu setkala dříve s domácím násilím, kterého se dopouštěl současný pronásledovatel. Až 65 % ex-partner stalkerů přiznává, že se násilí na partnerce dopouštěli již v době trvání vztahu.

Vysoká vazba mezi pronásledováním a domácím násilím je všeobecně považována za prokázanou a to bez ohledu na různost výzkumných zjištění. Za dominantní znak právě této verze pronásledování bývalým partnerem je považováno zvýšené riziko fyzického násilí, které obvykle graduje. Zatím neexistují spolehlivé a jednoznačné indikátory překlopení domácího násilí do nebezpečného pronásledování bývalým partnerem.

Největší pravděpodobnost spadnout do stalkingu má třetí typ domácího násilníka podle Duttona¹¹⁷, a to sice emočně nestabilní typ (dalšími typy jsou kontrolující se typ a obecně agresivní typ).

Některé výzkumy¹¹⁸ se zaměřují na identifikace konkrétních pozorovatelných projevů domácích násilníků, které by signalizovaly zvýšené riziko pronásledování do budoucna a k varovným signálům přiřazují následující vzorce chování domácího násilníka v průběhu

¹¹⁶ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminálnístka, 2004, roč. 37, č. 4, str. 276.

¹¹⁷ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminálnístka, 2004, roč. 37, č. 4, str. 277.

¹¹⁸ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminálnístka, 2004, roč. 37, č. 4, str. 278.

existence vztahu: projevy vlastnictví, úzkostná vazba, emocionální výkyvy od totální oddanosti po výbuchy agrese, falešné usmíření.

Jiné výzkumy¹¹⁹ zase navrhují rozlišit dvě varianty pronásledování bývalým partnerem, a to defenzivní a ofenzivní. Defenzivnímu ex-partner stalkingu nepředchází žádné fyzické domácí násilí. Jeho motivem je úporná, obsesivní snaha o obnovu vztahu s minulým partnerem, umanuté pokusy o usmiřování a neustálé vyhledávání kontaktu. Ofenzivní stalking je naproti tomu pokračováním fyzického domácího násilí a je motivován snahou o obnovení kontroly a moci nad obětí.

V zásadě se strategie k eliminaci stalkingu dělí na ofenzivní a defenzivní. Ofenzivní strategie zahrnují přímé postupy vůči stalkerovi, který on vnímá a je s nimi osobně konfrontován. Ofenzivní strategie reprezentují tudíž policejní a právní postupy. Defenzivní strategie probíhají vůči stalkerovi skrytě, neví o nich, není o nich přímo informován (např. zřízení alarmu v bytě oběti, vyhýbání se kontaktu s ním). Výhodou defenzivních strategií je fakt, že brání eskalaci pronásledování. Nevhodně zvolené ofenzivní strategie mohou někdy uvrhnout oběť do dlouholetého boje se stalkerem, ačkoliv by v daném případě defenzivní strategie mohla vést k vyhasnutí stalkingu třeba do půl roku. Nefungují-li defenzivní opatření, lze vždy přejít k ofenzivním strategiím. Opačná cesta nefunguje.¹²⁰

V této souvislosti je také nutné zmínit výcvik policistů a specialistů v rámci policie, aby byli schopni poskytnout oběti potřebnou pomoc. K intervenci ze strany policie musí dojít ihned po oznámení, tj. v rámci 48 hodin. Podstatným prvkem odvrácení nebezpečí je také cílená komunikace s pachatelem. V případech pronásledování by se měla policie zaměřit nejen na to, co se již stalo, ale také na to, co by se mohlo ještě stát. Jinak řečeno, jde také o odhad nebezpečnosti obsažené v pronásledování a potažmo o ochranu oběti. Nebezpečné pronásledování představuje „delikt na pokračování“, který se skládá ze série aktivit/útoků pronásledovatele. Oběť vyhledává pomoc policie v době, kdy se cítí jednáním pachatele silně poškozena, tedy má z něj strach. Pro vyhodnocení závažnosti pronásledování však nemá policie k dispozici závazné metodiky. Prakticky tak záleží na uvážení policisty, který přijímá trestní oznámení, jak bude postupovat dále. Policejní postup by měl obnášet první kontakt (výslech) s obětí a jeho kvalifikované vyhodnocení, rychlé vyhledání ohrožovatele a „speciálně zaměřený výslech“, odhad hrozby aneb predikce nebezpečnosti pronásledovatele a

¹¹⁹ Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminallistika, 2004, roč. 37, č. 4, str. 279.

¹²⁰ Čírtková, L. Psychické týrání partnera aneb Domácí násilí beze stop. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 6, str. 1.

klasické vyšetřování spojené s volbou vhodné intervence směrem k pachateli, ale také oběti.¹²¹

Policisté by měli při prvním kontaktu obětem jasně sdělit, že momentální situace sice nevznikla jejich vinou, ale přesto by měly přijmout zodpovědnost za svou bezpečnost, neboť státem garantovaná opatření nejsou všemocná. Na prvním místě stojí doporučení přerušit s ohrožovatelem jakýkoli kontakt. Vhodné je zapojit třetí osobu, například proto, aby informovala pachatele o právních krocích oběti. Další možností je preventivně informovat důvěryhodné sousedy a poskytnout jim např. popis vyhrůžovatele. Vždy je nutné oběti poradit, aby si vedla dokumentaci o pronásledování a vyhrožování. Další doporučení závisí na konkrétních okolnostech případu (bezpečnostní plán k minimalizaci rizika přímého napadení, vhodné právní kroky, jiné varianty postupu atd.).

23. JUDIKATURA K TRESTNÝM ČINŮM TÝRÁNÍ SVĚŘENÉ OSOBY A TÝRÁNÍ OSOBY ŽIJÍCÍ VE SPOLEČNÉM OBYDLÍ (SPOLEČNĚ OBÝVANÉM BYTĚ NEBO DOMĚ)¹²²

Za týrání lze považovat i ten případ, kdy pachatel nechával dítě svěřené jeho péči často a po dlouhou dobu klečct i s předpaženými rukama, surově je bil a nedával mu řádně najíst. (18/63 Sb. soud. rozh. tr.).

Vztah mezi pachatelem trestného činu týrání svěřené osoby a týranou osobou je vymezen jako péče nebo výchova, takže může vzniknout též jen fakticky, tj. neformálně na podkladě byť konkludentní dohody. Konkrétní způsob svěření týrané osoby pachateli není zákonným znakem uvedeného trestného činu, proto k naplnění jeho skutkové podstaty není nutné, aby tu byl nějaký zvláštní akt, jímž by týraná osoba byla výslovně svěřena do péče nebo výchovy pachatele. Není tedy vyloučeno, aby pachatelem tohoto trestného činu byl druh matky nezletilých dětí, který není jejich otcem, ale žije i s nimi ve společné domácnosti, což se z jeho strany projevuje např. v hrazení potřeb nezletilých dětí a v uplatňování výchovných opatření vůči nim, a to bez ohledu na neexistenci výslovné dohody s matkou nezletilých dětí. (rozhodnutí Nejvyššího soudu 7 Tdo 870/2006).

Pachatelem zvolená forma výchovy, jež ve svých důsledcích zanechala v psychice dětí negativní následky, nelze považovat za přiměřený prostředek trestání jako součásti výchovy dítěte a je právě takovým jednáním, které pro svůj vyšší stupeň hrubosti i bezcitnosti a při

¹²¹ Zbořilová, K. K problematice domácího násilí. Kriminalistický sborník, 2006, roč. 50, č. 4, str. 34.

¹²² Právní systém ASPI, a. s.

zvážení značné délky doby, v níž probíhalo, je naplněním zákonných znaků trestného činu týrání svěřené osoby (rozhodnutí Nejvyššího soudu 6 Tdo 788/2006).

Za týrání je třeba za splnění ostatních podmínek požadovaných zákonem považovat i jednání spočívající v tom, že pachatel brání poškozené ve svobodném pohybu po bytě, při svých nočních návratech ji opakovaně budí tím, že s ní třese, rozsvěcuje, stahuje z ní přikrývku, apod. (rozhodnutí Nejvyššího soudu 6 Tdo 548/2008).

Pro posouzení otázky, zda pachatel trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí pokračoval v páchání takového činu „po delší dobu“, je určující nejen celková doba týrání, ale přihlédnout je třeba též ke konkrétnímu způsobu provedení činu, intenzitě týrání, jeho četnosti apod. V závislosti na konkrétních okolnostech není vyloučeno, aby i doba několika měsíců naplnila tento zákonný znak. (rozhodnutí Nejvyššího soudu 8 Tdo 105/2008).

Za týrání lze považovat i např. poškozování zařízení bytu v úmyslu nikoli pouze věc zničit, nýbrž tím ublížit osobě spolužijící, tropení schválností, apod. (rozhodnutí Nejvyššího soudu 8 Tdo 1197/2008).

24. DALŠÍ TRESTNÉ ČINY SOUVISEJÍCÍ S DOMÁCÍM NÁSILÍM

S domácím násilím souvisejí (již ne tak bezprostředně) i další trestné činy, uvedené v hlavě druhé trestního zákoníku (Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství), například v dílu prvním (Trestné činy proti svobodě), které zahrnují v § 170 skutkovou podstatu trestného činu zbavení osobní svobody, kdy pachatel jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody. Kvalifikovanou skutkovou podstatu tvoří též způsobení fyzických nebo psychických útrap, těžké újmy na zdraví nebo smrti. Příprava je trestná. K tomu judikatura uvádí, že zbavení osobní svobody představuje intenzivnější zásah do osobní svobody, který se svojí povahou blíží uvěznění a velmi ztěžuje osvobození postižené osoby (41/2000 Sb. soud. rozh. tr.).

Obdobnou skutkovou podstatu obsahuje v § 171 uvedený trestný čin omezování osobní svobody, kdy pachatel jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody.

Ustanovení § 175 upravuje skutkovou podstatu trestného činu vydírání, kdy pachatel jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal,

opominul nebo trpěl. Součástí kvalifikovaných skutkových podstat je též způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti. Příprava je trestná.

Mezi trestné činy související s domácím násilím lze zařadit též v § 177 uvedený útisk, kdy pachatel jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Skutkovou podstatu trestného činu porušování domovní svobody obsahuje § 178, kdy pachatel neoprávněně vnikne do obydlí jiného nebo tam neoprávněně setrvává, dalším znakem skutkové podstaty je užití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí nebo překonání překážky, jejímž účelem je zabránit vniknutí.

Ustanovení § 208 (hlava pátá – Trestné činy proti majetku) upravuje skutkovou podstatu trestného činu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru, který spáchá ten, kdo protiprávně obsadí nebo užívá dům, byt nebo nebytový prostor jiného, nebo kdo oprávněné osobě v užívání domu, bytu nebo nebytového prostoru neoprávněně brání.

25. KOMPARACE TRESTNÍHO ZÁKONA (ZÁKON Č. 141/1960 Sb.) S TRESTNÍM ZÁKONÍKEM (ZÁKON Č. 40/2009 Sb.) Z HLEDISKA ÚPRAVY DOMÁCÍHO NÁSILÍ

U trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 trestního zákoníku osnova oproti původnímu trestnímu zákonu (§ 215) doplňuje jen některé zvlášť přitěžující okolnosti, které vedle přísnějšího postihu těžších následků na životě nebo zdraví charakterizují způsob spáchání tohoto trestného činu, a to je-li páchan po delší dobu nebo nejméně na dvou osobách. Soudy rovněž správně dovozovaly, že týrání svěřené osoby se může stát i opomenutím povinné péče, k níž byl pachatel povinen, jestliže svěřená osoba vzhledem ke svému věku nebyla schopna sama se o sebe starat, např. zanedbáním osobní hygieny dítěte, neposkytováním přiměřené stravy, apod.

Dne 1. června 2004 byla novelou přidána do dříve platného trestního zákona skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a). Novele předcházela široká diskuse odborné veřejnosti, nevládních organizací a prostřednictvím hromadně sdělovacích prostředků i laické veřejnosti. Snahou zákonodárce

bylo postihnout pachatele, kteří týrají osoby blízké nebo jiné, které s nimi společně obývají byt nebo dům, v důsledku čehož je u nich dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti, že tyto osoby obývají takové společné obydlí, a proto jsou mezi nimi vytvořeny zvláštní vztahy vyplývající z takového společného soužití a zpravidla též mají ztíženou možnost toto společné obydlí opustit. Vaněk¹²³ k tomu uvádí, že Česká republika se tímto přiblížila modelu tvrdé reakce státní moci na domácí násilí s preferencí kriminalizace tohoto jevu. Význam zavedení uvedené skutkové podstaty spočíval zejména v tom, že trestní zákon zde poprvé zohledňoval závažnost domácího násilí a umožňoval nahradit dosavadní oddělené vnímání jednotlivých útoků (samostatně posuzovaných jako přestupky) uceleným pohledem na domácí násilí jako proces s určitým vývojem a trváním, který je nutný chápat jako celek.

Při porovnání ustanovení § 215a dříve platného trestního zákona s § 199 (týrání osoby žijící ve společném obydlí) trestního zákoníku, zjišťujeme, že zásadním rozdílem je precizování okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby v kvalifikovaných skutkových podstatách. Zejména se to týká způsobení poruchy zdraví (těžká újma na zdraví) a nedbalostního usmrcení (způsobení smrti). Těmto těžším následkům odpovídá i zvýšená trestní sazba. Zákon nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí. Použití fyzického násilí může mít v takovém případě vliv na stupeň společenské škodlivosti činu i na právní závěr o souběhu trestného činu podle § 199 TZ s některým dalším trestným činem. Oproti původní právní úpravě, kde se jednalo o společně obývaný dům nebo byt je tak obecnější vymezení pojmem společné obydlí výstižnější. Tento nový termín neklade důraz na vedení společné domácnosti, ale jen na faktický stav společného bydlení, ať už jeho důvodem je jakýkoli titul např. vlastnictví nemovitosti, nájemní a podnájemní vztah, i faktické společné bydlení na základě rodinných i jiných vztahů. Pojem „společná domácnost“ je termín, který používá platný občanský zákoník např. v ustanovení § 706 a který nečiní při výkladu potíže, neboť podle § 115 občanského zákoníku „domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, což je stav, kdy určité osoby společně a bez rozlišování hospodaří se svými příjmy, přičemž není třeba, aby všichni příslušníci domácnosti přispívali na společné potřeby pouze finančně (např. u nezletilých dětí bude určovat společnou domácnost s některým z rodičů dohoda těchto rodičů, popř. soudní rozhodnutí). Naproti tomu o společné uhrazování nákladů nejde tam, kde osoby sice bydlí ve společném bytě, ale hospodaří se svými příjmy odděleně (např. rozvedení manželé nebo vztah nájemce a podnájemce atd.). Jde tedy o užší vymezení než pojem „společné obydlí“. Společné obydlí tak

¹²³ Vaněk, J. Přístup k řešení domácího násilí – prevence, či represe. In Trestně procesní činnost policejních orgánů (aktuální problémy). Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 121.

pokrývá i případ týrání rozvedené manželky, která nevede společnou domácnost s pachatelem, ač s ním žije v jednom bytě, neboť nemůže získat vlastní byt pro nedostatek finančních prostředků.

Skutková podstata trestného činu nebezpečné vyhrožování (§ 353) byla obsažena již v původním trestním zákonu jako součást trestného činu násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci (§ 197a). U trestného činu nebezpečné vyhrožování osnova doplňuje do základní skutkové podstaty alternativní trest zákazu činnosti k odnětí svobody a dále do kvalifikované skutkové podstaty další okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, které se obvykle u tohoto trestného činu vyskytují, ale nebyly zde dosud uvedeny (např. spáchání činu se zbraní).

Do 31. prosince 2009, tedy do doby účinnosti nového trestního zákoníku a zavedení trestného činu nebezpečné pronásledování (§ 354), bylo možné trestněprávně postihovat některé projevy stalkingu, a to těmito skutkovými podstatami trestných činů: neoprávněné nakládání s osobními údaji (§ 178), vzbuzení důvodné obavy (§ 197a), výtržnictví (§ 202), pomluva (§ 206), poškozování cizích práv (§ 209), týrání svěřené osoby (§ 215), týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a), vražda (§ 219), úmyslné ublížení na zdraví (§ 221), úmyslná těžká újma na zdraví (§ 222), účast na sebevraždě (§ 230), omezování osobní svobody (§ 231), zbavení osobní svobody (§ 232), vydírání (§ 235), útisk (§ 237), porušování domovní svobody (§ 238), úmyslné porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 239), úmyslné prozrazení nebo využití tajemství dopravovaných zpráv (§ 240), znásilnění (§ 241), poškození a zneužití záznamu na nosiči informací (§ 257a).

Celkově lze tedy konstatovat, že nový trestní zákoník znamená přínos pro regulaci domácího násilí a jeho postih, nicméně konkrétní výsledky ukáže až následná aplikační a soudní praxe.

26. TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ

V oblasti trestního práva procesního disponuje oběť poměrně rozsáhlým katalogem práv. Souhlasem se zahájením trestního stíhání se z oběti stává poškozený. Pojem poškozeného odlišujeme od pojmu oběť trestné činnosti ve smyslu zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.¹²⁴

Pojem poškozeného upravuje oddíl sedmý a osmý hlavy druhé zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TŘ“ nebo „trestní řád“).

Poškozený je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.

Poškozený má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Za poškozeného se však nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Trestní řád rozlišuje dvě kategorie poškozených: ti, kteří mohou žádat náhradu škody (návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování a musí z něj být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje) a ti, kteří nemohou a disponují tak pouze tzv. procesními právy vyjmenovanými zejména v § 43 odst. 1 TŘ. Poškozený je stranou v trestním řízení (§ 12 odst. 6 TŘ).

Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv (včetně práva uplatňovat nárok na náhradu škody v trestním řízení), které mu trestní řád jako poškozenému přiznává, a to buď všech

¹²⁴ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 362.

procesních práv, anebo jen některých. Prohlášení o vzdání se procesních práv lze vzít zpět, a tedy opětovně začít procesní práva uplatňovat, pokud to bude s ohledem na stav řízení ještě přicházet v úvahu a poškozený tuto záměnu příslušnému orgánu v trestním řízení výslovně sdělí. Když se poškozený procesních práv nevzdá, nemusí je vykonávat.

Oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

Nálezem Ústavního soudu publikovaným pod č. 77/2001 Sb. bylo zrušeno ustanovení § 44 odst. 2 TR, které omezovalo účast poškozeného před krajským soudem jednajícím jako soud prvního stupně.

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 283/2004 Sb. a novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 41/2009 Sb., bylo vloženo ustanovení § 44a, které stanoví poučovací povinnost orgánu činného v trestním řízení, pokud zjistí, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Orgán činný v trestním řízení poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl, byl propuštěn z výkonu ochranného léčení nebo z jeho výkonu uprchl, nebo byl propuštěn z výkonu zabezpečovací detence nebo z jejího výkonu uprchl.¹²⁵ Poškozený nebo svědek může žádost podat u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost podle soudu, který rozhodoval v prvním stupni. Zákonodárce tímto rozšiřuje procesní práva poškozeného o právo na informace o pobytu obviněného nebo odsouzeného. Informace se

¹²⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 631.

však poskytují pouze na žádost ohroženého poškozeného nebo svědka, přičemž o tom, zda je poškozený či svědek ohrožen, rozhoduje orgán činný v trestním řízení. Vhodnější by bylo, kdyby právo na takovou informaci měl poškozený stanoveno jako nárok a kdyby se právo na informaci netýkalo jen ohroženého poškozeného.

Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce. V případech, v nichž zákonný zástupce poškozeného nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozenému opatrovníka. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost.

Novela trestního řádu z roku 1990 zavedla nový institut – opatrovník k výkonu práv poškozeného, u něhož jeho zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva. Jsou-li splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka, předseda senátu nebo státní zástupce tak učiní z úřední povinnosti. K tomu judikatura uvádí, že je – li poškozenou trestným činem ublížení na zdraví nezletilá dcera pachatelky, je třeba k vyjádření souhlasu (či nesouhlasu) s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 TŘ ustanovit nezletilé podle § 45 odst. 2 TŘ opatrovníka. Uvedené vyjádření nelze vyžadovat jen od otce nezletilé, neboť by to bylo v rozporu s § 37 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Úkon opatrovníka musí být schválen soudem podle § 176 odst. 1 občanského soudního řádu (33/92 Sb. soud. rozh. tr.).

Poškozený se může dát zastupovat zmocněncem, kterým může být jen osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena; při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou poškozený uvede. Má-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu; to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal. Zmocněnec poškozeného je oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za ně žádosti a opravné prostředky; je též oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Důvodem pro využití práva zvolit si zmocněnce jsou kvalifikovanější právní úkony i racionální odstup zmocněnce. Existují tři varianty zastoupení: zastoupení advokátem, zmocněncem z řad specializovaných nevládních organizací, který je dostatečně obeznámen s problematikou domácího násilí a zastoupení ustanoveným zmocněncem, což znamená bezplatnou právní pomoc při prokázání nedostatku finančních prostředků a uplatnění nároku na náhradu škody (osvědčí-li poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s

přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu; to neplatí, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by zastoupení zmocněncem bylo zřejmě nadbytečné). Pominou-li důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozeného, nebo nemůže-li z důležitých důvodů zmocněnec poškozeného nadále zastupovat, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce i bez návrhu o zproštění povinnosti zastupovat poškozeného.¹²⁶ Jedná se o úpravu nároku nemajetného poškozeného, který může být subjektem řízení o náhradě škody, na bezplatnou právní pomoc, resp. pomoc za sníženou odměnu (odst. 1,2) a na kvalifikovanou právní pomoc (odst. 3). Nemajetný poškozený může žádat, aby stát za určitých podmínek nesl náklady na znalecký posudek, který si poškozený vyžádal – 151a TR. Poškozený musí věrohodně osvědčit svoji nemajetnost, např. daňovým přiznáním nebo daňovým výměrem, případně potvrzením o přiznání podpory v nezaměstnanosti. Předseda senátu musí rozhodnout o nároku nemajetného poškozeného na bezplatnou právní pomoc (právní pomoc za sníženou odměnu) neprodleně.¹²⁷

Oddíl šestý hlavy třetí trestního řádu upravuje nahlížení do spisů. Poškozený a jeho zmocněnec mají právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. Totéž právo mají zákonní zástupci poškozeného, jestliže je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.

V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů, ze kterých tato práva odepřel policejní orgán, je na žádost osoby, již se odepření týká, státní zástupce povinen urychleně přezkoumat.

Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Souhlas poškozeného s trestním stíháním u taxativně vyjmenovaných trestných činů upravuje § 163 a § 163a trestního řádu.

V oblasti domácího násilí se především jedná o těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, ublížení na zdraví z nedbalosti, omezování osobní svobody, vydírání, porušování domovní svobody, sexuální nátlak, neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru, nebezpečné vyhrožování, nebezpečné pronásledování, znásilnění. Jde o významnou

¹²⁶ Střílková, P., Fryšták, M. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím, 1. vydání, KEY Publishing s. r. o., 2009, str. 81.

¹²⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, str. 634.

výjimku ze zásady oficiality a legality. Tímto institutem zákonodárce zohledňuje, že v důsledku spáchání trestného činu a odsouzení za něj jsou často vedle pachatele fakticky postiženy i další osoby uvedené v § 163 odst. 1 TR (tj. manžel, partner, druh nebo osoba, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď), byť jinak než trestně. Dispoziční právo poškozeného se vztahuje na celé trestní řízení až do stadia odvolacího řízení. Buď se poškozený vyjádří písemně, nebo se zaznamená obsah jeho prohlášení do protokolu. V případě, že poškozený souhlasil s trestním stíháním, postupují orgány činné v trestním řízení stejně jako v řízení o kterémkoliv jiném trestném činu. Nesouhlas s trestním stíháním je důvodem nepřípustnosti trestního stíhání - § 11 odst. 1 písm. h) TR. Souhlas s trestním stíháním může vzít poškozený kdykoli výslovným prohlášením zpět, a to až do doby, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas nelze znovu udělit. Na tom nic nemění ani okolnost, že by později zanikl příbuzenský vztah mezi obviněným a poškozeným.

K tomu judikatura uvádí, že dopustí-li se sourozenci vzájemným fyzickým napadením trestného činu ublížení na zdraví, je možno trestní stíhání každého z nich konat jen tehdy, souhlasí-li s tím druhý ze sourozenců (§ 163 odst. 1 TR). Na souhlas je třeba se jich před zahájením trestního stíhání výslovně dotázat. (34/92 Sb. soud. rozh. tr.).

Ustanovení § 163a částečně prolamuje souhlas poškozeného, kterého není třeba v případě, kdy je činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, poškozeným je osoba mladší 15 let, z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Pokud se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním, tento orgán mu poskytne přiměřenou lhůtu k vyjádření, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze, o tom se musí poškozený písemně poučit. Jedná se o případy, kdy veřejný zájem na trestním postihu vylučuje uplatnění § 163 trestního řádu.

Procesní práva ovšem nejsou v oblasti domácího násilí důsledně uplatňována, hlavně proto, že o nich nemá poškozený povědomí. Jde např.¹²⁸ o právo poškozeného kdykoli v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy nebo závady v postupu policejního orgánu, v hlavním líčení může poškozený se souhlasem

¹²⁸ Císařová, D., Fenyk J., Gřivna T., Kloučková S., Mandák, V., Púry F., Repík, B., Růžek, A. Trestní právo procesní, Praha: Linde Praha, a.s., 2006, str. 312.

předsedy senátu klást vyslýchaným osobám otázky, má také právo na závěrečnou řeč. V rámci fáze prověřování má poškozený zejména právo podat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Stále také přetrvává nepoměr mezi právy poškozeného a obviněného v trestním řízení. Dalším problémem je nejednotná praxe orgánů činných v trestním řízení. V případech domácího násilí je nedostatečně využíváno § 183a trestního řádu, které umožňuje vyslechnout svědka mimo hlavní líčení. Účast obviněného může být připuštěna, nemá-li obhájce, nebo jde-li o výslech svědka, který má právo odepřít výpověď podle § 100 TR, tedy jde-li o osobu blízkou. Lze použít i § 209 TR, který umožňuje vyslechnout svědka bez přítomnosti obžalovaného v soudní síni.

Od 1. ledna 2002 má státní zástupce legální možnost ovlivňovat a usměrňovat postup policejních orgánů již v přípravném trestním řízení. Lze podávat trestní oznámení přímo na státní zastupitelství. Zásadním problémem v trestním řízení o trestných činech souvisejících s domácím násilím je důkazní nouze.¹²⁹

27. JUDIKATURA ÚSTAVNÍHO SOUDU K PROBLEMATICE VAZBY A POKRAČOVÁNÍ V TRESTNÉ ČINNOSTI V SOUVISLOSTI S DOMÁCÍM NÁSILÍM

Nález IV. ÚS 1770/07, jenž zamítl ústavní stížnost, obsahuje právní větu, že: „judikatura Ústavního soudu je při interpretaci a aplikaci § 68 odst. 3 písm. e) ve vazbě na § 68 odst. 2 trestního řádu vedena prioritou teleologického výkladu jednoduchého práva, zásadou restriktivního výkladu trestně procesních norem omezujících základní práva a svobody a dále principem proporcionality. Pojem „pokračoval“, užitý zákonodárcem v ustanovení § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu, dopadá proto pouze na situace, kdy obviněný pokračoval v trestné činnosti po zahájení trestního stíhání a nikoliv před zahájením trestního stíhání, ledaže vazba uvalená dle uvedeného zákonného ustanovení na obviněného za skutek bezprostředně navazující na předchozí, zvláště pak poněkolkáté opakovanou trestnou činnost, ob stojí v testu proporcionality, neboť sleduje legitimní cíl, a není dán jiný přiměřeně šetrný prostředek, kterým bylo možno tohoto cíle dosáhnout.“

Usnesením Okresního soudu v Jindřichově Hradci ze dne 9. května 2007 bylo rozhodnuto o vzetí stěžovatele do vazby podle § 68 trestního řádu, a to z důvodu uvedeného v § 67 písm. c) trestního řádu a s odkazem na § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu. Stalo se tak

¹²⁹ Vaněk, J. Přístup k řešení domácího násilí – prevence, či represe. In Trestně procesní činnost policejních orgánů (aktuální problémy). Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 125.

poté, co byl u Okresního soudu v Jindřichově Hradci dne 9. května 2007 podán návrh na potrestání stěžovatele pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 trestního zákona. Stěžovateli bylo kladeno za vinu, že „dne 3. května 2007 v odpoledních hodinách v Dačicích v místě svého bydliště přiložil manželce V. B. na krk nůž se slovy, že ji uřízne hlavu, poté ji vlácel po podlaze obývacího pokoje, což v ní vzbudilo obavu o její život, dne 6. května 2007 kolem 15.00 hodin opět v místě svého bydliště chytil manželku za obě ruce a po zádech ji hodil do koupelny se slovy, že je škoda, že si nerozbila hlavu, že poté by ji hodil na hnůj“ -, což „znovu v jeho manželce vzbudilo obavy o život“. Soud dospěl v rámci rozhodování o vzetí stěžovatele do vazby k závěru, dle něhož dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že k předmětné trestné činnosti došlo, jsou dány zřejmé důvody k podezření, že se jí dopustil stěžovatel a s ohledem na jeho osobu nelze účelu vazby dosáhnout jiným opatřením. Ze spisového materiálu soud dále zjistil, že stěžovatel byl trestním příkazem Okresního soudu v Jindřichově Hradci ze dne 18. ledna 2007 uznán vinným trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 trestního zákona a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 7 měsíců, jehož výkon mu byl podmíněně odložen na zkušební dobu 1,5 roku. Uvedený trestní příkaz nabyl právní moci dne 9. února 2007, přičemž stěžovatel se trestné činnosti, za kterou byl odsouzen, dopustil tím, že 19. prosince 2006 ze svého mobilního telefonu odeslal své nevlastní dceři poškozené několik SMS zpráv, ve kterých ji sděloval, že ji zničí manželství, že proti ní použije svoje lidi a potom už ji nikdo nepomůže, že za všechno zaplatí a brzy dostane to, co jí patří. To v poškozené vzhledem ke kriminální minulosti stěžovatele vzbudilo obavu o život její i jejího manžela. Okresní soud dále k osobě stěžovatele zjistil, že v opisu rejstříku trestů má 11 záznamů, přičemž v minulosti byl třikrát odsouzen pro trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 1 trestního zákona, v roce 1998 Okresním soudem v Mostě jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 odst. 1 trestního zákona k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 9,5 roku. Soud v rozhodnutí konstatoval, že v rejstříku trestů má stěžovatel vyznačeny i dva záznamy pro trestné činy vydírání podle § 235 odst. 1 trestního zákona, za což mu v obou případech byly uloženy rovněž nepodmíněné tresty odnětí svobody, jakož i záznamy týkající se trestných činů loupeže podle § 234 odst. 1 trestního zákona a trestných činů ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 trestního zákona (v roce 1993 i dle § 221 odst. 3 trestního zákona). Na základě těchto skutečností soud uvedl, že stěžovatel je osobou, která má výrazné sklony k páchání násilné trestné činnosti, navíc mu běží zkušební doba podmíněného odsouzení pro stejnou trestnou činnost. Soud učinil právní závěr, dle něhož, i když je stěžovatel stíhán nyní pro trestný čin, u kterého horní hranice trestní sazby nepřevyšuje dva roky a nejsou tak

splněny podmínky uvedené v § 68 odst. 2 trestního řádu, měl soud za to, že právě s ohledem na poslední zmiňované odsouzení a s ohledem na to, že nyní stíhané trestné činnosti se dopustil dvěma útoky, je splněna podmínka uvedená v § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu a na obviněného lze vazbu uvalit. Ve stížnosti směřující do uvedeného usnesení soudu stěžovatel zejména namítl, že pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 trestního zákona se zřetelem k ustanovení § 68 odst. 2 trestního řádu lze vzít obviněného do vazby i při naplnění některého z důvodů vazby podle § 67 trestního řádu jen tehdy, existuje-li současně některý z důvodů uvedených v § 68 odst. 3 trestního řádu, přičemž zákon v daném směru vyžaduje, aby takový stěžovatel „pokračoval v trestné činnosti, pro kterou je stíhán“, což dle něj nutno vykládat tak, že v časové posloupnosti muselo dojít nejdříve k zahájení trestního stíhání obviněného pro první skutek a poté by musel stěžovatel v téže trestné činnosti pokračovat.

Podle § 68 odst. 2 trestního řádu nelze vzít do vazby obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dva roky a v případě nedbalostních trestných činů tři roky. Trestní řád upravuje v § 68 odst. 3 písm. a) až e) výjimky z tohoto ustanovení pro případy, kdy jsou sice obvinění stíháni pro méně závažnou trestnou činnost, ale z důvodů uvedených v označeném ustanovení je nutné, aby u nich došlo k omezení osobní svobody. U stěžovatele měl být dán důvod uvedený v § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu, tedy že by pokračoval v trestné činnosti, pro niž je stíhán. V daném případě se přitom jednalo o pokračování v trestné činnosti před zahájením trestního stíhání.

Doktrína reflektuje nejednoznačnost výkladu § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu, nicméně při srovnání odlišných interpretací daného zákonného ustanovení dochází k závěru, dle něhož „v případě, kdy pachatel bezprostředně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody navázal dalším trestným činem na předchozí trestnou činnost, byť za ni byl již odsouzen, zvláště když se tato situace již opakuje poněkolkáté, bylo by možné připustit, že z hlediska teleologického výkladu jde také o případ pokračování v trestné činnosti, pro niž je stíhán (teleologický výklad zdůrazňuje smysl a funkci zákona, kterým je třeba proti takovým obviněným vazebně zasáhnout a tím jim zabránit v pokračování nebo v opakování trestné činnosti)“. Teoretické stanovisko přitom k pojmu „pokračování v trestné činnosti“ dle § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu obsahuje konstatování, dle kterého „jde o širší pojem než opakování trestné činnosti, kterým novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. nahradila v § 67 písm. c) původní pojem pokračování v trestné činnosti.“

Nález II. ÚS 96/09, jenž zamítl ústavní stížnost, obsahuje právní větu, „že není porušením práva stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod, obstojí-li napadené rozhodnutí ve shora uvedeném smyslu priority teleologického výkladu v testu proporcionality potud, že sleduje legitimní cíl a není dán jiný přiměřeně šetrný prostředek, kterým bylo možno tohoto cíle dosáhnout.“ V tomto testu obstojí i rozhodnutí, které v naznačeném duchu není opřeno pouze o formální výklad § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu, za situace, kdy hrozilo, že by stěžovatel mohl uskutečnit výhrůžky na adresu svých blízkých a že by se jeho agresivní chování vůči nim mohlo stupňovat, a tím v trestné činnosti "pokračovat". Stěžovatel zde namítal, že soud nemohl rozhodnout o jeho vzetí do vazby s odkazem na ustanovení § 68 odst. 2 trestního řádu a výjimka uvedená v ustanovení § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu se na jeho případ nevztahuje. Z judikatury Ústavního soudu (II. ÚS 317/04, I. ÚS 783/04, I. ÚS 98/05, I. ÚS 695/06 a IV. ÚS 1770/07) stěžovatel vyvozuje, že tato výjimka dopadá pouze na situace, kdy obviněný pokračoval v trestné činnosti po zahájení trestního stíhání, nikoli předtím. Poukazuje na to, že po zahájení trestního stíhání v trestné činnosti nepokračoval, neboť byl krátce po incidentu zadržen a následně vzat do vazby. Má za to, že i přes jeho předchozí odsouzení nebyly splněny podmínky pro jeho vzetí do vazby, neboť se jednalo o první odsouzení a nelze z něj dovozovat, že má sklony k páčání trestné činnosti. V jeho případě jsou důvodem páčání evidentně méně závažné a méně společensky nebezpečné trestné činnosti psychické problémy spojené s neuspokojivými vztahy s rodiči. Popírá, že by důvodem zákazu vstupu do společného obydlí bylo fyzické napadení matky. Za této situace se mu jeví vzetí do vazby jako neadekvátní zásah do ústavně zaručeného práva na osobní svobodu, neodpovídající ústavně konformnímu výkladu pojmu "pokračoval", užitého v ustanovení § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu.

Okresní soud v Hradci Králové uznal trestním příkazem ze dne 5. listopadu 2008 stěžovatele vinným trestným činem násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 197a odst. 1 trestního zákona a odsoudil ho za to k trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců, jehož výkon mu podmíněně odložil na zkušební dobu tří let. Trestní příkaz nabyl právní moci dne 5. listopadu 2008. Dle skutkové věty se stěžovatel uvedeného činu dopustil tím, že dne 4. září 2008 v době kolem 22.00 hod v obci Převýšov, po předchozím požití alkoholických nápojů, v místě trvalého bydliště v rodinném domě č. p. 60 nejprve hrubými výrazy a výhrůžkami zabitím napadl svoji matku J. D., přičemž ji opakovaně uchopil pod krkem za oděv a nejméně jedenkrát ji udeřil do hlavy a dále nejméně jedenkrát udeřil do obličeje svou sestru Z. D., a současně jim vyhrožoval zmasakrováním a zabitím rodinných příslušníků, a poté, co poškozené ze strachu před stupňujícím se fyzickým útokem utekly do koupelny, za

nimi přiběhl se zapalovačem a toaletním sprejem, který vystříkl z bezprostřední vzdálenosti na obličej matky a poté směs zapálil, když následně se oběma podařilo před plamenem utéct, stěžovatel zapálil oděvy zavěšené v koupelně, opakovaně vyhrožoval podpálením domu a zabitím, a v dalším agresivním jednání mu zabránil otec B. D. a přivolaná policejní hlídka, přičemž tímto jednáním vzbudil důvodnou obavu poškozených o život a zdraví. Stěžovatel byl ve shora uvedené věci stíhán vazebně. Soud shledal, že omezení dané § 68 odst. 2 trestního řádu je v dané věci prolomeno v souladu s § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu tím, že stěžovatel pokračoval v trestné činnosti, pro kterou je stíhán poté, co již proti němu bylo zahájeno trestní stíhání pro skutek ze dne 10. 5. 2008, ve kterém je spatřován jednak trestný čin pohlavního zneužívání dle § 242 odst. 1 trestního zákona vůči poškozenému bratranci mladšímu 15 let a jednak trestný čin poškození cizí věci dle § 257 odst. 1 trestního zákona (který měl spáchat tím, že úmyslně poškodil vstupní dveře rodinného domku svých rodičů, když přitom současně napadl svou matku, kterou udeřil pěstí do ruky). Z vazby byl po vydání trestního příkazu dne 5. listopadu 2008 propuštěn na svobodu.

Rozhodnutím Policie České republiky byl stěžovateli zakázán podle § 21a odst. 2 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, vstup do společného obydlí v Převýšově č. p. 60, jakož i do bezprostředního okolí, tj. do veškerých budov a prostorů souvisejících s obývanou částí rodinného domu a jeho pozemku ohraničeného plotem na dobu 10 dnů. Stalo se tak poté, co bylo oznámeno, že stěžovatel dne 24. listopadu 2008 slovně vulgárním způsobem nadával své matce a poté ji fyzicky napadl úderem pěstí do stehna a způsobil jí drobnou podlitinu.

Usnesením Policie České republiky ze dne 29. listopadu 2008 bylo proti stěžovateli zahájeno trestní stíhání pro trestné činy maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 171 odst. 1 písm. e) trestního zákona a násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 trestního zákona, kterých se měl dopustit tím, že dne 28. listopadu 2008 kolem 18.50 hod nejprve přešel uzavřená a uzamčená vrata vedoucí na oplocený pozemek u domu č. p. 60 v obci Převýšov a vstoupil na daný pozemek, ačkoli mu bylo rozhodnutím o zákazu vstupu na tento pozemek po dobu 10 dnů zakázáno vstupovat, a následně na dvorku před domem slovně vyhrožoval svému otci, že ho zničí a rozmlátí jejich dům, čímž v něm vzbudil důvodnou obavu z uskutečnění těchto výhrůžek, kdy poté daný pozemek sám urychleně opustil.

Usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 30. listopadu 2008, napadeným ústavní stížností, byl stěžovatel podle § 68 odst. 1, odst. 3 písm. e) trestního řádu z důvodu uvedeného v § 67 písm. c) trestního řádu vzat do vazby.

Právní teorie označuje za sporné, zda lze pod pojem "pokračování trestné činnosti, pro niž je obviněný stíhán" zahrnout i zpětnost v podobě recidivy. Převažuje výklad, podle něhož tento důvod je možno uplatnit jen v probíhajícím trestním řízení, a že nelze tento důvod vztahovat k případům recidivy, tedy k případům, kdy je zahájeno trestní stíhání proti obviněnému, který byl v minulosti odsouzen pro podobnou trestnou činnost, nicméně v rámci již probíhajícího nového trestního řízení se dopustil znovu jednání předpokládaného v tomto ustanovení.

Výše uvedené závěry shrnul Ústavní soud v nálezu ze dne 1. listopadu 2007 sp. zn. IV. ÚS 1770/07 (viz výše). Jak vyplývá z obsahu spisového materiálu, stěžovatel se ataků vůči tělesné integritě svých blízkých dopustil opakovaně přinejmenším od počátku roku 2008, kdy objektem jeho útoků jsou zejména jeho rodiče (ale také sestra a bratranec). Nyní stíhané trestné činnosti se dopustil ve zkušební době podmíněného odsouzení pro typově stejnou trestnou činnost, a to pouhé tři týdny poté, co první odsuzující rozhodnutí nabylo právní moci a co byl propuštěn z vazby na svobodu. Současně je stíhán pro další trestný čin spočívající v zásahu do tělesné integrity druhé osoby, a to trestný čin pohlavního zneužívání dle § 242 odst. 1 trestního zákona, kterého se měl dopustit sexuálním zneužíváním svého bratrance. I v tomto případě není sporu o tom, že jde o trestnou činnost téže povahy. Úkony trestního řízení byly zároveň zahájeny i pro trestný čin poškozování cizí věci dle § 257 odst. 1 trestního zákona, jehož součástí bylo též fyzické napadení matky stěžovatele, avšak vzhledem k tomu, že trestní stíhání pro tento trestný čin je možné jen se souhlasem poškozené a ten nebyl dán, není stěžovatel pro tento trestný čin stíhán. I bez přihlídnutí k posledně uvedenému činu lze konstatovat, že stěžovatelovy útoky nejsou ojedinělým excesem menší společenské nebezpečnosti, jak uvádí v ústavní stížnosti.

Z uvedeného je zřejmé, že uvalení vazby na stěžovatele bylo v dané chvíli jediným a zcela přiměřeným prostředkem pro to, aby mu bylo zabráněno v pokračování trestné činnosti, pro kterou je stíhán, a nepochybně sledovalo i legitimní cíl - osobní bezpečnost poškozených, kteří již dříve byli opakovaně vystaveni typově stejnému protiprávnímu jednání stěžovatele. Uvedeného účelu vazby přitom nelze dosáhnout jinými mírnějšími opatřeními předpokládanými trestním řádem. Jednak nelze pominout, že stěžovatel již byl pro obdobné jednání v nedávné době vazebně stíhán, a přes své sliby se stejné trestné činnosti dopustil opětovně, a to ve velmi krátké době po svém propuštění na svobodu. Mírnější opatření se však rovněž minulo účinkem, neboť i po vydání zákazu vstupu stěžovatele do společného obydlí s poškozenými ve smyslu § 21a odst. 2 zákona č. 283/1991 Sb. (poté, co krátce po

propuštění z vazby opětovně fyzicky napadl svou matku) stěžovatel tento zákaz porušil a v útocích na své blízké pokračoval.

Odlišné stanovisko zaujal soudce Jiří Nykodým, který zastává názor, že výše přijatý náleze se od shora uvedené ustálené rozhodovací činnosti odchyluje a naopak se plně opírá o právní názor obsažený v nálezu sp. zn. IV. ÚS 1770/07 ze dne 1. ledna 2007 (srov. výše). Ten byl vydán, na rozdíl od nyní přijatého nálezu, v extrémním skutkovém případě. Ona extrémní situace byla nejspíš způsobilá odůvodnit postup a rozhodnutí, i když má soudce stále za to, že důvod k uvalení vazby je nutno shledávat vždy jen v zákoně a nikoliv v jeho výkladu. Byl to tedy zákonodárce a nikoliv Ústavní soud, kdo měl při přijetí zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, domyslet dopad § 68 odst. 3 písm. e) trestního řádu do dané problematiky a eventuálně jej upravit. To se ale nestalo a Ústavní soud není a nikdy nebyl v pozici "pozitivního zákonodárce", aby tuto nečinnost při trvajícím jasném úmyslu legislativy takřka bezprostředně doplnil. V případě sp. zn. IV. ÚS 1770/07 šlo podle Nykodýma o smutný případ jedné z extrémních forem domácího násilí, majícího charakter jednání ohrožujícího život, zdraví, jakož i v neposlední řadě (zejména a především) důstojnost jedinečné a svébytné lidské bytosti. V tomto případě byl stěžovatel v minulosti odsouzen jen jednou. Pokud jde o trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle § 197a odst. 1 trestního zákona je obviněný stíhán pro skutek, jehož se po přeskočení plotu k domu vůči svému otci dopustil verbálně. V žádném případě proto soudce nesouhlasí s tím, že jde nyní o extrémní případ domácího násilí, jako v případě řešeném v nálezu sp. zn. IV. ÚS 1770/07. Přičemž když se srovná skutek, pro nějž byl odsouzen, skutek, pro nějž byl vykázán z domu a nyní posuzovaný skutek, tak je z toho evidentní určitý posun, jenž popírá, že by se předchozí odsouzení a následný zákaz vstupu do společného obydlí minulo účinkem, jak se nyní uvádí. Pro závěr, že v daném případě bylo nutné přistoupit k teleologickému výkladu trestního řádu, aby se zabránilo v opakování trestného činu násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, nesvědčí ani argumentace, že nebylo možné provést zkrácené přípravné řízení pro potřebu znaleckého zkoumání duševního stavu stěžovatele. Byly totiž zcela pominuty skutečnosti, které vyplývají z vyžádaných spisů. Nyní vytýkaný skutek byl spáchán 28. listopadu 2008. Skutek, v němž byl shledán stejný trestný čin a pro nějž byl stěžovatel odsouzen dříve, byl spáchán 4. září 2008. V trestním stíhání, které bylo vedeno pro skutek spáchaný dne 4. září 2008, bylo provedeno znalecké zkoumání duševního stavu stěžovatele a dne 12. října 2008 byl znalkyní MUDr. J. V. vypracován znalecký posudek. S odstupem necelých dvou měsíců se zdravotní stav stěžovatele zcela jistě nezměnil natolik, aby to odůvodnilo provedení materiálně a časově náročného nového znaleckého

zkoumání a tím současně vyloučilo možnost provést proti stěžovateli řízení ve zkráceném režimu...

28. VĚCNÝ ZÁMĚR NOVÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU

Legislativní rada vlády schválila dne 31. července 2008 věcný záměr nového trestního řádu, který má mimo jiné významně posílit práva a ochranu poškozených. Návrh deklaruje, že směřuje „k výraznému posílení práv poškozeného v trestním řízení, zdokonalení dosavadních procesních mechanismů ochrany poškozeného v trestním řízení, rozšíření katalogu práv poškozeného a předpokládá přijetí samostatného zákona o obětech trestných činů, který by komplexně upravil práva obětí trestných činů, která nemají procesní charakter.“¹³⁰

Věcný záměr nového trestního řádu nově vymezuje poškozeného nejen jako toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, ale nově i jako toho, na jehož úkor se jiná osoba bezdůvodně obohatila, s čímž souvisí nové právo poškozeného uplatnit nárok na vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení. Podle současné právní úpravy pokud v praxi nastaly problémy ohledně toho, kdo má být za poškozeného považován (na základě § 43 odst. 2 může orgán činný v trestním řízení usoudit, že se o poškozeného nejedná, neboť vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele), nemohla se tato osoba, které orgán činný v trestním řízení postavení poškozeného nepřiznal, nijak bránit. O tom však orgán činný v řízení nevydával dosud žádné rozhodnutí. Ačkoliv se později ukázalo, že se jedná o osobu poškozenou trestným činem, taková osoba neměla často ve fázi prověřování například možnost nahlížet do spisu, dokud jí orgány činné v trestním řízení postavení poškozeného nepřiznaly. Nově se bude moci potenciálně poškozená osoba domoci rozhodnutí ohledně svého postavení jako poškozeného. O tom, že je určitá osoba poškozeným, se rozhodne – vzniknou-li pochybnosti a na návrh dotčené osoby – v přípravném řízení usnesením, proti kterému bude přípustná stížnost bez odkladného účinku.

Vedle rozšíření definice poškozeného, věcný záměr nového trestního řádu předpokládá, že právní úprava bude vedle pojmu „poškozeného“ obsahovat i pojem „oběť trestného činu,“ který bude širším pojmem než pojem „poškozený“. Pojem poškozený bude nadále pojmem trestního řízení. V trestním řádu budou obsažena jen nezbytná ustanovení

¹³⁰ Věcný záměr trestního řádu, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

procesní povahy týkající se pojmu poškozeného, jeho procesních práv, zajištění nároku na náhradu škody, zatímco otázky týkající se oběti trestného činu budou předmětem samostatného zvláštního zákona o obětech trestných činů a jejich odškodňování. Tento zákon by měl dle věcného záměru upravovat vytváření a podporu služeb pro poskytování pomoci obětem trestných činů, prevenci, pomoc obětem, včetně okamžité pomoci zajišťující ochranu, útočiště, materiální, lékařskou, psychologickou a sociální pomoc, proškolení soudců a ostatních orgánů činných v trestním řízení v této oblasti, dělení obětí na zvlášť ohrožené a ostatní, ochranu osobních údajů obětí včetně ochrany soukromí a osobní bezpečnosti, ochranu před sekundární viktimizací a informování obětí a odškodňování obětí trestné činnosti. Samostatná úprava problematiky obětí trestných činů ve zvláštním zákoně je vítaná, neboť potřeby obětí trestných činů přesahují možnosti trestního řádu. Důvodem také je, že definice pojmu poškozeného a svědka v trestním řádu a pojmu oběti trestného činu by neměla být totožná. Zvláštní zákon bude rovněž definovat skupiny zvlášť ohrožených obětí, na které se vztahují zvláštní ochranná opatření a které mají zvláštní přístup k právní pomoci nebo podpůrným psychosociálním službám.

V návaznosti na občanskoprávní předpisy bude nově v trestním řízení možné žádat vedle nároku na náhradu škody i o vydání bezdůvodného obohacení a ten, komu byla způsobena morální nebo jiná škoda, bude mít nárok na přiměřené morální zadostiučinění v adhezním řízení. Přiměřené morální zadostiučinění bude mít formu paušální částky náhrad přiměřeného morálního zadostiučinění pro účely trestního řízení a bude stanoveno prováděcím předpisem, který bude v potřebné míře přihlížet k předpisům občanskoprávním.

Vzhledem k tomu, že nárok na bezplatnou právní pomoc zmocněnce byl provázán s uplatněním nároku na náhradu škody v adhezním řízení, zavedením možnosti žádat v adhezním řízení i přiměřené morální zadostiučinění se rozšiřuje přístup k bezplatné právní pomoci i pro poškozené, kteří dosud nemohli tento nárok vznést. Nově, tak budou mít přístup k bezplatné právní pomoci v trestním řízení všichni nemajetní poškození.¹³¹

Zavádí se institut tzv. předběžného opatření, jehož smyslem je chránit poškozeného a zajistit účinné provedení trestního řízení. Jako předběžná opatření bude možno uložit zejména zákaz styku s poškozeným nebo jeho vyhledávání, zákaz styku s konkrétně vymezenými osobami a jejich vyhledávání, zákaz návštěv konkrétně vymezených míst, akcí, zařízení nebo jiných prostředí, příkaz zdržovat se v místě svého pobytu, příkaz nezdržovat se na určitém místě, zákaz vycestovat za hranice České republiky. Poškozený bude mít právo

¹³¹ Věcný záměr trestního řádu, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

podat návrh na vydání předběžného opatření v řízení před soudem a dát podnět k jeho vydání v přípravném řízení.

Novinkou je rovněž zakotvení ochrany práv poškozeného před neodůvodněným zveřejňováním údajů o něm, přičemž zvlášť zdůrazněná ochrana se bude týkat nezletilých poškozených a poškozených, vůči nimž byly spáchány vybrané trestné činy zvlášť zasahující do jejich osobnostní integrity (např. trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti rodině a mládeži, proti životu a zdraví nebo proti svobodě a lidské důstojnosti).

Nově se rozšiřuje informační povinnost orgánů činných v trestním řízení vůči poškozeným. Poškození budou mít právo obdržet při prvním kontaktu s orgánem činným v trestním řízení v písemné formě informace o jeho právech v trestním řízení a organizacích na pomoc obětem trestných činů a službách jimi poskytovaných. Poškozený, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, bude mít právo na informace nejen o propuštění obviněného z vazby, ze zadržení nebo odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, ale též odsouzeného z výkonu ochranného léčení či zabezpečovací detence.

Poškozený bude mít nově právo podat ve lhůtě patnácti dnů od právní moci usnesení o odložení z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání (nebo od vyrozumění o odložení podnětu k přezkoumání usnesení o zastavení trestního stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nejvyšším státním zástupcem na základě jeho zvláštní pravomoci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci) tzv. subsidiární žalobu. Po podání subsidiární žaloby dojde k jejímu přezkoumání soudem; na subsidiární žalobu se budou vztahovat ustanovení o předběžném projednání či přezkoumání obžaloby podané státním zástupcem. Subsidiární žaloba je důležitou kontrolou tzv. nestíhání (někdy se zúženě označuje jako kontrola oportunitity nebo diskreční pravomoci státního zástupce).¹³²

Z dalších nových významných procesních práv v trestním řízení věcný záměr trestního řádu zakotvuje právo poškozeného podat stížnost proti rozhodnutí o ukončení utajení, je-li utajovaným svědkem, podat odpor proti trestnímu příkazu, podat stížnost proti usnesení o postoupení věci a o zastavení trestního stíhání v rámci předběžného projednání obžaloby, požadovat náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení či náhradu morálního zadostiučinění v adhezním řízení, byť jde o poškozeného, který je současně v postavení utajeného svědka, aniž by tak došlo k odtajnění jeho identity.

¹³² Věcný záměr trestního řádu, webové stránky Ministerstva spravedlnosti.

29. PRÁVNÍ ÚPRAVA DOMÁCIHO NÁSILÍ V ZAHRANIČÍ

Vždy je třeba vycházet z odlišnosti právních systémů v různých zemích, rozdílné úrovně právní kultury a právního vědomí, rozvoje společnosti obecně atd. Všem zemím je však v přístupech na ochranu proti domácímu násilí společná premisa nulové tolerance násilí a intervence státu v těchto případech.

Státy se například dělí podle odlišnosti přístupů k násilí na ženách takto¹³³:

- a) Skupina států, která nemá tento problém v právním řádu zakotven, kam patří například Albánie, Bulharsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko nebo Rusko atd.
- b) Skupina států se speciální legislativou, což je například Kypr nebo Irsko
- c) Skupina států kombinující právní i mimoprávní přístupy, kam patří Francie, Nizozemí, Norsko, Švédsko, Německo, Rakousko.

Podrobněji je možno přístupy jednotlivých států k předmětnému problému charakterizovat, zdali¹³⁴: a) upravily ochranu před domácím násilím samostatným zákonem - JAR, Turecko, Severní Irsko, Kypr,

b) upravily ochranu před domácím násilím samostatným zákonem složeným z dílčích novel zákona policejního, občanského nebo ústavního - např. v Německu nebo Rakousku,

c) upravily ochranu před domácím násilím v trestním zákoně - např. Nizozemí, Slovensko, Švédsko,

d) poskytují ochranu před domácím násilím podle obecných zákonů - Slovensko nebo Velká Británie,

e) právní ochrana před domácím násilím není v právních normách vůbec zakomponována - Albánie.

V zahraničních trestněprávních úpravách nalézáme tyto modely přístupu k domácímu násilí: 1) Domácí násilí má samostatně definovanou skutkovou podstatu - např. v Irsku a na Slovensku,

¹³³ Čírtková, L. Forezní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, str. 285.

¹³⁴ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 127.

2) Jednání spáchaná pod společným jmenovatelem domácího násilí jsou trestná podle různých skutkových podstat trestního zákona - např. v Rakousku, Německu, Velké Británii, avšak orgány činné v trestním řízení postupují podle specifických procesních pravidel s ohledem na charakter případu jako domácího násilí,

3) Jednání spáchaná pod společným jmenovatelem jsou sankcionována s ohledem a svůj charakter vyšší trestní sazbou – např. v Nizozemí,

4) V některých zemích doplňují trestněprávní opatření občanskoprávní instituty, dochází tedy ke kriminalizaci maření uložených předběžných opatření - např. Irsko, JAR, Turecko, Rakousko, Německo atd.,

5) V některých zemích může oběť vystupovat v trestním procesu jako tzv. vedlejší žalobkyně, to znamená, že oběť svá procesní práva může uplatnit zcela nezávisle na státním zastupitelství - např. v Německu,

6) V některých zemích lze zahájit a vést trestní stíhání bez přítomnosti svědků nebo lze podat výhradně písemné svědectví.

29. 1 Slovensko

Slovensko přijalo ucelený systém právních ustanovení chránící oběti domácího násilí. Základní tezi určující podobu slovenské právní úpravy byl poznatek, že domácí násilí není a nemůže být pouze manželským konfliktem, neboť často naplňuje skutkové podstaty řady trestných činů. K uvědomění si závažnosti a negativnosti předmětného jevu na Slovensku přispěl rovněž poznatek, že případy domácího násilí končí, není-li včas zabráněno jejich gradaci, velmi tragicky.¹³⁵

ZÁKON O PŘESTUPCÍCH

Uvedený zákon obsahuje ustanovení, které zavádí rozhodování týkající se projednávání přestupků z úřední povinnosti. Zákon č. 372/1990 Zb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, v § 49 upravuje přestupky proti občanskému soužití. Přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí anebo vydá na posměch, jinému z

¹³⁵ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 76.

nedbalosti ublíží na zdraví, úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi anebo jiným hrubým chováním, od jiného násilím sám anebo za pomoci dalších osob vymáhá majetková práva anebo práva z nich vyplývající, o kterých se domnívá, že mu patří bez vykonatelného rozhodnutí příslušného orgánu, napomáhá osobní účastí násilnému vymáhání majetkových práv anebo práv z nich vyplývajících, přestože na jejich vymáhání není vykonatelné rozhodnutí příslušného orgánu. Pokuty za přestupky se pohybují v rozmezí 33 eur, 99 eur a 331 eur.

ZÁKON O POLICII

Ustanovení § 27a zákona č. 171/1993 Z.z., o Policejním sboru, ve znění pozdějších předpisů, upravuje oprávnění policisty vykázat agresora ze společného obydlí, u kterého je možné na základě zjištěných skutečností očekávat útok na život, zdraví, svobodu anebo zvlášť závažný útok na lidskou důstojnost ohrožené osoby, navíc vzhledem na předcházející takovéto útoky; součástí vykázání ze společného obydlí je i zákaz vstupu vykázané osoby do společného obydlí po dobu 48 hodin od vykázání. Policista je oprávněn vykázat ze společného obydlí takovou osobu i v době její nepřítomnosti. Pokud je vykázání ze společného obydlí spojeno s ohrožením provozu objektu anebo znemožnění výkonu zaměstnání vykázané osoby podle zvláštního předpisu, útvar Policejního sboru o této skutečnosti bezodkladně vyrozumí zaměstnavatele anebo provozovatele objektu, který přijme příslušné opatření na náhradní zajištění provozu objektu.

TRESTNÍ ZÁKON

Novela trestního zákona rozšířila skutkovou podstatu trestného činu „týrání osoby svěřené“ o „týrání osoby blízké“. Domácí násilí je postihováno podle novelizovaného ustanovení trestního zákona jako trestný čin. Souhlas oběti se zahájením trestního stíhání se nevyžaduje. Na trestný čin týrání osoby blízké se vztahuje obecná oznamovací povinnost. Zákon č. 79/2008 Z.z., trestní zákon, ve znění zákona č. 650/2005 Z.z, definuje spáchání trestného činu „násilím“, tak, že pachatel použije fyzické násilí proti tělesné integritě jiné osoby anebo pokud je spáchaný na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí, anebo když pachatel použil násilí proti věci jiného. Trestný čin je spáchaný s použitím „nátlaku“ tehdy, pokud pachatel použije na jeho spáchání psychické násilí proti jinému.

Trestní zákon definuje také pojem „dítě“ (osoba mladší 18 let, pokud nenabyla zletilosti dříve), pojem „osoba vyššího věku“ (osoba starší 60 let), nemocná osoba, bezbranná osoba, závislá osoba, odkázaná osoba a osoba svěřená do péče nebo dozoru, což je významné zejména z hlediska procesního postavení obětí domácího násilí. Zákon též vymezuje chráněné osoby, kterými jsou děti, těhotné ženy, blízká osoba, nemocná osoba, osoba vyššího věku a odkázaná osoba. Za závažnější způsob jednání (okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby) se též považuje spáchání trestného činu násilím, hrozbou bezprostředního násilí anebo jiné těžké újmy.

Do trestných činů proti životu a zdraví patří také úkladná vražda, zabití či usmrcení.

Do trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti patří též omezování svobody pobytu, kdy pachatel lstí anebo násilím, hrozbou násilí anebo jiné újmy, jiného neoprávněně nutí k pobytu na určitém místě, anebo jinému neoprávněně brání v pobytu na určitém místě, vyděračský únos, kdy se pachatel zmocní jiného proti jeho vůli, a tím mu brání užívat osobní svobodu, anebo ho unese a hrozbou jeho usmrcení, újmy na zdraví anebo jiné újmy si od něho anebo od třetí osoby vynucuje poskytnutí plnění majetkové povahy anebo nemajetkové povahy, hrubý nátlak, kdy pachatel jiného násilím, hrozbou násilí anebo hrozbou jiné těžké újmy nutí poskytnout plnění majetkové anebo nemajetkové povahy pro sebe anebo pro třetí osobu za služby vlastní anebo služby třetí osoby, které mu za takové plnění proti jeho vůli vnucuje, a to i tehdy, pokud takové služby předstírá a trestný čin sexuální násilí.

Do trestných činů proti rodině a mládeži patří též týraní blízké osoby a svěřené osoby, kdy pachatel týrá blízkou osobu anebo osobu, která je v jeho péči anebo výchově, způsobující jí fyzické utrpení anebo psychické utrpení, bitím, kopáním, údery, způsobením ran a popálenin různého druhu, ponižováním, ponižujícím zacházením, neustálým sledováním, vyhrožováním, vyvoláváním strachu anebo stresu, násilnou izolací, citovým vydíráním anebo jiným chováním, které ohrožuje jeho fyzické anebo psychické zdraví anebo omezuje jeho bezpečnost, bezdůvodným odpíráním stravy, oddechu anebo spánku anebo odpíráním nevyhnutelné osobní péče, ošacení, hygieny, zdravotní péče, bydlení, výchovy anebo vzdělávání, nucením k žebrotě anebo k opakovanému vykonávání činnosti vyžadující její neúměrnou fyzickou zátěž anebo psychickou zátěž vzhledem k jejímu věku anebo zdravotnímu stavu anebo způsobilou poškodit její zdraví, vystavováním vlivu látek způsobilych poškodit její zdraví, anebo neodůvodněným omezováním v přístupu k majetku, který má právo užívat. Kvalifikovanou skutkovou podstatu tvoří způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti, osobní motiv, recidiva, závažný způsob jednání, způsobení těžké újmy na zdraví více osobám anebo smrt více osob.

Do trestných činů proti jiným právům a svobodám patří též nebezpečné vyhrožování, kdy pachatel jinému vyhrožuje smrtí, těžkou újmou na zdraví anebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu. Kvalifikovanou skutkovou podstatu tvoří závažnější způsob jednání, spáchání činu na chráněné osobě, spáchání činu proto, aby jinému zmařil anebo ztížil uplatnění základních práv a svobod, osobní motiv anebo spáchání činu veřejně.

OBČANSKÝ SOUDNÍ ŘÁD

V Občanském soudním řádu byla zkrácena lhůta pro vydání předběžného opatření, týká-li se toto osob nezletilých či osob ohrožených násilím. Násilníkovi lze rovněž dočasně zakázat vstupovat do bytu, k čemuž stačí již důvodné podezření z násilí.

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Podle Občanského zákoníku nemá násilný manžel nárok na poskytnutí náhradního bytu v případě rozhodování o zrušení práva společného nájmu bytu manželi a určení jeho výhradního nájemce.

ZÁKON O ODŠKODNĚNÍ POŠKOZENÝCH OSOB

Zákon č. 215/2006 Z.z., o odškodňování osob poškozených násilnými trestnými činy, ve znění zákona č. 79/2008 Z.z., upravuje poskytování jednorázové finanční náhrady poškozeným, kterým byla v souvislosti s úmyslnou násilnou trestnou činností způsobena újma na zdraví. Náhradu škody vyplácí Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky.¹³⁶

Za poškozeného se považuje osoba, které byla v důsledku trestného činu způsobená újma na zdraví; pokud tato osoba v důsledku tohoto činu zemřela, pozůstalý manžel po zemřelém a pozůstalé dítě po zemřelém, a není-li jich, pozůstalý rodič po zemřelém, a není-li ho, osoba, ke které měl zemřelý vyživovací povinnost.

O odškodnění může požádat poškozený, který je občanem Slovenské republiky anebo občanem jiného členského státu, anebo osoba bez státního občanství, která má na území Slovenské republiky anebo na území jiného členského státu trvalý pobyt, anebo cizí státní

¹³⁶ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 83.

občan za podmínek a v rozsahu stanoveném mezinárodní smlouvou, pokud k újmě na zdraví došlo na území Slovenské republiky.

Poškozenému se v případě újmy na zdraví může jako odškodnění poskytnout maximální finanční částka představující rozdíl mezi zákonem vypočítanou výškou odškodnění a součtem všech finančních částek, které už poškozený dostal jako náhradu újmy na zdraví. Celková částka odškodnění poskytnutá podle tohoto zákona nesmí přesáhnout padesátinásobek minimální mzdy.

30. DALŠÍ ZEMĚ

RAKOUSKO¹³⁷

V roce 1997 byl přijat „Spolkový zákon na ochranu před domácím násilím“, na nějž navazovaly novely řady zákonů, zejména „Zákon o bezpečnostní policii“, který zakotvil možnost násilníka vyklidit na čas z bytu, k němuž mu svědčí nějaké právo. Jinými slovy zákon tak učinil pachatele za násilí plně odpovědného.

NĚMECKO¹³⁸

Zákon o ochraně před násilím zakotvuje možnost uložit ochranné opatření omezující pachatele již při pouhé výhrůžce směřující proti životu, zdraví či omezování osobní svobody. Domácím násilím postižená osoba může požádat o přenechání bytu, pokud s pachatelem vedla po delší dobu společnou domácnost. Toto přenechání bytu je časově omezeno na dobu max. jednoho roku.

SEVERNÍ IRSKO¹³⁹

Zákon o domácím násilí byl přijat v roce 1996 a osobám ohroženým násilím poskytuje pomoc formou odstupňovaných omezujících soudních opatření, jejichž porušení je trestné. „Bezpečnostní opatření“ rovná se nařízení soudu, kterým je násilníkovi zakázáno

¹³⁷ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 83.

¹³⁸ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 85.

¹³⁹ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 88.

použití násilí nebo výhrůžek násilí, ale nevykazuje násilníka z domu či bytu. Naproti tomu „výjimečným opatřením“ může být pachatel soudem přímo vykázán z domu či bytu a to až na dobu tří let.

TURECKO¹⁴⁰

Podle ustanovení Zákona o ochraně rodiny z roku 1998 má právo kterýkoliv z manželů, dětí nebo dalších členů rodiny žijících ve společné domácnosti, kteří jsou vystaveni silnému tlaku nebo útokům ze strany některého dalšího člena rodiny, obrátit se prostřednictvím generální prokuratury na soudní dvůr. Soud může uložit násilníku různá omezující opatření, jejichž dodržování je sledováno ex lege po dobu max. šest měsíců, přičemž jejich nedodržení je kvalifikováno jako trestný čin.

JIHOAFRICKÁ REPUBLIKA¹⁴¹

Podle „Zákona o domácím násilí“ z roku 1998 je domácím násilím míněno „jakékoliv kontrolující nebo hrubé chování, které poškozuje zdraví, bezpečnost, blaho jiné osoby, která je s pachatelem v domácím nebo obdobném vztahu, nebo dítě, které je v péči této osoby“. Soud nařizuje ochranné opatření po 24 hodin denně a lze jím docílit zákaz kontaktu s obětí a dětmi či povinnost vystěhování pachatele. Ochranné opatření se vyskytuje ve dvou formách „předběžné ochranné opatření“ a „konečné ochranné opatření“, mezi nimiž je násilníku poskytnuta lhůta na vyjádření se ke všem předloženým důkazům.

¹⁴⁰ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 91.

¹⁴¹ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 95.

NIZOZEMÍ¹⁴²

Speciální zákon na ochranu před domácím násilím v Nizozemí neexistuje. Jednání v rámci domácího násilí je posuzováno jako kterékoliv jiné sexuální nebo psychické násilí. V určitých případech bývá domácí násilí posuzováno jako přitěžující okolnost. Holandský trestní zákon obsahuje nezvyklou skutkovou podstatu trestného činu „slídění“, kterého se dopustí ten, „kdo záměrně, svévolně a opakovaně sleduje druhou osobu, a tím tomu, kdo je sledován, působí emoční utrpení nebo v něm vzbuzuje strach z násilného útoku“. V Nizozemí převládá tendence vidět domácí násilí spíše jako sociální problém než jako trestný čin, z čehož vyplývá primární zájem policie ochránit oběť a nasměrovat ji na specializované nevládní organizace apod.

ŠVÉDSKO¹⁴³

V novele švédského trestního zákona z roku 1998 nalzáme novou skutkovou podstatu trestného činu „Hrubé porušování integrity ženy“. Tohoto trestného činu se dopustí muž, který spáchá trestně postižitelné jednání (útok, výhrůžky, nátlak nebo různé obtěžování) definované v trestním zákoně proti ženě, se kterou je nebo byl ženatý, event. se kterou žil nebo žije. Podstatnou podmínkou pro postižení násilného jednání je fakt, že předmětné jednání bylo součástí opakovaného porušování integrity ženy, a jako takové bylo schopno vážně narušit její sebedůvěru.

¹⁴² Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 96.

¹⁴³ Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004, str. 99.

31. PREVENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Otázka prevence domácího násilí je podle mého názoru velice diskutabilní. Předejít domácímu násilí by bylo nejlepší již v zárodku, což se ale těžko realizuje. Primární podněty k domácímu násilí se vyskytují již v dětství v rodinném prostředí, kde dítě vyrůstá. Je-li dítě svědkem násilných situací ze strany despotického a agresivního otce, v dospělosti mu zbývá již jen malý krůček k tomu, aby akceptoval obdobnou roli násilníka a používal ji na své vlastní rodině. V tomto případě není jasné, jak předcházet tomuto nebezpečnému přejímání negativních vzorců a rolí. Další otázka vzniká v případě společenských předsudků o patriarchální struktuře společnosti, kde muž je hlavou rodiny a ten „silnější“, který si může občas dovolit nějakou tu facku k upevnění a zdůraznění své nenahraditelné role v rodině a domácnosti. Nejde pouze o feministický náhled, ale o reálnou situaci v mnoha partnerských soužitích a rodinách. Zde pomůže jediné čas a dozrání společnosti jako celku k tomu, aby došlo skutečně ke zrovnoprávnění postavení mužů a žen v zaměstnání i partnerství.

Za prioritní je nutné považovat celkové zcitlivění odborné veřejnosti k problematice domácího násilí, tj. policistů, soudců, lékařů, zákonodárců, učitelů, státních zástupců, sociálních pracovníků apod. Tato povolání by měla projít speciálními školeními, aby svou profesionalitou a také šetrným přístupem uměla ulehčit situaci obětem násilí a ukázat jim cestu k uzdravení těla i duše. Další prioritou je osvěta a informovanost široké veřejnosti o do jisté míry ještě tabuizovaném domácím násilí, což se děje v České republice především prostřednictvím nestátních neziskových organizací, které pořádají různé osvětové kampaně a výchovné programy. Osvěta se u nás koná také prostřednictvím státu a jeho orgánů. V České republice stále chybí dostatek specializovaných poradenských center, azylových domů a terapeutické péče. V posledních letech se situace ale výrazně zlepšuje a to zejména s přispěním Bílého kruhu bezpečí a ostatních neziskových organizací. Je třeba vytvořit dostupnou síť terapeutické pomoci a péče pro oběti domácího násilí. Navíc je nutno připomenout, že uvedené oběti trpí převážně nedostatkem finančních prostředků, tudíž by bylo vhodné legálně zakotvit bezplatné poskytování právní pomoci.

31. 1 PREVENTIVNÍ AKTIVITY V RÁMCI STÁTNÍ SPRÁVY

V rámci prevence domácího násilí vyhlásilo v roce 2009 Ministerstvo vnitra dva dotační tituly pro nestátní neziskové organizace, a to „**Prevence domácího násilí s důrazem na práci s násilnými osobami**“ (byla schválena dotace ve výši 525 000,-Kč pro tři projekty) a „**Programy zaměřené na děti jako svědky domácího násilí**“ (finančně bylo podpořeno pět projektů částkou 900 000,-Kč). Dále pokračovala činnost **Meziresortní monitorovací skupiny** (dále jen „MMS“). Členy skupiny jsou zástupci ministerstev práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy, spravedlnosti, zdravotnictví, zástupci Policie České republiky a za nestátní neziskové organizace jsou zastoupeny organizace Bílý kruh bezpečí a Koordona. Skupina se sešla v červnu a prosinci 2009 a projednávala zejména témata: terapeutické programy pro násilné osoby, děti jako svědci domácího násilí a intervenční centra, legislativní úkoly v této oblasti, vzdělávání odborníků, zejména policistů v oblasti domácího násilí. Na uvedené problematiku se MMS zaměří také v roce 2010. Skupina se podílela na přípravě vládního materiálu „Informace k zavádění interdisciplinárních týmů k domácímu násilí za rok 2008“ a bude připravovat rovněž materiál za rok 2009, který ministr vnitra předloží vládě České republiky v březnu 2010.

Ministerstvo vnitra vede též agendu spojenou s komunitárním programem Evropské unie **DAPHNE**. Jedná se obecně o program zaměřený na prevenci všech forem násilí a podporu obětí a rizikových skupin (dětí, mládeže a žen) – srov. níže. Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra je kontaktním místem pro zprostředkování informací (aktuálně běží Daphne III pro léta 2007-2013). Na rok 2009 - 2011 byly vyhlášeny 3 typy projektů: specifické nadnárodní projekty, podpora aktivit nestátních neziskových organizací a dalších organizací a vlastní iniciativy Evropské komise.

Ministerstvo vnitra vyhlásilo v roce 2009 nové dotační tituly týkající se **podpory realizace pilotních terapeutických projektů a resocializačních programů pro násilné pachatele a programy práce s dětmi v roli svědka domácího násilí**.

Projekt „Prevence domácího násilí s důrazem na práci s násilnými osobami“ (podpořeny byly tři projekty částkou 525 000,-Kč). Jak vyplývá z průběžných monitorovacích

zpráv, jedná se o pilotní a již realizované projekty, které se zaměřují na práci s agresory, poradenství těmto osobám, individuální a skupinové terapie, mediaci v rodinných věcech, zvládnání agrese atd. Dále se nestátní neziskové organizace v rámci multidisciplinární spolupráce věnují vzdělávací, osvětové činnosti a medializaci v této oblasti. Výstupy projektů budou metodiky pro práci s násilnou osobou/agresorem a vzdělávací programy.

„Programy zaměřené na děti jako svědky domácího násilí“. Jedná se o pilotní a již realizované projekty, které se zaměřují na práci s dětmi, které zažily domácí násilí, odstraňování naučených stereotypů, zvládnání agrese, terapii matek s dětmi atd. Dále se nestátní neziskové organizace věnují vzdělávací a osvětové činnosti v této problematice. Výstupy většiny projektů jsou manuály/metodiky k práci s dětmi jako svědky domácího násilí.

V roce 2009 byl realizován projekt **„Vzdělávání policistů v problematice domácího násilí“**. Na projekt byla v rámci vnitroresortního programu vyčleněna částka 50 000,- Kč. Projekt byl zaměřen na zvýšení odborné úrovně příslušníků Policie České republiky, kteří se věnují problematice domácího násilí, zejména aplikaci institutu vykázání. Bílý kruh bezpečí, o.s. realizoval v rámci projektu školení 14 policistů / metodiků – lektorů k metodě SARA DN (srov. níže). Ti budou na základě získané licence oprávněni dále školit příslušníky Policie České republiky. V rámci projektu byli policisté na celorepublikovém pracovním setkání seznámeni s formami interdisciplinární spolupráce, s činností intervenčních center a činností nestátních neziskových organizací na tomto poli (dětí jako svědci domácího násilí, práce s násilnou osobou, cizinci či příslušníci menšin jako oběti domácího násilí atd.).

Průběžnému a systematickému vzdělávání v problematice domácího násilí se Policie České republiky věnuje na všech úrovních, zejména v souvislosti s aplikací institutu vykázání podle zákona č. 135/2006 Sb. K informování laické i odborné veřejnosti o problematice domácího násilí připravil odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra několikadílný filmový cyklus s názvem „Diagnóza: domácí násilí“.

32. PRIMÁRNÍ PREVENCE

Princip primární prevence pochází z oblasti mentálního zdraví. Původní definice primární prevence vztažená na násilí mezi partnery zní: „ Podstoupit takové kroky, které sníží výskyt násilí mezi partnery, a to tak, že zamezí vzniku okolností, a to ještě před tím než by k eventuálnímu násilí mohlo dojít.“¹⁴⁴ Primární prevence má za cíl snížit riziko násilného chování v celé populaci, přestože někteří jedinci se budou nadále chovat násilnicky. Primární prevence se může realizovat různými způsoby, prvním je změna prostředí a výchovy, dále rovnost mužů a žen, rozvoj rodinného poradenství a terapie cílená na zastavení násilí mezi partnery. Hlavním cílem prevence ve feministickém pojetí je změnit společnost tak, aby bylo dosaženo rovnoprávnosti mužů a žen. Většina kriminologických přístupů se orientuje spíše na to, jak zastavit pachatele a zabránit recidivě než jak předejít násilí mezi partnery. Věnují se sekundární prevenci namísto prevence primární, které ale nejsou vzájemně neslučitelné, např. azylové domy pro týrané ženy společně s další pomocí obětem jako jsou výchovně-vzdělávací programy apod. Rozvoj azylového ubytování přispělo ke změně sociálních norem, které násilí mezi partnery posuzovalo jako čistě soukromou a rodinnou záležitost, a proto jej implicitně tolerovalo. Pouhý fakt, že existuje možnost azylového bydlení, je pro útočníka signálem, že jeho chování nebude tolerováno a pro oběť je ujištěním, že má kam jít a tudíž nemusí útoky partnera snášet. Dalším příkladem prolínání primární a sekundární prevence je intervence trestního práva. Zatčení a trestní stíhání pachatele a jiné zákonné sankce mohou vést k odrazení pachatele od recidivy (sekundární prevence) a zároveň mohou tato opatření sloužit jako varování a odradit potenciální pachatele (primární prevence).

PRIMÁRNÍ PREVENCE ZAMĚŘENÁ NA SPOLEČNOST

V této souvislosti je nutno především zmínit systém trestního práva. V mnoha společnostech je hlavní příčinou vysokého výskytu násilí mezi partnery vliv právních a kulturních norem z minulosti, kdy měl muž právo svou ženu fyzicky trestat, tak aby napravil její neduhy. V západní společnosti skončila platnost těchto zákonů koncem 19. století, ale

¹⁴⁴ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 12.

neformální normy nadále přežívají ve většině společností. Manželský svazek byl jakousi implicitní licencí na násilí, vyjma případů, kdy došlo k vážnému zranění. O století později došlo k reformě práva formou legislativy upravující domácí násilí. Právní sankce jasně signalizovaly, že bití partnera je trestný čin, který je sankcionován. Jedním z hlavních úspěchů ženských hnutí je kriminalizace „bití žen“. Jen v USA došlo k drastickému posunu postoje veřejnosti a postupů trestní justice v toleranci násilí mužů na ženách. V mnoha zemích došlo k reformě práva, která kriminalizovala povahu násilí mezi partnery. Příkladem může být Švédsko nebo USA. Pro oběti domácího násilí byly zřízeny specializované soudy a krizové telefonní linky. OSN stanovilo problém násilí na ženách svou prioritou. V rámci ochrany lidských práv přijalo OSN v roce 1985 Rezoluci domácího násilí. Členské státy jsou tlačeny k tomu, aby přijaly zákony, které jasně odsoudí násilí mezi partnery, a aby zřídily léčebné programy. Státy, které nekriminalizovaly násilí mezi partnery, jsou považovány za porušitele mezinárodně platných norem o lidských právech. Komise prevence trestných činů se ujala hlavní role v tomto úsilí.

PRIMÁRNÍ PREVENCE ZAMĚŘENÁ NA RODINU

Některé příčiny násilí mezi partnery mohou mít původ v povaze rodinného systému. Domácnost se skládá z muže a ženy. Jak z biologických, tak sociálních důvodů, mají oba rozdílné perspektivy a úkoly, a to v mnoha aspektech života. Z těchto a dalších důvodů je v povaze rodiny přítomen konflikt a některé z těchto konfliktů vedou k násilí mezi partnery.¹⁴⁵

Genderová nerovnost - Nerovnost partnerů je spojována se zvýšeným rizikem násilí mezi partnery, protože dominance jednoho partnera musí být potlačena silou. I když se partneři shodnou na tom, že muž bude mít rozhodující slovo, je násilí mezi partnery pravděpodobnější u párů, kde dominuje muž. Jeden z nejpodstatnějších kroků primární prevence násilí mezi partnery bylo zmenšení mužské dominance v rodině.

Rodinné poradenství, terapie, mediace - Jeden z přístupů jak nenásilně nakládat s konflikty v rodině je výcvik ve zvládnání hněvu a řešení konfliktů. Služby rodinné mediace se ohromným způsobem rozrostly a od 70. let se neustále rozvíjejí.

Fyzické týrání dětí - Prevence zaměřená na růst počtu intervencí, tedy kroků k zastavení týrání dětí pomocí služeb na ochranu dětí společně se vzdělávacími programy zaměřenými na zastavení násilí na dětech. Skutečnost, že fyzické zneužívání dětí je

¹⁴⁵ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 13.

rizikovým faktorem pro pozdější násilí mezi partnery potvrzuje, že snaha o snížení týrání dětí, přispěla k prevenci násilí mezi partnery.

Tělesné tresty - Fyzické útoky na děti trestající špatné chování jsou zákonné a ve většině společností na světě přijímané. Rodiče nejsou stíháni, pokud dítě uhodí s úmyslem nápravy nebo kontroly.

Výchova dětí násilnou cestou tělesných trestů je rizikovým faktorem násilí mezi partnery. Studie prokazují, že čím více tělesných trestů člověk zažije v dětství, tím pravděpodobněji bude v dospělosti bít svého partnera. Je ironické, že zatímco rodiče užívají tělesných trestů k nápravě dětí, jsou tělesné tresty spojovány se zvýšenou pravděpodobností násilí mezi partnery. To proto, že ne pouze děti se chovají špatně. Dříve či později se všichni intimní partneři chovají špatně, alespoň jak to vidí jejich partner. Ve svém důsledku se děti naučí, že povolený způsob nápravy špatného chování jsou tělesné tresty, přičemž tento rodičovský vzorec využívá ve vztahu k špatně se chovajícímu partnerovi. Celosvětově došlo ke snížení tělesných trestů. V malém ale stále rostoucím počtu zemí, jsou tělesné tresty nelegální.

PREVENCE ZAMĚŘENÁ NA JEDNOTLIVCE

Soustředí se na případy, kdy násilí mezi partnery tkví v povahových vlastnostech agresora. S násilím mezi partnery je spojováno mnoho psychologických problémů. Škála problémů je ilustrována proměnnými měřeními v Osobnostním a vztahovém profilu. Tento nástroj měří faktor rizikovosti násilí mezi partnery. Osobnostní a vztahový profil měří 22 proměnných¹⁴⁶: asociální osobnost, hraniční osobnost, depresivní symptomy, genderová nesnášenlivost vůči ženám nebo vůči mužům, užívání návykových látek, zvládání stresu, komunikační problémy, žárlivost, negativní vlastnosti. Ukázalo se, že všechny vyjmenované vlastnosti mají spojitost s násilím mezi partnery. Mnohé z těchto rizikových faktorů jsou obsaženy v léčebných programech. Ukázalo se, že například léčba hněvu a jeho zvládání a kognitivní restrukturalizace působí na změnu přesvědčení agresora, že oběť je příčinou násilí. Léčebné programy, kde se agresori učí řešit konflikty, snižovat napětí, pochopit role mužů a role žen, vést si diář výbuchů hněvu, jsou motivováni ke změně a učí se rozšířit škálu sociálně přijatelných výrazů emocí, umět se vžít do pocitů obětí, se ukázaly jako velmi slibné pro léčbu příčin násilí mezi partnery na úrovni jednotlivce. Přínosem pro primární prevenci

¹⁴⁶ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 19.

násilí mezi partnery jsou také programy rozvoje malých dětí, které přispívají k lepším kognitivním dovednostem dětí, k lepším vztahům dětí se svými rodiči a také ke snížení problémů v chování a snížení agresivity. Výzkumy primární prevence kriminality stále přibývají. Vznikající oblast vývojové kriminologie je považována za základní krok, který by měl položit vědecký základ primární prevenci kriminality.

Omezení dopadů primární prevence, která je explicitně mířena na násilí mezi partnery, spočívá v tom, že je založena na předpokladech, že násilí mezi partnery je páčáno převážně muži. Tento předpoklad vychází ze skutečnosti, že programy na zastavení násilí mezi partnery jsou hlavní iniciativou ženských hnutí. Oběťmi násilí mezi partnery jsou převážně ženy, protože jsou náchylnější k fyzickým, psychickým i ekonomickým zraněním. Ovšem studie dokazují, že ženy páchají násilí stejně jako muži. Neúspěch prevence násilí mezi partnery páchané ženami může být vysvětlena tím, že nebyl zaznamenán pokles procenta veřejnosti, která si myslí, že existují okolnosti, ve kterých je přijatelné, aby žena zbila svého partnera. Neklesl ani počet skutečných napadení mužů ženami. Trendy ve vraždách partnerů jsou však odlišné. Vraždy partnerů spáchané ženami poklesly více než vraždy žen spáchané muži. Snad je to proto, že vraždy partnerů spáchané ženami jsou často prostředkem úniku ze zotročených manželství. Zaměstnání na plný úvazek, platy ve výši srovnatelné s platy mužů, změněné postoje a legislativa týkající se rozvodů, mohou znamenat, že méně žen se uchyluje k vraždě jako východisku z násilného manželství. Primární prevence násilí mezi partnery má za úkol vynaložit velké úsilí, aby zastavila násilí páchané ženami, nechce jej ignorovat.

Straus¹⁴⁷ zjistil, že pokud by byli oba partneři násilničtí, pravděpodobnost, že násilí bude pokračovat nebo eskalovat a nabírat na intenzitě, je větší, zatímco pokud by fyzicky útočil pouze jeden partner, pravděpodobnost následujícího násilí bude nižší. Pokud žena napadá partnera, vytváří tím model násilnického chování pro své děti a tím přispívá k násilí mezi partnery v další generaci. Je třeba, aby byl vyvrácen názor, že násilí páchané ženami ospravedlňuje nebo omlouvá násilí páchané jejich partnery. Útoky mužů v sobě nesou větší fyzické, emoční a finanční ztráty. To znamená, že násilí páchané muži na ženách je závažnější trestný čin.

Přestože studie prokazují pokles počtu případů násilí mezi partnery, neexistují přímé důkazy o tom, že za to může právě primární prevence. Existují studie, které zjistily, že preventivní programy na středních a vysokých školách mají za následek změnu postojů

¹⁴⁷ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 21.

k fyzickému napadání partnera a rozptýlení mýtů o znásilnění, ale tyto studie nezkoumaly, zda se změnilo i chování.

PREVENTIVNÍ PROGRAMY NAVRHOVANÉ KRIMINOLOGICKÝMI TEORIEMI

Dřívější přístup byl založen na feministických teoriích a na tom, čemu se říká perspektiva rodinného násilí¹⁴⁸. V posledních letech se hlavní disciplínou odborníků zabývajících se násilím mezi partnery stala psychologie. Z aspektů kriminologických teorií vycházejí některé kroky primární prevence a mohou tak být pro ni velkým přínosem. Výzkumů založených na kriminologických teoriích bylo však dosud provedeno velice málo.

TEORIE ODSTRAŠENÍ

Teorie odstrašení identifikuje dva procesy snížení kriminality: obecné odstrašení a specifické odstrašení. Princip specifického odstrašení je založen na zkušenosti pachatele, který byl potrestán, ze strachu, kterým prošel, se poučí a nerecidivuje, aby tím vším nemusel procházet znovu. Specifické odstrašení je forma sekundární prevence. Princip obecného odstrašení je založen na povědomí potenciálních pachatelů o následcích kriminálního chování, ti se tomuto chování pak raději vyhnou, aby nebyli potrestáni. Obecné odstrašení je primární prevence. Odstrašení funguje pouze v případě, že potenciální pachatel ví o případných sankcích, zhodnotí situaci tak, že by potrestán byl, a sankce mu připadají vysoké. Výzkumy rozšířily trestní sankce o neformální sociální sankce, jako je ztráta respektu, a psychologické sankce, jako ztráta sebevědomí. Výzkumy nadále prokázaly, že neformální sankce, jako nesouhlas rodiny a „černé svědomí“, mají větší odstrašující efekt než zákonné sankce. Nejsilnější odstrašující efekt pocházel ze „sebestigmatizování“ a osobního ponížení. Tyto odstrašující efekty mohou mít ještě silnější vliv na ženy, protože ženy mají pevnější pouta k přátelům a rodině. Výzkum odstrašující teorie navrhuje, aby byla primární prevence zaměřena právě na neformální sankce, tzn. posílení postoje odsuzování a nesouhlasu s násilím mezi partnery ze strany kamarádů, což může být efektivnější než současný postup

¹⁴⁸ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 34.

zvyšování povědomí o zákonných sankcích. Avšak nadále je třeba trestně stíhat a zatýkat pachatele násilí mezi partnery.

TEORIE NAPĚTÍ

Teorie napětí dle Mertona¹⁴⁹ se soustřeďuje na tlak, který vyvíjí společnost na jednotlivce tím, že vytváří obraz o správnosti aspirace na dosažení kulturních hodnot, avšak neposkytuje prostředky k dosažení, jako vysoké platy a stálý příjem. Na toto rostoucí napětí jsou v podstatě dvě možné reakce, použití kriminálních prostředků, které povedou k získání kulturně „povinných“ cílů a hodnot a zvnitřnění nových cílů a hodnot. Nenasytné touhy vedou k nedosažitelným cílům a k vyčerpání zdrojů, což dále vede k frustraci a ústí v násilí.

Hlavním zdrojem napětí jsou neadekvátní ekonomické zdroje k dosažení kulturně uznávaných hodnot nebo dokonce k zabezpečení rodiny na kulturně uznávané životní úrovni. Další napětí pramení ze starých kulturních ideálů, kdy muž jako „hlava rodiny“ má ve finančních otázkách poslední slovo. Pokud společnost mužům nezajistí takové ekonomické a symbolické prostředky, které povedou k dosažení těchto ideálů, a zároveň partnerky, které také cítí tuto strukturu rodiny, může být k dosažení dominance použito násilí. Tyto aspekty teorie vysvětlují násilí mezi partnery v nejnižších příjmových a vzdělanostních skupinách lidí. Muži s nízkým postavením mají tendenci urputněji trvat na své dominanci v rodině než muži s vysokým postavením, ale životní okolnosti jim zdroje k dosažení tohoto cíle neposkytují. Napětí se rovněž vyskytuje v situacích, kdy jeden či oba partneři zjistí, že nejsou schopni dostát nějakým sociálním normám manželství, být milující, věrnou a podporující manželkou a stále milujícím a trpělivým rodičem. Toto mohou být doslova řečeno nenaplněná očekávání společnosti. Neschopnost adekvátně naplnit tato očekávání vytváří sociálně konstruované napětí, které je doprovázeno intimní vazbou. Partneři v manželství mají za cíl vytrvat a uspět. Zvláště ženy mají méně možností úniku před stresem. Neschopnost utišit partnera, který je ve vztahu nešťastný, je dalším zdrojem napětí, které může vést k násilí mezi partnery. Toto napětí se vztahuje jak na muže, tak i na ženy. Pro primární prevenci z toho vyplývá, že je potřeba realističtějších sociálních norem v manželství a dostupnějších služeb manželského a rodinného poradenství. Toto může pomoci většímu počtu manželů a manželek přijmout realistické cíle manželství a sblížit se v jejich naplňování.

¹⁴⁹ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 38.

TEORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ

Sutherland¹⁵⁰ vytvořil koncept „diferenční asociace“, s jehož pomocí vysvětlil, kdo vykazuje známky kriminálního chování. Ukázal, že jednotlivci se učí definice, techniky, motivy, ospravedlnění a racionalizace trestného činu od lidí zapojených v trestné činnosti. Aspekt násilí mezi partnery, který je nejčastěji přičítán procesům sociálního učení, je mezigenerační „kruh násilí“. Existuje mnoho důkazů o tom, že lidé, kteří vyrůstali v násilných rodinách, mají tendence tento vzorec chování aplikovat ve svých vlastních rodinách. Tyto výsledky byly většinou přičítány tomu, že člověk se učí násilnému chování tím, že je sám svědkem či obětí násilí. Sociální učení se v ještě větší míře vztahuje na legálně a sociálně schválené formy násilí v rodině známé jako tělesné tresty, pohlavky či facky.

Legitimita této formy násilí učí, že udeřením člena rodiny, který se nechová správně, můžeme dosáhnout nápravy jeho chování. Výzkumy potvrzují, že čím více tělesných trestů rodiče používají, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě bude chovat násilnický a antisociálně, bude delikventní jako dítě a násilné ve vztahu jako dospělý. Vymýcení tělesných trestů ve většině zemí bude muset být učiněno osvětou nestátních organizací a profesionálů, kteří poskytují rodinám poradenství. Rodiče mohou být informováni o škodlivých vedlejších efektech tělesných trestů a o výsledcích výzkumů, které potvrzují, že tělesné tresty nejsou o nic účinnější než nenásilné metody výchovy dítěte. Dalším kanálem sociálního učení je mediální obraz rodiny. Násilí mezi partnery páchané muži je téměř vždy prezentováno jako kriminální a zasluhující pokárání. Toto však neplatí v případech, kdy média popisují násilí mezi partnery páchané ženami. Glorifikace násilí páchaného ženami na partnerech je jedním z důvodů, proč se míra souhlasu veřejnosti s bitím partnera nezměnila, zatímco míra souhlasu s násilím páchaným na partnerkách výrazně klesla.

TEORIE KONTROLY TRESTNÉ ČINNOSTI

Teorie kontroly trestné činnosti vycházejí z předpokladu, že páchat trestné činy je přirozeností každého jedince. Proto je pravděpodobné, že trestný čin bude spáchán, pokud tomu nebude nějak zabráněno. Současnou verzí této teorie je teorie sociální vazby a teorie sebeovládání.¹⁵¹

¹⁵⁰ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 41.

¹⁵¹ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 44.

Sociální vazba - Tato teorie tvrdí, že primárním nátlakem, který jedince nutí, aby se podřídil sociálním normám, je vazba na konvenční společnost. Pokud je tato vazba slabá nebo neexistuje, vyústí v kriminální chování. Studie zjistily, že čím silnější je sociální vazba, tím je nižší pravděpodobnost násilí v intimním vztahu. Aplikace aspektu sociální vazby na vysvětlení násilí v intimním vztahu má silnou empirickou podporu. Ze všech aspektů sociální vazby má nejvíc odstrašující efekt vazba k druhým lidem obecně, a toto platí obzvláště v případech násilí na manželkách, protože to je žádoucím druhem neformální sociální kontroly.

Sebeovládání - Je postaveno na přesvědčení, že k tomu, aby se člověk vyhnul trestné činnosti, je zapotřebí umět se ovládat. Základní příčina malé schopnosti sebeovládání je přičítána chybě ve výchově. Studie zjistily, že se sebeovládání se dá usoudit na vztahy mezi násilím mezi partnery v rodině původní a v rodině vlastní. Obě verze teorie kontroly přičítají slabé vazby špatné výchově. Primární prevence vycházející z teorie kontroly by se měla zaměřit na osobní a ekonomickou podporu rodičů s cílem zvýšení efektivity výchovy.

TEORIE MORÁLNÍHO OSPRAVEDLNĚNÍ

Agresoři páchají násilí většinou tam, kde se domnívají, že chování oběti je mimo morálně přijatelné meze. Pachatel věří, že chování oběti je třeba napravit. Vnější pozorovatelé to vnímají jako surový nátlak, ale pachatelé vidí sami sebe jako obránce dobra. Agresoři mají tendence vnímat sebe jako ty, kdo napravují morálně pokřivené jednání, což je zároveň cílem jejich útoku. V případech násilí mezi partnery je jak pro oběť, tak pro pachatele těžší z eskalujícího konfliktu „uniknout“ než v případech násilí mezi cizími osobami nebo známými. Tlak na únik ze situace je ekonomický, fyzický a morální. Pachatel musí obhájit morální standardy, ve které věří, jako například, že „hlavou rodiny“ je muž. Extrémní scénář násilí páchaného mezi partnery inspirovaného „spravedlností“ je „honor killing“, tzn. povinnost muže zabít manželku za nevěru. Prevence násilí mezi partnery chápaná v tomto přístupu vyžaduje identifikovat zdroje přesvědčení, že použití násilí k nápravě nesprávného chování je morální. Původ tohoto principu nejspíš pochází z univerzální zkušenosti hluboce zakořeněné v mnoha kulturách, kdy děti byly bity rodiči „pro své dobro“. Je poněkud ironické, že rodiče potrestají dítě pohlavkem spíš za to, že uhodí jiné dítě nebo rodiče samotného, než za jiné projevy špatného chování. Takže děti se naučí, že bití je vážný přestupek. Ale zároveň se z rodičovského přístupu naučí, že při setkání s vážným porušením pravidel, je násilí morálně správným způsobem řešení. Primární prevence všech druhů násilí a násilí mezi partnery obzvláště, by se měla zaměřit na omezení

tělesných trestů, protože vytvářejí vzorec násilné socializace, která násilí obdařuje morální ctností.

KONTROLNĚ-BALANČNÍ TEORIE

Kontrolně-balanční teorie zdůrazňuje kriminogenní vliv touhy jednotlivce po autonomii, kontrole a svobodě na nátlak. V intimních vztazích jsou partneři často považováni za ty, kdo druhého ovládají a vnucují mu svou vůli. Koordinace aktivit partnerů vyžaduje určitý díl respektu tohoto druhého a tudíž i omezení svobody a nárůst pocitu kontroly. Domácnost a ekonomická zodpovědnost jsou dalšími faktory, které zvyšují pocit ztráty svobody. Tyto odpovědnosti nejsou však rovnoměrně rozděleny a s nimi ani stupeň kontroly, který může jeden partner vůči tomu druhému uplatnit. Násilí může být použito k vybalancování mezi kontrolou a činností. Pravděpodobnost, že násilí skryté v soukromí domácnosti bude objeveno, je malá. Prevence v tomto pojetí by se měla zaměřit na rovnocennost vztahu, která by snížila nerovnost kontroly. Dalším cílem by mělo být snížení sociální izolace, která zvýší neformální sociální kontrolu a zavrhne násilný způsob získávání kontroly.

TEORIE KONFLIKTU

Teorie konfliktu popisuje vliv kulturního a skupinového konfliktu, jako je například rasový konflikt, genderový konflikt nebo konflikt sociálních vrstev. Teorie konfliktu existuje v několika verzích. Marxistická verze a radikální kriminologie obecně vycházejí z využití zákona a systému trestní justice k udržení pozice dominantních vrstev a k udržení rodiny jako instituce, která podporuje zájmy dominantní vrstvy. Jak na úrovni rodiny, tak i společnosti je podporována dominance muže, protože důraz je kladen na vlastnické právo a peníze, což je symbolem mužství. Přijetí dominantní pozice mužů v rodině je dále podpořeno důrazem na ochranu a emoční podporu, kterou ženám rodina poskytuje a tím jim brání vnímat útlak. Marx popisuje trestný čin také jako výraz nepřátelství a politické vzpoury proletariátu. Aspekt politické vzpoury může pomoci vysvětlit vysoké procento žen páchajících násilí na partnerech. Studie, které potvrzují, že rodiny, ve kterých je rovnocenné postavení mužů a žen, vykazují menší procento násilí páchaného ženami na mužích, jsou s touto teorií v souladu. Významný pokles vražd mužů páchaných partnerkami v období, kdy ženy dosáhly rovnoprávného ekonomického postavení, také potvrzuje tuto verzi teorie konfliktu. Prevence násilí mezi partnery se musí zaměřit na rovnoprávnost mužů a žen. Funkcionalistická verze teorie konfliktu předpokládá, že konflikt je žádoucí, nezbytný a pozitivní charakteristikou

společnosti. Je nazírán jako sociální proces, který přispívá k vyhnutí se sociální stagnaci, protože přináší potřebnou sociální změnu. Dahrendorf¹⁵² zastával názor, že podstata konfliktu není ekonomická, ale týká se jakéhokoli lidského zájmu. Vymýcením všech dimenzí nerovnoprávnosti nebudou vymýceny nové konflikty, ty budou nadále vznikat v důsledku rozdílnosti lidských zájmů. Přestože Dahrendorf nehovořil výslovně o kriminálním chování, předpokládal, že dominantní jedinci a skupiny budou své definice a rozhodnutí vnucovat ostatním a může se stát, že k tomu použijí násilí. Pokud má konflikt přispět k fungování společnosti, musí existovat institucionalizovaný a spravedlivý proces řešení konfliktu jako například kolektivní vyjednávání mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Cílem primární prevence násilí mezi partnery je odebrat důraz z kulturních norem a hodnot, které prezentují ideální rodinu jako skupinu bez konfliktů, a představit normy a hodnoty, které uznávají, že konflikt je nevyhnutelnou a žádoucí součástí rodiny. Dále by se v rámci prevence měla zlepšit dostupnost rodinného poradenství a mediační služby a využívání služeb pomáhajících řešit konflikty v rodině by mělo být odstigmatizováno.

Feministické teorie trestní justice a trestného činu - Tyto teorie jsou úzce spojeny s teorií konfliktu v tom smyslu, že systém trestního práva a příčiny trestného činu vnímají jako odraz sociálního systému, ve kterém mají moc muži. Sociální instituce jsou zřizovány, aby podporovaly moc a privilegia dominantního pohlaví.

Feministické teorie trestní justice - Feminističtí učenci, kteří se zabývají násilím mezi partnery, se soustředili na selhání systému trestní justice, která má chránit ženy před násilím, které na nich páchají jejich partneři. Historický vzorec vypadal v mnoha zemích tak, že ženy jako oběti byly ignorovány a muži jako pachatelé omlouváni kromě těch nejextrémnějších případů. Ženská hnutí se v mnoha státech zasadily o zásadní změnu v systému trestní justice. Přestože došlo k těmto zásadním změnám, některé aspekty starého systému přežívají dál. Soudy jsou ve srovnání s policií pozadu v jednotném přístupu k pachatelům násilí na partnerech. Počet zatčených je vysoký, avšak počet odsouzených malý. Strach ze zatčení a odsouzení má odstrašující účinek, a proto by měla primární prevence dále působit na uplatnění práva v praxi.

Feministické teorie trestného činu - Tyto teorie hledají vysvětlení na otázku, proč ženy páchají trestné činy. Teorie mocenské kontroly přičítá rozdíl mezi muži a ženami v páchání trestné činnosti rozdílu v uplatnění sociální kontroly, která je dána zaměstnáním. Teorie zastává názor, že v organizačních strukturách je dominantní postavení mužů, a toto se

¹⁵² Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 46.

přenáší do rodinných struktur. Rozsah moci uplatňovaný v práci ovlivňuje rozsah kontroly a svobody, který partneři uplatňují doma. Deviantní chování chlapců je spíše přehlíženo a je jim obecně dána větší svoboda riskovat než dívkám. Dívky nemají takovou svobodu riskovat a jsou mnohem méně účastny na vážných formách delikvence. Toto je více vnímáno v patriarchálních rodinách, kde má muž rozhodující slovo jak v rodině, tak i v zaměstnání. Matka má doma pozici té „poslušné“ a tuto pozici může mít i v zaměstnání. Tyto rozdílnosti v uplatnění moci jsou velmi jednoduše zneužitelné, a to fyzicky, emočně, slovně a sexuálně. Teorie strategie přežití přičítá ženskou kriminalitu důsledkům sexuálního a fyzického zneužívání ze strany mužů v rodině. Konvergenční teorie (teorie sbíhavosti) je založena na tvrzení, že s postupným získáváním rovnoprávnosti žen bude docházet k vyrovnání poměrů trestných činů páchaných muži a ženami. Zrovnoprávnění, ke kterému došlo v minulém století, může částečně posloužit jako vysvětlení téměř shodného počtu případů násilí mezi partnery spáchaných muži a ženami. Zdánlivě existuje rozpor mezi přístupy primární prevence ve výše uvedených feministických teoriích. Jak teorie mocenské kontroly, tak teorie strategie přežití předpokládají, že rovností mužů a žen se předejde násilí mezi partnery. Ale podle konvergenční teorie povede zrovnoprávnění žen k nárůstu trestné činnosti páchané ženami. Toto je však nepravděpodobné, protože v páchání násilí na partnerovi jsou si ženy a muži rovni. Skutečným cílem konvergenční teorie je změnit ty aspekty společnosti, které podněcují vznik trestné činnosti páchané jak muži, tak ženami, včetně stresu a soutěživosti v ekonomickém systému, ekonomické nerovnosti a kulturních norem, které akceptují agresivní chování a někdy jej i podporují.

Přestože v podstatě existuje jen několik málo programů nebo aktivit, které jsou explicitně určeny pro primární prevenci násilí páchaného mezi partnery, existuje mnoho programů, které alespoň v principu přispívají ke změně povahy společnosti a životních okolností jednotlivců vedoucích k nižšímu výskytu násilí páchaného mezi partnery. Případů násilí mezi partnery ubývá. Nejvýznamnější pokles byl zaznamenán v těch aspektech násilí, na které byla zaměřena primární prevence. Je potřebné provádět hodnotící výzkumy, které by určily, že daný program skutečně vedl ke snížení násilí mezi partnery. Dále je třeba provést výzkum, který bude empiricky testovat závěry vyvozené z kriminologických teorií, a také výzkum průběhu programů s cílem vyhodnotit nejlepší typ preventivních programů. I když chybí nezvratný důkaz o tom, že preventivní programy vedou ke snížení násilí mezi partnery, mělo by se v nich pokračovat i nadále z důvodů čistě etických a sociálních, protože alespoň

činí společnost humánnější. Čím humanitnější bude společnost, tím lidštěji se k sobě budou partneři mít.¹⁵³

33. DIAGNOSTICKÁ METODA SARA DN

Dalším nástrojem prevence domácího násilí je diagnostická metoda SARA DN (Spousal Assault Risk Assessment)¹⁵⁴ vznikla v Kanadě a byla transformována pro práci policistů ve Švédsku. Odtud je šířena do dalších zemí. Na základě strukturovaného odborného přístupu může proškolená osoba při jejím použití zjistit rizikové faktory a kvalifikovaně odhadnout riziko dalšího domácího násilí. Metodu do České republiky přivezl Bílý kruh bezpečí (dále jen „BKB“) v rámci projektu „Hráz“, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.¹⁵⁵

K šíření této metody dostal BKB výcvik od tvůrců metody z Kanady a Švédska a také oprávnění metodu učit, které je chráněné mezinárodním právem. Pro Českou republiku získal souhlas k pojmenování české verze „SARA DN“. Tato metoda je určena primárně policistům, kteří se dostanou do prvního kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Využití metody se předpokládá také u všech služeb v prvním kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím, zejména služeb sociálních. V metodě jsou školeni poradci BKB, konzultanti DONA linky a policisté. BKB vydal „Pomůcku pro policisty“, která je součástí výcviku a bude využívána v přímém kontaktu s případem domácího násilí. SARA DN obsahuje patnáct strukturovaných otázek na rizikové faktory, z nichž pět otázek odhaluje rizikové faktory u násilné osoby v aktuálním vztahu, dalších pět umožní rychle zjistit rizikové faktory opět u násilné osoby v rámci obecných sklonů k násilí, tj. násilných projevů na veřejnosti. Posledních pět otázek pomáhá zjistit rizikové faktory týkající se zranitelnosti osoby ohrožené domácím násilím. Zvýšené riziko vzniká zejména tehdy, jestliže násilná osoba: je držitelem střelné zbraně, je abuzérem alkoholu nebo drog, vyhrožuje zabitím nebo sebevraždou, napadá i děti, trpí chronickou žárlivostí, má sklon ke slídění či pronásledování oběti, ničí předměty, ke kterým má ohrožená osoba vztah, ubližuje domácím zvířatům, již napadla i zakročující policisty. Jsou-li přítomny dva nebo více rizikových faktorů zvýšeného rizika, je ohrožení oběti velmi vážné. Proškolený uživatel metody SARA DN dokáže vyhodnotit aktuální situaci, odhadnout závažnost hrozby a přijmout opatření, která eliminují

¹⁵³ Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003, str. 50.

¹⁵⁴ Čírtková, L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů - Příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, str. 117.

¹⁵⁵ www.bkb.cz

rizikovou situaci. Ví, že i výskyt malého počtu rizikových faktorů může signalizovat maximální ohrožení. Přítomnost vyššího počtu rizikových faktorů vždy znamená vysokou míru rizika. Metoda SARA DN v rukou odborníků pomáhá určit strategii řízení tohoto rizika, vyvažuje občas se vyskytující subjektivní pocity profesionálů, zlepšuje jednotnost rozhodnutí, přispívá k lepší mezioborové komunikaci. K využití metody je nutné dostatečné množství vstupních informací. Při práci policistů půjde například o čerpání z poznatkových databází a z poznání situace na místě. V rámci jiných míst pomoci půjde o schopnost a dovednost ptát se, která je rovněž součástí výcviku. Škála doporučených opatření je rozmanitá, v případě menšího rizika to jsou poradenství, podpora, praktické rady, kontakty na místa pomoci, instrukce pro reakci na náhlu eskalaci násilí, bezpečnostní plán atd. V případě vysokého rizika to jsou opatření trestněprávní povahy, ochrana ohrožených osob (vazební stíhání, azyl) a pomoc ze strany sociálně právních služeb. Od 1. ledna 2007 je katalog dostupných opatření rozšířen možnostmi vykazání násilné osoby ze společného obydlí, zákazem vstupu, zákazem kontaktování a přiblížení se. Od 15. srpna 2006 je metoda SARA DN postupně zaváděna do práce konzultantů na DONA lince.¹⁵⁶

O využití metody vedou konzultanti jednoduché záznamy, které budou vyhodnoceny akreditovanými školiteli metody pro Českou republiku. Metodu lze využít v případě, kdy klient sdělí informace k hodnoceným rizikovým faktorům. Před kladením otázek konzultant vysvětlí volajícímu smysl otázek a to, že jeho pravdivé odpovědi mohou pomoci odhadnout hrozící riziko a formulovat návrh na opatření. Metoda byla efektivně využita např. v případě, kdy klientka uvažovala o podání trestního oznámení, nebo již měla negativní zkušenost s postoji policistů k podávanému oznámení. S použitím SARA DN konzultant s klientkou formulovali argumentaci pro podání trestního oznámení a pro komunikaci s policisty zejména v otázkách oprávněných obav, míry ohrožení a jejího odůvodnění. BKB adaptoval metodu SARA DN pro Českou republiku a podpořil její šíření několika akcemi: semináře se zahraničními lektory, probíhá proškolení policistů, leták „Pomůcka pro policisty“ byl předán policejním pedagogům a školitelům, metoda je součástí Závazného pokynu policejního prezidenta a výrazně posílila kompetence jednotlivých policistů při aplikaci zákona č. 135/2006 Sb.¹⁵⁷

¹⁵⁶ www.donalinka.cz

¹⁵⁷ webové stránky Ministerstva vnitra.

34. DOMÁCÍ NÁSILÍ VE SVĚTĚ A V EVROPĚ

Celosvětově je problému domácího násilí věnována značná pozornost. Příkladem může být Deklarace Organizace spojených národů o odstranění násilí páchaného na ženách z prosince 1993, která definuje násilí páchané na ženách jako každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo duševní újmu, nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrašování a úmyslné omezování osobní svobody, a to jak ve veřejném, tak soukromém životě. Dalším dokumentem je Vídeňská deklarace přijatá na Světové konferenci o lidských právech v červnu 1993, která deklaruje, že lidská práva žen a dívek jsou nezcizitelnou, integrální a nedílnou součástí všeobecných lidských práv. Obdobné definice násilí na ženách najdeme také v případě Asijského pacifického fóra o ženách a právu na rozvoj z roku 1990 nebo v Panamerické smlouvě proti násilí.

Dalším příkladem může být Pekingská akční platforma na 4. Světové konferenci o ženách v roce 1995 v Pekingu, kde násilí na ženách bylo deklarováno jako jedno z kritických oblastí. Závazek prosazovat Pekingskou akční platformu byl potvrzen rovněž na 23. zvláštním zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku v roce 2000. V únoru roku 2008 odstartoval Generální tajemník OSN v New Yorku dlouhodobou globální kampaň proti násilí na ženách. Společně se na ní budou podílet OSN, vlády států a nevládní organizace. Cíl je jasný a jediný: ukončit všude na světě násilí páchané na ženách. Násilí na ženách má totiž přímý negativní vliv na ekonomický a sociální rozvoj.

Globální kampaň bude proto probíhat až do roku 2015, kdy bude vrcholit jeden z nejdůležitějších projektů současnosti, tzv. Rozvojové cíle tisíciletí. Generální tajemník vyzval jménem OSN organizované skupiny mladých lidí, ženské asociace, ale i muže, soukromé firmy a vlády států světa, aby se zasadili o úspěch této kampaně. Zároveň uznal, že žádná sebeglobálnější kampaň problém nevyřeší. Podle Generálního tajemníka musí každá země formulovat a uzákonit vlastní programy a strategie na odstranění násilí páchaného na ženách. Dále ovšem zdůraznil, že společné všem zemím je nepřijatelnost a neomluvitelnost násilí na ženách. V roce 2010 mají být do New Yorku sezváni nejvyšší představitelé států OSN, aby otevřeně zhodnotili dosažený pokrok. Ze zvláštní zprávy generálního tajemníka OSN o násilí na ženách z října 2007 vyplývá, že minimálně jedna ze tří žen byla během svého života zbita, přinucena k sexu nebo jinak zneužita, pachatelem takových činů jsou často příslušníci vlastní rodiny či někdo, koho žena důvěrně zná. Domácí násilí je

nejrozšířenější formou zneužívání žen na celém světě, nebere ohled na náboženství, kulturu, etnickou příslušnost ani vzdělání.¹⁵⁸

34. 1 Doporučení Rady Evropy

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o násilí v rodině z roku 1985¹⁵⁹, které je tedy o celých osm let starší než doporučení o syndromu týraného dítěte zmíněného níže, nastiňuje některé problémy domácího násilí a jeho prevence. Dá se říct, že doporučení z devadesátých let si z něj vzalo kvalitní základ, který rozvedlo a specifikovalo s akcentem na týrané děti. Najdeme zde definici násilí, kterým jsou různá jednání nebo nekonání ohrožující život, psychickou nebo psychologickou integritu nebo svobodu osob nebo které vážně narušuje vývoj osobnosti. Koncepce prevence domácího násilí má podporovat veřejnou osvětu a povědomí s cílem tvorby opatření bojujících s násilím, podporovat znalosti a informace mezi rodinami týkající se sociálních a rodinných vztahů, hledat potenciální konfliktní situace a urovnávat vnitřní a vnější rodinné rozpěře. Doporučení dále zdůrazňuje profesionální výcvik intervenujících osob, které vyhledávají případy domácího násilí nebo jednají s oběťmi, podporu agentur, sdružení a institucí pomáhající obětem, zřízení správních odborů nebo multidisciplinárních oddělení s úkolem starat se o oběti, do jejichž pravomoci by mohlo patřit přijímání zpráv o aktech domácího násilí, zprostředkování zdravotních vyšetření na žádost oběti, pomáhat, pečovat a radit, provádět sociální vyšetřování. Stát by měl také intervenovat v případech domácího násilí a to přijímáním rychlých, třeba i provizorních opatření k ochraně oběti a prevenci podobných incidentů.

Trestní opatření stát ukládá jako poslední krajní možnost. Stát by měl také zrevidovat legislativu o pravomoci trestat děti a limitovat nebo úplně zakázat tělesné trestání, nikoli ovšem pod sankcí kriminálního trestu. Je možné také navrhnout svěřením případů domácího násilí speciálním žalujícím nebo vyšetřovacím orgánům. Žalující orgán nebo soud je schopen navrhnout nebo přijmout opatření jiná než kriminální, zejména když podezřelý nebo obviněný souhlasí s podrobením se doзору kompetentních sociálních, zdravotnických nebo probačních orgánů.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o sociálně - psychických aspektech týraného dítěte¹⁶⁰ z roku 1993 rozpracovalo téma syndromu CAN a jeho prevence. Vlády

¹⁵⁸ webové stránky Organizace spojených národů.

¹⁵⁹ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85), o násilí v rodině.

¹⁶⁰ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) H, o sociomedicínských aspektech týraného dítěte (CAN).

členských států by měly dbát zvýšené pozornosti tomuto fenoménu posledních let a měly by přijmout politiku, jejímž cílem je chránit dětský blahobyt v rodině a podporovat a stvrzovat tak základní práva dětí formulované v Úmluvě o ochraně práv dítěte. Doporučení chce ustavit systém efektivní prevence, identifikace, oznámení, vyšetřování, odhadu, intervence a péče a věnovat se případům týraných dětí na multioborovém základě, který jasně specifikuje role a odpovědnost různých dotčených sdružení starající se o práva dětí. Doporučuje přijmout opatření preventivní politiky a to ve třech stupních, na národní i lokální úrovni. 1. stupeň tkví v podpoře veřejné informovanosti a společného lidského povědomí o dětských právech. Znalost a respekt dětských práv je důležitým preventivním momentem v jejich nedodržování či porušování. 2. stupeň znamená vytvořit účinný systém vyhledávání a oznamování případů týrání.

K tomu by měly sloužit non-stop fungující sdružení na odpovídajícím stupni veřejné správy k přijímání podnětů a oznámení, dále podpora profesních skupin jako jsou lékaři, učitelé, sociální pracovníci apod., aby oznamovali takto vytvořeným sdružením svá podezření ze zneužívání dětí. K aplikaci 2. stupně by měla též přispět beztretnost osob oznamovatelů, tedy svědků oznamujících důvodná podezření z týrání. 3. stupeň preventivní politiky tvoří vyšetřování případů a péče. K tomu má opět sloužit non - stop fungující služba, která ale bude vybavena dostatečnými pravomocemi a samozřejmě i finanční podporou a dalšími zdroji, což je podmínkou jejich účinné činnosti. Péče o týrané děti by měla zahrnovat psychologickou, psychosomatickou a fyzickou pomoc podle povahy a typu zneužití, patří sem též terapie a další lékařské aktivity. Doporučení dále klade důraz na profesionální výcvik odpovědných profesí, jakými jsou lékaři a učitelé, kteří by měli projít kvalifikačními kurzy pro schopnost identifikace případů týrání dětí a pro případnou následnou pomoc a péči. Státy by dále měly provádět systematický výzkum o potřebách dětí a rodin a odpovědět tak na příčin týrání dětí, a to komparací politik ostatních členských států pro nalezení společného průsečíku hodnot a potřeb. Vytvoření takových výzkumných programů má samozřejmě i finanční souvislosti, státy by proto měly svými opatřeními na národní, regionální i místní úrovni zajistit vlastní financování výzkumných programů a preventivních opatření.

34. 2 Evropská unie

ROZHODNUTÍ

V rámci Evropské unie je třeba zmínit Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 803/2004/ES ze dne 21. dubna 2004, kterým se přijímá akční program Společenství (2004 až 2008) pro předcházení násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách a jeho potírání a pro ochranu obětí a ohrožených skupin (program Daphne II)¹⁶¹. Tento program navazuje na dřívější úspěšný program Daphne ze dne 24. ledna 2000, který pomohl zvýšit povědomí veřejnosti o boji proti násilí v Evropské unii a posílit spolupráci mezi organizacemi členských států, které bojují proti tomuto násilí. Cílem programu je přispívat k vysoké míře ochrany proti násilí, včetně ochrany fyzického a duševního zdraví, tedy předcházet všem formám násilí, ve veřejném i soukromém životě, páchaného na dětech, mladých lidech a ženách, potírat ho přijetím preventivních opatření a poskytnutím pomoci obětem a ohroženým skupinám, zejména včetně předcházení budoucímu vystavení násilí. Mezi další cíle patří pomoc nevládním organizacím a dalším organizacím činným v této oblasti a jejich podpora. Akce, které mají být prováděny v rámci programu, mají tyto cíle: podporovat akce nadnárodní povahy zaměřené na zřízení víceoborových sítí, zejména pro pomoc obětem násilí a ohroženým skupinám, k zajištění rozšíření vědomostního základu, na zvýšení povědomí o násilí mezi cílovými skupinami jako jsou určité profese a příslušné orgány, na studium jevů vztahujících se k násilí a možných způsobů jak násilí předcházet a na podnět Komise provádět doplňkové akce jako jsou studie, statistiky, vypracování a shromažďování údajů, semináře a setkávání odborníků apod. Program Daphne II je otevřen k účasti veřejným nebo soukromým organizacím a institucím (místním orgánům na příslušné úrovni, oddělením univerzit a výzkumným centřům) zabývajícím se předcházení násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách a jeho potírání nebo ochranou proti takovému násilí nebo poskytováním pomoci obětem nebo prováděním cílených opatření k podpoře odmítnutí takového násilí nebo k podpoře změn postoje a chování vůči ohroženým skupinám a obětem násilí.

Program zahrnuje tyto druhy akcí: určení a výměnu osvědčených postupů a pracovních zkušeností, zejména s cílem zavádět preventivní opatření a pomoc obětem,

¹⁶¹ webová stránka Evropské unie.

srovnávací průzkumy, studie, výzkum, práci v terénu se zapojením příjemců z cílových skupin, zejména dětí a mladých lidí, vytváření trvalých víceoborových sítí, školení a návrh didaktických materiálů, rozvoj a provádění programů léčby a pomoci pro oběti a ohrožené lidi na jedné straně a pachatele na straně druhé, při zajištění bezpečí obětí, rozvoj a provádění akcí ke zvýšení povědomí zaměřených na zvláštní skupiny, návrhy materiálů k doplnění již existujících nebo přizpůsobení a použití stávajících materiálů v jiných zeměpisných oblastech nebo pro jiné cílové skupiny, šíření získaných výsledků ze dvou programů Daphne včetně jejich adaptace, modifikace a aplikace dalšími příjemci nebo v jiných zeměpisných oblastech, vymezení a rozšíření akcí přispívajících k pozitivnímu přístupu k lidem ohroženým násilím, zejména přístup, který podněcuje respekt vůči nim a podporuje jejich pohodu a seberealizaci. Komise odpovídá za řízení a provádění programu Daphne II a zajistí, aby každý výsledek nebo produkt financovaný tímto programem byl dostupný bezplatně a v elektronické formě. Komise zajistí při provádění tohoto programu vyrovnaný přístup s ohledem na tři cílové skupiny, totiž děti, mladé lidi a ženy.

Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 779/2007/ES ze dne 20. června 2007, kterým se na období let 2007–2013 zavádí zvláštní program pro předcházení násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách a jeho potírání a pro ochranu obětí a ohrožených skupin (program Daphne III) jako součást obecného programu "Základní práva a spravedlnost". Podle zmíněného rozhodnutí má násilí páchané na ženách mnoho podob, od domácího násilí, jež je běžné na všech úrovních společnosti, po nepřijatelné tradiční zvyklosti související s vykonáváním fyzického násilí na ženách, jako je mrzačení ženských pohlavních orgánů a trestné činy související se ctí, které představují zvláštní formu násilí páchaného na ženách.

Rozhodnutí Rady 2009/316/SVV ze dne 6. dubna 2009 o zřízení Evropského informačního systému rejstříků trestů (ECRIS) podle článku 11 rámcového rozhodnutí 2009/315/SVV, jehož cílem je provést rámcové rozhodnutí 2009/315/SVV za účelem vybudování a rozvoje počítačového systému výměny informací o odsouzeních mezi členskými státy. Takovýto systém by měl umožnit sdělovat informace o odsouzeních ve snadno srozumitelné formě. Proto by měl být vytvořen standardizovaný formát umožňující výměnu informací v jednotné elektronické podobě, která bude snadno strojově přeložitelná, a jakékoli další způsoby organizování a usnadnění výměny informací o odsouzeních mezi ústředními orgány členských států. Evropský informační systém rejstříků trestů (European Criminal Records Information System - ECRIS) je decentralizovaný systém informační

technologie. Údaje z rejstříků trestů by měly být uchovávány výlučně v databázích provozovaných členskými státy a neměl by být možný přímý přístup po internetu k databázím rejstříků trestů jiných členských států. Členské státy by měly nést odpovědnost za provoz vnitrostátních databází rejstříků trestů a za efektivnost výměny informací mezi sebou. Společnou komunikační infrastrukturou ECRIS by měla zpočátku být síť Transevropských telematických služeb mezi správními orgány (S-TESTA).

Referenční tabulky kategorií trestných činů a kategorií trestů a opatření uvedené v tomto rozhodnutí nejsou určeny k zavedení právních ekvivalentů mezi trestnými činy a tresty či opatřeními existujícími na úrovni jednotlivých států. Představují nástroj, jehož cílem je pomoci příjemci lépe pochopit skutky a druhy trestů či opatření, jež jsou obsahem předávaných informací. V příloze A je uvedena společná tabulka kategorií trestných činů, v níž má kategorie trestného činu Domácí násilí nebo vyhrožování kód 0818 00. Příloha B obsahuje společnou tabulku trestů a opatření.

NARÍZENÍ, SDĚLENÍ, STRATEGIE

Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností obsahuje možnost, aby osobní adresa navrhovatele v případě domácího násilí byla nahrazena jinou adresou, pokud pro daná řízení vnitrostátní právo dožádaného členského státu nevyžaduje, aby navrhovatel uvedl svou osobní adresu.

Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě Strategie rozšíření a hlavní výzvy na období 2009-2010 uvádí, že stávající právní předpisy na ochranu žen před všemi formami násilí nejsou plně uplatňovány. Obavy však stále vzbuzuje problém domácího násilí. V oblasti práv dětí se dosahuje trvalého pokroku. Problémy přetrvávají mimo jiné v oblasti domácího násilí páchaného na dětech. Co se týče práv žen a dětí zlepšilo se řešení případů domácího násilí. Veřejní ochránci práv hráli i nadále důležitou úlohu. V oblasti práv žen je zapotřebí trvalého úsilí, jelikož především ochrana žen před všemi formami násilí není dostatečná a domácí násilí zůstává rozšířené.

Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie (2008/C 115/01) obsahuje prohlášení k článku 8 Smlouvy o fungování Evropské unie, které zní: „Konference se dohodla, že v rámci celkového úsilí Unie odstranit nerovnosti mezi ženami a muži bude Unie usilovat ve svých různých politikách o boj proti veškerým formám domácího násilí. Členské státy by měly přijmout veškerá nezbytná opatření pro předcházení těmto trestným činům a jejich trestání, jakož i pro podporu a ochranu obětí.“

Strategie Evropské unie na podporu členských států při snižování škod souvisejících s alkoholem (2007/C 175/19) uvádí, že domácí násilí je v mnoha zemích vážným problémem. Evropský hospodářský a sociální výbor na tuto otázku zvláště upozorňuje vzhledem k silným vazbám mezi domácím násilím a nadměrným pitím. K domácímu násilí může docházet i bez vlivu alkoholu, nadměrné pití se však podílí na násilném chování některých lidí za určitých okolností. Nadměrné pití může zvyšovat počet případů násilného chování a zvyšovat jeho násilnost. Ukazuje se, že léčba alkoholické závislosti snižuje použití násilí v partnerských vztazích. Z omezování nadměrného pití mají užitek nejen oběti a původci násilí, ale i děti žijící v takových rodinách.

STANOVISKA, DOPORUČENÍ

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru EU k tématu Domácí násilí na ženách ze dne 22. února 2006¹⁶² také přispívá k prevenci tohoto problému. Rozdílá je ovšem závaznost tohoto dokumentu, který má jakožto stanovisko pro členské státy pouze doporučující povahu.

Mezi závěry tohoto stanoviska je třeba vyzdvihnout základ a podstatu všeho, a to sice že domácí násilí mužů na ženách, ať už fyzické nebo psychické, je jedno z nejzávažnějších porušení lidských práv, práva na život a fyzickou a psychickou nedotknutelnost. Násilí se týká žen ve všech vrstvách společnosti a zároveň brzdí rozvoj demokratické společnosti jako takové. Proti domácímu násilí, které je hlavně problémem rovného postavení mužů a žen, je možné účinně bojovat jen na národní úrovni. Výbor pokládá za důležité vytvoření celoevropské strategie boje, která bude doplněna národními akčními plány jednotlivých států. Tyto plány by se měly věnovat zejména zákonným úpravám v oblasti policie a soudnictví, statistickou evidencí domácího násilí, pomoci a podpoře skutečných a potencionálních obětí, pomoci specifickým skupinám obětí jako jsou starší, velmi mladé nebo migrující ženy, prevenci a represi s ohledem na pachatele, podpoře nevládních organizací, informačních kampaní a školení, zajištění vzdělání personálu, jmenování národních zpravodajů, kteří by spolupracovali a vyměňovali si vzájemně informace. Nad těmito opatřeními bude výbor vykonávat dohled a monitoring. V odůvodnění doporučení výbor sděluje, že násilí na ženách se během čtyřiceti let stalo z tabuizovaného problému diskutovaným veřejným, trestním a politickým problémem. Hlavní podíl na tom mají feministická hnutí a nedostatečné reakce a zájem ze strany formálních instancí a institucí. Domácí násilí na ženách není individuální problém ženy, ale společenskopolitický

¹⁶² (2006/C 110/15).

problém, který souvisí se strukturálním znevýhodněním a diskriminací žen ve společnosti, ve které ještě stále dominují muži. Podle zprávy WHO Násilí a zdraví, ve které bylo analyzováno 48 studií o výskytu násilí na ženách, poznalo 10% až 69% žen fyzické násilí svého manžela nebo partnera. Násilí na ženách má značné psychické, psychosociální a zdravotní následky - s dopadem např. na zdravotnictví a trh práce. Výbor připomíná, že v oblasti domácího násilí toho EU učinila v posledních letech dost. Tento druh násilí je uznán jako problém ve všech členských státech a všude byly vytvořeny programy a opatření k jeho prevenci. Problémem však zůstává to, že chybějí společné definice a pro statistiku chybějí přesné znalosti o opatřeních a programech, nelze tak tedy posuzovat jejich účinnost. V tomto stanovisku je definováno partnerské násilí jako psychické a fyzické násilí včetně sexuálního v rámci manželského nebo nemanželského soužití, i pokud násilí nastane po rozchodu, ale na dřívější soužití má ještě přímou návaznost. Násilí nepostihuje jen oběť, ale také děti, které jsou tak nepřímými oběťmi domácího násilí (o tomto pojednává stanovisko, které bude zmíněno níže).

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru Děti jako nepřímé oběti domácího násilí ze dne 7. listopadu 2006¹⁶³ vyzdvihuje, že ač vyrůstání v prostředí fyzického a psychického násilí může mít pro děti závažné důsledky, jsou děti jako nepřímé oběti domácího násilí vnímány stále jen okrajově. Podobně jako v případě stanoviska výše, výbor doporučuje vytvořit celoevropskou strategii s ohledem na význam práv dětí, která bude doplněna akčními plány jednotlivých členských států. Tyto plány se budou zabývat zejména průzkumy výskytu a důsledků vyrůstání dětí v souvislosti s domácím násilím, průzkumy možností a nabídek ochrany a podpory dětí nepřímo postižených tímto násilím, vytvořením speciálních nabídek podpory a zajištěním vnímání dětí jako samostatné skupiny obětí domácího násilí, spoluprací mezi ženskými domovy a poradnami pro ženy na jedné straně a úřady péče o mládež, odděleními soudu zabývajícími se rodinným právem, středisky na ochranu dětí a rodinnými poradnami na straně druhé, zohledněním dynamiky domácího násilí, zohledněním zvláštní situace dětí týraných migrujících žen, zajištění vzdělání a odborné přípravy všech profesních skupin ve všech odpovídajících oblastech činnosti, speciálními nabídkami prevence pro děti jako nepřímé oběti domácího násilí, prováděním sociálních akcí určených pro potenciální přímé svědky násilí vůči dětem, ustavením kontaktních osob pro děti a podporou státních a nestátních zařízení ve smyslu ombudsmana pro děti. K násilí na dětech dochází v sociálně blízkém prostředí, zejména v rodině. Tam se děti mohou stát oběťmi a svědky domácího násilí nejnáze: oběťmi násilí dospělých, svědky

¹⁶³ (2006/C 325/15).

násilí mezi dospělými. Násilí páchané na ženě, tedy matce dítěte probíhá, buď v dětské přítomnosti, nebo v jeho „doslechu“. Násilí na matce je určitou formou násilí na dítěti. Děti jsou vždy také oběťmi psychického násilí, jako by nestačilo, že musí přihlížet týrání a bití matky ze strany otce. I když domácí násilí není přímým, bezprostředním násilím na dětech, násilí páchané na matce dětem vždy škodí. Z několika vědeckých studií vyplynulo, že domácí násilí na ženách a týrání dětí se vyskytuje ve stejných rodinách. Muži tyraní páchají násilí nezdědka i na dětech a ženy oběti se mohou násilně chovat ke svým dětem, protože žijí v atmosféře, kde je násilí vnímáno jako běžná norma chování. Týrané ženy nemohou o děti přiměřeně pečovat a zaopatřit je. Ženy nemohou učinit téměř nic pro ochranu dětí v důsledku trvalého týrání partnerem. Domácí násilí tak znamená omezení a ohrožení života žen, ale také zájmů dětí. Dopadem násilí na děti je takové, že děti se cítí bezbranné a vydané napospas osudu, ale zčásti i odpovědné za týrání matky. Často věří, že jsou viníky násilí. Nebo se snaží zasáhnout a chránit matku, a přitom jsou samy týrány. Jako zátěžové faktory je třeba uvést: život v prostředí ohrožení, nepředvídatelnost dalších napadení, existenciální strach o matku, prožívání bezmoci v příslušných situacích, pocit izolace v důsledku často uloženého příkazu zachovávat mlčení vůči třetí osobě, konflikty loajality vůči rodičům, narušení vztahu rodičů s dětmi. To u dětí může vést k psychosomatickým symptomům a psychickým poruchám jako jsou pocity méněcennosti, neklid, poruchy spánku, potíže ve škole, úzkostlivost a agrese a dokonce sebevražedné úmysly. Děti mohou pozorováním chování rodičů nebo prostřednictvím vlastních zkušeností s násilím přebírat problematické vzory chování dospělých. Takzvaný „koloběh násilí“ může vést k tomu, že chlapci se naučí roli pachatelů a děvčata roli obětí a jako dospělí se sami stanou pachateli nebo oběťmi domácího násilí.

Doporučení Rady ze dne 31. května 2007 o prevenci zranění a podpoře bezpečnosti (2007/C 164/01) stanoví, že pozornost je třeba věnovat také spojitosti mezi spotřebou alkoholu a drog a počtem zranění a nehod, jakož i úmyslným zraněním, zejména pokud jde o domácí násilí na ženách a dětech.

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Špatné zacházení se staršími občany (2008/C 44/24) uvádí, že ke špatnému zacházení se staršími lidmi dochází často a je zčásti velmi závažné, ale až na výjimky zůstává skryté. Reprezentativní průzkum provedený v roce 2006 v Anglii, Skotsku, Walesu a Severním Irsku u více než 2000 osob ve věku 66 let a starších, které žijí v soukromých domácnostech (včetně zařízení bydlení s asistencí), došel k těmto výsledkům: celkově vypovídalo 2,6 % dotazovaných o špatném zacházení ze strany člena rodiny, přítele nebo pečovatele za posledních dvanáct měsíců.

Pokud se započítá i špatné zacházení ze strany sousedů a známých, zvýší se podíl na 4 %. Nejčastější formou zneužívání bylo zanedbávání, následovalo finanční využívání, psychické a fyzické zneužívání a – nejméně časté – sexuální zneužívání. Ženy uváděly špatné zacházení častěji než muži. Tato zjištění jsou srovnatelná s údaji z ostatních západních společností a četnost odpovídá přibližně zjištěnému rozsahu domácího násilí. Jedna studie ze Španělska z roku 2004 došla k závěru, že míra špatného zacházení se starými lidmi je téměř stejně vysoká jako u dětí.

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Rodina a demografický vývoj (2007/C 161/19) stanoví, že vzhledem k hospodářskému a sociálnímu vývoji evropských společností mají některé otázky klíčový význam pro celou rodinnou politiku, mimo jiné i boj proti domácímu násilí.

RÁMCOVÁ ROZHODNUTÍ

Poměrně aktuální je též rámcové rozhodnutí Rady EU z roku 2001 o postavení obětí v trestním řízení.¹⁶⁴ Definuje oběť jako fyzickou osobu, která utrpěla škodu včetně fyzického či psychického poškození, citovou újmu či hmotnou ztrátu přímo způsobenou jednáním či opomenutím, jež porušuje trestněprávní předpisy členského státu. Definuje také nevládní subjekt pro pomoc obětem, trestní řízení a mediaci v trestních věcech. Stanoví povinnost členskými státy uznávat a respektovat práva oběti a jejich postavení a úlohu v trestním řízení. Uvedené rozhodnutí zaručuje oběti právo na řádné slyšení a dokazování, přístup k informacím podstatným pro ochranu jejích zájmů, zajištění komunikace s obětí v postavení svědka, zvláštní pomoc obětem jakou je například bezplatné poradenství, možnost náhrady nákladů řízení státem, ochranu a bezpečnost zajištěnou státem, odškodnění v rámci trestního řízení, mediaci v trestním řízení. Zmíněné rozhodnutí také garantuje veškerá práva obětem s bydlištěm v jiném členském státě.

Rámcové rozhodnutí Rady 2008/947/SVV ze dne 27. listopadu 2008 o uplatňování zásady vzájemného uznávání na rozsudky a rozhodnutí o probaci za účelem dohledu nad probačními opatřeními a alternativními tresty stanoví, že probační opatření a alternativní tresty, nad nimiž je dohled v zásadě povinný, zahrnují mimo jiné příkazy týkající se bydliště - - například povinnost změnit bydliště z důvodu domácího násilí.

Návrh Rámcového rozhodnutí Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí (2009/0050) stanoví, že hlavní příčinou obchodování s lidmi je pravděpodobně sociální zranitelnost. Ta je důsledkem hospodářských a sociálních faktorů,

¹⁶⁴ 2001/220/SVV.

jako je mimo jiné domácí násilí, nefunkční rodiny a osobní poměry (např. věk, zdravotní stav či zdravotní postižení). Takové zranitelnosti využívají mezinárodní zločinecké organizace k organizování migrace a následnému krutému vykořisťování osob za použití síly.

ZÁVĚR

Domácímu násilí se v naší postmoderní společnosti dostává mnoho pozornosti a podob, čímž se tak z původně latentního problému stalo plně respektovaným a diskutovaným tématem v široké laické i odborné veřejnosti.

Domácí násilí však není ve své podstatě pouze politický nebo společenský problém, je to utrpení, které prožívají konkrétní lidé, kteří si nezaslouží žít v hanbě, bolesti ani ponižení. Každá žena nebo muž, kteří prožili domácí násilí, jsou jednotlivci s individuálními potřebami, a nikoli jen bezejmenné tváře ze statistik, a to je třeba si zejména uvědomit. Dobrou zprávou je, že řešení jsou dostupná - každý jednatel - s pomocí a dávkou odvahy - nalezne vlastní cestu, jak se násilí zbavit. Pomoc se ohroženým osobám dostává jak ze strany státu, tak i neziskových organizací nebo občanských sdružení.

Velmi pozitivním bodem je mimo jiné fakt, že se domácímu násilí a obecně násilí na ženách nebo dětech, věnuje pozornost na celosvětové úrovni, ať už v rámci Organizace spojených národů nebo na regionální úrovni v rámci Evropské unie nebo Rady Evropy (například ve formě rozhodnutí, doporučení nebo stanovisek týkající se postavení obětí domácího násilí a úpravy jejích procesních práv). Vlády jednotlivých států si začínají uvědomovat potřebu vytváření či zdokonalování svých právních úprav vztahujících se k domácímu násilí a nutnost vyššího standardu ochrany práv obětí. Velkou roli zde hrají také nevládní organizace specializující se na tuto problematiku a poskytující obětem nezbytnou pomoc a psychologické či právní poradenství.

V České republice se situace na poli prevence a ochrany obětí domácího násilí postupně zlepšuje. Ať už jde o nový institut vykázaní agresora od oběti z bytu a blízkého okolí (viz zákon č. 135/2006 Sb.) a na něj navazující předběžné opatření (viz § 76b občanského soudního řádu) nebo působení intervenčních center jakožto záchytných sociálních služeb pro oběti domácího násilí (viz zákon č. 108/2006 Sb.). Oběti dnes mají možnost vybrat si z poměrně velkého množství specializovaných neziskových organizací, které poskytují poradenské služby všeho druhu včetně psychologické intervence a právních služeb, na které se lze obrátit i telefonicky (například DONA linka, nadace ROSA, KOORDONA, proFem, Bílý kruh bezpečí, Persefona apod.). V uplynulém roce bylo pro jednotlivá ministerstva významným tématem prevence domácího násilí. Ministerstvo vnitra pro nestátní neziskové

organizace vyhlásilo dva nové dotační tituly týkající se podpory realizace pilotních terapeutických projektů a resocializačních programů pro násilné pachatele a programy práce s dětmi v roli svědků domácího násilí (srov. výše).

Do popředí se pozvolna dostává i osvěta veřejnosti sloužící k vyvrácení mýtů o domácím násilí a k vytvoření zdravého a racionálního náhledu na tento fenomén, což je pro jeho prevenci obzvláště důležité. V roce 2008 se jednalo například o kampaň americké kosmetické společnosti Avon, která na billboardech po celé Praze zdůrazňovala záludnost a latentnost domácího násilí, které není pouze o „ modřinách“, ale také především o ranách na duši. Dalším osvětovým programem byla v minulém roce výstava obrazů studentů uměleckých škol na téma domácí násilí na veřejně přístupných místech v Praze. Tuto akci pořádal Magistrát hl. města Prahy. Problémem tohoto výchovného a vzdělávacího působení na populaci je však jeho soustředěnost na Prahu, případně na další větší města, tedy nikoli na vesnice nebo maloměsta, kde je obecně povědomí o domácím násilí nižší, což vyplývá ze stále trvající izolovanosti vesnic a malých měst. Podle mého názoru má potenciální oběť domácího násilí, jež trvale bydlí v Praze, více možností, kde získat informace o ochraně a potřebné pomoci, než například žena či muž z horské vesnice. Řešení tohoto jevu je však podle mého názoru zatím v nedohlednu.

Pozornost odborníků by se měla i nadále soustředit na zdokonalování trestněprávní úpravy domácího násilí, případně administrativně-právní regulaci ve formě přestupků (například vytvořením zvláštního typu přestupku, který by se vztahoval pouze na skutky týkající se domácího násilí). Dále by mělo dojít k rozšíření a zpřesnění skutkových podstat trestných činů zahrnující veškeré projevy domácího násilí, a to s adekvátně přísnými tresty pro pachatele a se zárukou maximální ochrany práv obětí. Toto do jisté míry naplňuje nový zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který je účinný od 1. ledna 2010 a jenž zavádí skutkové podstaty trestných činů nebezpečné vyhrožování (původně § 197a zákona č. 140/1961 Sb.) a nebezpečné pronásledování a z dříve platného trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.) do jisté míry přebírá skutkové podstaty trestných činů týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí.

Přes řadu významných kroků sloužící k prevenci a právní regulaci domácího násilí, stále ještě zbývá mnoho mezer, které je třeba vyplnit a přispět tím k úplné kriminalizaci a řádnému postihu pachatelů domácího násilí, jež by měli být souzeni a trestáni stejnou měrou, jakoby spáchali kterýkoli násilný trestný čin kdekoli na veřejnosti, vůči cizím osobám.

Domácí násilí se z vysoce latentního chování odehrávajícího se za dveřmi domů v intimní atmosféře partnerského či rodinného soužití, musí v očích všech zúčastněných i

široké veřejnosti, definitivně změnit na zcela zjevně společensky škodlivý čin, který naplňuje všechny formální znaky trestného činu. K tomuto cíli má naše společnost podle mého názoru dobře nakročeno.

Použité prameny:

Odborná literatura:

- Antl, M., Hanslík, H. Miroslav Antl radí jak na gaunery - svazek 1 a 2, Praha: Prostor, 2007 a 2008.
- Císařová, D., Fenyk J., Gřivna T., Kloučková S., Mandák, V., Púry F., Repík, B., Růžek, A. Trestní právo procesní, Praha: Linde Praha, a.s., 2006.
- Conwayová Helen L. Domácí násilí - Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha: Albatros, 2007.
- Čírtková, L., Macháčková, R., Vitoušová, P. Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Praha: BKB, 2002.
- Čírtková, L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů - Příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.
- Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004.
- Chmelík, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Linde Praha, a.s., 2009.
- Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Praha: Leges, 2009, 1216 s.
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 896 s.
- Jungwirthová, J. Anglický a český policejní přístup k domácímu násilí. In Násilí z pohledu společenských věd. Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 45-55.
- Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C. H. Beck, 2005.
- Martinková, M. Fyzické domácí násilí v oblasti hl. m. Prahy v roce 1999. Kriminologické aspekty, Praha: IKSP, 2001.
- Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: IKSP, 2001.
- Novotný, O., Vokoun R. a kol. Trestní právo hmotné - II. Zvláštní část, Praha: ASPI, a.s., 2007.
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 419 s.
- Prokop, M. a kol. Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, Brno: Ekologický právní servis, 2000.

- Prokopová, H. Statistika domácího násilí. In Domácí násilí záležitost nikoli soukromá. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách 1997, str. 15-18.
- Smith, M., Straus Murray A. Crime Prevention New Approaches, Weisser Ring, Mainz, 2003.
- Střílková, P., Fryšták, M. Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím, 1. vydání, KEY Publishing s. r. o., 2009.
- Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 2011 s.
- Vaněk, J. Přístup k řešení domácího násilí – prevence, či represe. In Trestně procesní činnost policejních orgánů (aktuální problémy). Praha: Policejní akademie ČR, 2007, str. 120-129.
- Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, o.p.s., 2004.

Odborné časopisy:

- Čírtková, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). In Kriminální věda, 2004, roč. 37, č. 4, str. 273-280.
- Čírtková, L. Psychické týrání partnera aneb Domácí násilí beze stop. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 6, str. 1-6.
- Čírtková, L. Změny v řešení domácího násilí od 1. 1. 2007. Právo a rodina, 2007, roč. 9, č. 1, str. 6-11.
- Čuhelová, K. Předběžné opatření ve věcech domácího násilí. Právní rádce, *Economia*, leden 2009.
- Gřivna, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 67.
- Hořák, J. Vražda a zabití v novém trestním kodexu, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 53.
- Šubrt, M. Trestněprávní aspekty domácího násilí. In *Bezpečnostní teorie a praxe* 3/2008.
- Válková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, str. 257-290.
- Vykopalová, H. Násilí v rodině. *Kriminální věda*, 2001.
- Zapletal, J. Kriminologické aspekty „domácího násilí“. *Kriminální věda*, 1997.
- Zbořilová, K. K problematice domácího násilí. *Kriminologický sborník*, 2006, roč. 50, č. 4, str. 34-37.

Rozhodnutí a stanoviska Evropské unie a doporučení Rady Evropy:

- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy -R(85) H, o násilí v rodině.
 - R(93),o sociomedicínských aspektech syndromu týraného dítěte (CAN).
- Doporučení Rady ze dne 31. května 2007 o prevenci zranění a podpoře bezpečnosti (2007/C 164/01).
- Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie (2008/C 115/01).
- Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností.
- Návrh Rámcového rozhodnutí Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí (2009/0050).
- Rámcové rozhodnutí Rady EU č. 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení.
- Rámcové rozhodnutí Rady 2008/947/SVV ze dne 27. listopadu 2008 o uplatňování zásady vzájemného uznávání na rozsudky a rozhodnutí o probaci za účelem dohledu nad probačními opatřeními a alternativními tresty.
- Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 803/2004/ES ze dne 21. dubna 2004, kterým se přijímá akční program Společenství pro předcházení násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách a jeho potírání a pro ochranu obětí a ohrožených skupin (program Daphne II).
- Rozhodnutí Rady 2009/316/SVV ze dne 6. dubna 2009 o zřízení Evropského informačního systému rejstříků trestů (ECRIS).
- Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 779/2007/ES ze dne 20. června 2007, kterým se na období let 2007–2013 zavádí zvláštní program pro předcházení násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách a jeho potírání a pro ochranu obětí a ohrožených skupin (program Daphne III).
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě Strategie rozšíření a hlavní výzvy na období 2009-2010.
- Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Špatné zacházení se staršími občany (2008/C 44/24).
- Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Rodina a demografický vývoj (2007/C 161/19).
- Stanovisko Evropského a sociálního výboru EU
 - Děti jako nepřímé oběti domácího násilí (2006/C 325/15).

- k tématu Domácí násilí na ženách (2006/C 110/15).
- Strategie Evropské unie na podporu členských států při snižování škod souvisejících s alkoholem (2007/C 175/19).

Právní předpisy:

- trestní zákon – zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., ve znění zákona č. 306/2009 Sb.
- trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- občanský soudní řád – zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- občanský zákoník – zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- zákon o přestupcích - zákon č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- zákon o sociálních službách – zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- zákon na ochranu před domácím násilím – zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, ve znění pozdějších předpisů
- zákon o Policii České republiky – zákon č. 273/2008 Sb., ve znění zákona č. 41/2009 Sb.

Internetové a jiné zdroje:

www.bkb.cz

www.domacinasili.cz

www.donalinka.cz

www.koordona.cz

www.persefona.cz

www.profem.cz

www.rosa-os.cz

webové stránky Ministerstva vnitra, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva práce a sociálních věcí, Evropské unie, Rady Evropy a Organizace spojených národů

portál státní správy - gov.cz

právní systém ASPI, a. s.

CONCLUSION

The home violence is a problem which figure in the centre of the attention in our society. The home violence, in its substance, isn't only social or political problem, it's a suffering which individual people spend, people who don't deserved to live in a shame, in a pain or in a humbleness. Each woman or man who spent the home violence, are the individuals with the individual needs and not only the faces without names from the statistics. The good news is that the solutions are accessible and each individual (with help and with a dose of courage) will find his or her own way how to deprive of the violence. All depends on the victim who must realize that if she or he doesn't leave the offender, nothing will be changed and his or her life won't be saved.

Very important and necessary step means disproving the myths and the prejudices of the home violence in the society. The public must realize that this step needs the regular check and the intervention from the state or the public authorities although the home violence takes place in a privacy, at home. The big role play here the adult education and the educational and pedagogical programmes which are organised by the governments or non-governmental organisations.

Very positive thing is that the home violence and generally women or children violence are founded in the centre of the attention in a global level in a frame of The United Nations but also in a regional level in a frame of The European Union or The Council Of Europe. The governments of the individual states begin to realize the need of creating or improving their's legal regulations, especially penal law regulativ (for exemple in the Czech republic The new Penal Codex and the proposed change of The Penal Order), concerned of the home violence and need of help of the victims. The big role plays here also the non-governmental organisations which are specialised in this problems and which give the necessary psychological or legal help and consultancy for the victims. (At ours especially The White Ring of the safety).

Over the series of the significant steps serving to prevention and regulation of the home violence, a lot of blanks exist which are necessary to complete them and to contribute to full criminalisation and regular recourse the offenders of the home violence who should be condemn and punish in the same measure as if they commit any violent act anywhere in public, towards strange persons. The home violence must be changed from latent behaviour to completely distinct dangerous act for the society assigning all the signs of the criminal act. The society is quite succesful to manage this aim actually.

Překlad názvu rigorózní práce do anglického jazyka:

**THE CRIMINAL AND CRIMINOLOGICAL CONTEXTS OF THE HOME
VIOLENCE**

Seznam klíčových slov a jejich překlad do anglického jazyka:

DOMÁCÍ NÁSILÍ - THE HOME VIOLENCE

TRESTNÍ PRÁVO – THE CRIMINAL LAW

KRIMINOLOGIE – THE CRIMINOLOGY